F479 ~~F180~~

„LIMBURG",

Provinciaal Genootschap

VOOR

Geschiedkundige Wetenschappen,

TAAL EN KUNST.

V.

LIMBURG'S JAARBOEK.

ADMINRIJKE BIBLIOTHEEK

ROERMOND,

J. J. ROMEN & ZONEN.

1897.

JOANNES VAN KNIPPENBERGH.

Den 9de van Grasmaand ten jare Christi 1662 werd te Helden, in de parochiekerk van den H. Lambertus, door heer Joannes Bisschops, kapelaan aldaar, het H. Doopsel toegediend aan Joannes, zoon van Gulielmus Knippenbergh en diens huisvrouw Aleijdis. Ingelbert Verhaegh en Joanna Ingels hieven het kind ten doop.

Deze wetenschap hebben wij te danken aan een doopceël, door pastoor Bernardussen overgeschreven, blijkbaar uit het destijds nog, thans niet meer, in 't Heldensch archief aanwezige doopboek.

De geslachtsnaam der moeder wordt daarin niet vermeld; dat zij Aleidis of Alidgen Smolders heette, en de naam der Knippenberghs ook wel met een „van" werd geschreven, vernemen wij uit den „lesten wille, dien Joannes, „pastoor tot Helden", verklaart op 21 October 1732, „met goede voorbedenckinge opgesteldt" te hebben. (1)

In zijn werk „*De Studiebeurzen in Nederlandsch Limburg*" wijdt de rijksarchivaris *Jos. Habets* onzen Knippenbergh een levensbericht, waarvoor hij de bijzonderheden ontleende aan een handschrift, vervaardigd door *Michiel Antoon Loyens*, van 1726 tot 10 Februari 1762 pastoor te Kessel.

„Vader Willem Knippenbergh — zoo vernemen wij daaruit — bekleedde het ambt van secretaris der heerlijkheid Helden, in het ambt van Kessel gelegen, en was genoegzaam bemiddeld, om zijnen kinderen een alleszins voortreffelijke opvoeding te bezorgen." (2)

In 't Oud-Geldersch archief te Roermond berust een oorkonde, 3 Oct. 1650 door W. Knippenbergh als secretaris der Heldensche schepenbank onderteekend, alsmede een klacht, 20 Juli 1657 door „schepenen ende regierders des kerspels Helden"

(1) Kerkarchief Helden. (2) *Habets*, t. a. p. bl. 46.

ingediend bij „de Staten van het Overkwartier over den overste Mansauw, die met elf kompagniën ruiters van den prins van Condé op den 17den Mei ll. in het kerspel is gekomen", eveneens geteekend Willem van Knippenberg, secretaris. (1)

„De familie Knippenbergh — meldt *Habets* — voerde tot wapen: vier fascen van sabel in een veld van azuur; op de bovenste fasce drie kiekens van sabel.

Fahne, in zijn „*Geschichte der Westphälischen Geschlechter*", door genoemden schrijver aangehaald, geeft hetzelfde wapen aan, doch met dit onderscheid, dat bij hem de fascen of dwarsbalken van zilver zijn." (2)

Vaschen of dwarsbalken van sabel op azuur is in strijd met den eersten en hoofdregel der wapenkunde, zoodat blijkbaar het Heldensche wapenbord foutief is, hetgeen men, naar *P. H. Allard* terecht aanmerkt, waarschijnlijk te danken heeft aan 't verkleurde of geoxydeerde zilver, dat na verloop van tijd het voorkomen krijgt van sabelkleur. (3)

Naar dezelfde *Fahne* beweert, is deze Heldensche familie afkomstig van het riddergoed Knippenbergh, bij Recklinghausen, in Westfalen.

Ziehier wat *Fahne* schrijft: „Knippenberg, Knippenburg führten 4 oder 5 silberen Querbalken in Blau. Zuweilen ist der oberste von 3 Vögelen begleitet. Auch ist der Schild wohl nur 5, 6, 7 oder 8 mal quer gestreift. So hat Heinrich von Knippenberg, der 1352 eine Urkunde des Diederich von Broich besiegelt, einen 10 mal quergestreiften Schild und im Schildeshaupte 3 rechts hinter einander schreitenden Vögel. Der Stamsitz ist der gleichnamige Rittersitz in der Veste Recklinghausen."

Een von Knippenberg huwde eene von Appeldorn, wier dochter in den echt trad met een Thie von Bustedde.

Een von Kn. zu Kn. huwde eene von Westerholt, wier zoon Burchard tot vrouw nam Anna von Herdern zu Ittingen.

---

(1) *J. B. Sivré.* Inventaris v. h. archief Roermond 1881, bl. 23. 1882, bl. 173. (2) *Habets*, t. a. p. bl. 51. (3) *H. J. Allard S. J.*, in de „*Studiën*", 14de Jaargang 1881. Op een wijnromer, van Knippenbergh herkomstig en tot voor eenigen tijd in 't bezit van een der nazaten, stond bovenbeschreven geslachtswapen, met de zinspreuk: *Fort et constant.*

Deze, in 1545 weduwe, bouwde het huis Hecht; hun dochter, Anna von und zu Kn., huwde in 1559 Melchior von und zu Delwig.

Verder vinden wij er eene Rorich von der Knippenburg 22 Juni 1491 als stiftsdame te Dietkirchen.

Ook *Neumann's*: „Geographisch Lexicon des D. R." noemt Knippenberg een „Rittersitz Provinz Westphalen, Kreis Recklinghausen."

Dit strookt met hetgeen ten huidigen dage nog door de Knippenberghs bij overlevering wordt verzekerd: de Heldensche stamheer, namelijk, zou, als officier in Oostenrijkschen dienst, hier te lande zijn aangekomen en metterwoon gebleven.

In het jaar 1628 was een Jan Willem van Knippenbergh hofmeester der vorstin-abdis van Essen, en ambtman te Brisach.

Zou de aanwezigheid der drie vogels (kiekens?) in het wapenbord van dit geslacht niet te verklaren zijn door de beteekenis van het woord *knip?* (1)

„De opgave van 27 Januari 1665 als tijdstip der geboorte van (onzen Joôs) Knippenbergh is valsch", merkt *Habets* aan. (2)

Dezen „valschen geboortedag" vonden wij opgegeven in een aanteekening van blijkbaar reeds ouden datum, geschreven in het exemplaar van het „*Historia eccles. ducatus Geldriae*", dat „tot eene gedachtenisse van den Heer Lantdeken sal[r] voor de pastorie van Helden sal blijven" en tot dusver is gebleven.

Als ouders van onzen geschiedschrijver stonden daar vermeld: Joannes van Knippenbergh en Maria Janssen.

Op het kerkhof te Helden ontdekten wij een steenen grafkruis, waarop het hierboven beschreven wapen staat uitgebeiteld, en daaronder: „Joannes v. Knippenbergh, starf anno 16.. ende Maria Janssen, starf 1673. In Maij 1694 starf Leonora Knippenbergh."

Abusievelijk heeft men dus beide eerste namen voor die der ouders van onzen Joôs genomen.

In een „*Beknopte levensbeschrijving van den zeereerw. Heer*

(4) Knip-slagh = *decipula aviam*, bij *Kiliaan*. (5) T. a. p. bl. 46 noot *b*.

Joannes Knippenbergh", (1) lezen wij als datum der geboorte: 27 Januari 1665, en de namen der ouders: Wilhelmus (door een andere hand verbeterd? in Thomas), Knippenbergh en Alidgen .... eveneens veranderd in Cornelia Janssens.

Het geslacht Knippenbergh heeft aan de Kerk vele priesters geschonken.

Habets maakt gewag van een Joannes Kn., sedert 1635 pastoor te Nieuwstad en sedert 25 Mei 1655 deken van Montfort, in 1665 te Nieuwstad overleden. De zerksteen, op het koor aldaar is versierd met het Knippenbergsch wapen. (2)

Volgens het doodenregister te Helden overleed aldaar op 22 Maart 1716 Servaas Kn. „*sacellanus in Helden*", en op 11 Februari 1729 Willem Kn., „rector der kapel van O. L. V. der Smarten" aldaar.

In hetzelfde boek lezen wij: „*1 Novembris 1726 obiit Erckliniæ adm. Rev. et Ampl. D. Andreas Knippenbergh, ex Helden, parochus Erckliniensis ac decanus ejusdem districtus.*"

Van dezen Andreas gewaagt onze Joës in zijn *Appendix;* in zijn *Historia* roemt hij de vroomheid en geleerdheid van den Erkelenzer pastoor- deken. (3)

Andreas' handteekening vonden wij op een getuigschrift de dato 3 April 1723, te Helden berustend, alsmede onder een verzoekschrift, 3 Februari 1709 door de Erkelenzer Magistraat gericht tot Angelus, bisschop van Roermond, en strekkende tot ontheffing van onthouding op eenige vastendagen. (4)

Habets noemt hem, evenals den reeds vermelden Servaas, een neef van den geschiedschrijver. (5)

Verder vernemen wij, dat hij 7 Dec. 1689 benoemd werd tot vicaris van het St. Anna-altaar te Helden, te Roermond 15 Febr. 1690 de mindere Orden en het Subdiaconaat, den

---

(1) Handschrift, berustend in 't archief van het Groot Seminarie te Roermond. (2) *Habets*, t. a. p. bl. 52. (3) *Appendix*, sub anno 1719. *Historia* bl. 235. (4) Het oorspronkelijk stuk is in ons bezit. In dit stuk lezen wij: „*Nous pouvons ici acheter 4 livres de viande pour le prix d'une livre de stockfisch, et 1 livre de boeuf pour une harangh.*" (5) *Habets*, t. a. p. bl. 52, noot 2.

23 Sept. van hetzelfde jaar het Diaconaat ontving, en in 1691 deservitor, later pastoor werd van Overloon, bij Cuijk. (1)

Genoemd register meldt verder: „*19 Novembris 1720 obiit Coloniæ adm. Rev. P. Leonardus Knippenbergh, Ordinis Prædicatorum, S. Theol. magister, ac per Provinciam Teutoniæ ejusdem Ordinis provincialis.*"

Ten jare 1733: „*31 Maii, in festo SS. Trinitatis obiit Coloniæ Rev. et Eximius pater Sebastianus Knippenbergh, Ordinis Prædicatorum, ex Helden oriundus, S. Theol. doctor senior in Universitate Coloniensi et Inquisitor hæreticæ prævitatis Apostolicus.*"

Daarop volgt: — wij vertalen wat pastoor Joannes eigenhandig daarbij aanteekende — „Zoo luidt het bericht, aan onze familie en mij gezonden door den prior en het convent te Keulen. Genoemde pater is vóór zijn heengaan uit deze wereld voorzien van de H.H. Sacramenten en overleed in het 89ste jaar zijns levens, het 68ste na het afleggen der kloosterbeloften, het 61ste van zijn priesterschap, het 45ste van zijn doctoraat en het 40ste van zijn Apostolisch kettermeesterschap."

Pastoor *Loijens* noemt deze beide predikheeren: Leonardus en Sebastianus, broeders van onzen geschiedschrijver, doch dit komt *Habets* „twijfelachtig voor". „Knippenbergh — zegt hij — schreef de doodacte van beiden met eigen hand in de sterfteregisters van Helden. Ons dunkt, zoo ze zijn broeders waren, dat hij die omstandigheid niet zou hebben verzwegen." (2)

Aanvankelijk ging het ons als den eerw. heer *Habets*.

Het schijnt echter, dat onze Gelro-Heldensche pastoor, als geschiedschrijver zoo stipt en puntelijk, met opzet en uit bescheidenheid onvermeld liet, dat hij met deze uitstekende mannen zoo innig verwant was.

Zoowel in zijn *Historia* als in zijn *Appendix* spreekt hij nooit van zich-zelf, noch van iemand der zijnen, dan alleen tot staving van hetgeen hij verhaalt, of om dankbare hulde te brengen aan zijn voormalige leermeesters.

(1) Archief Seminarie en *Schutjes*: „Kerkel. Gesch. v. h. Bisdom 's Hertogenbosch", deel V, bl. 474. (2) *Habets*, t. a. p. bl. 52, noot 1.

Dat hij zoo menigwerf de gelegenheid, om met een enkel tusschenzinnetje gewag te maken van de betrekkingen, tusschen hem en die geleerden bestaande, laat voorbijgaan, heeft onzen schranderen *Habets* op het dwaalspoor gebracht.

Pastoor *Loijens*, die niet slechts een naburig ambtgenoot van onzen Knippenbergh, maar ook de uitvoerder van zijn uiterste-wilsbeschikking en blijkbaar een bijzonder vriend was, verdient hierin wel vertrouwen.

Dat de Keulsche predikheer Sebastiaan een broeder was van den Heldenschen pastoor, getuigt laatstgenoemde zelf is een „testamentarische dispositie" van 8 Augustus 1721, waarin hij zegt, dat de „executeurs: de Eerweerdige Heeren Petrus van Loon, cappellaen tot Meijel, en Henricus Van de Cruijs, cappellaen tot Helden, naer gedaene rekeninge zullen oock daer van kennisse geven aen mijnen *broeder*, pater Sebastiaen Knippenbergh, S. Theol. doctor." (1)

Onze rijksarchivaris heeft wel 's mans testament van 31 October 1732 ingezien, (2) doch het bestaan dezer vroegere beschikking niet vermoed.

Ook heeft — naar ons van bevriende zijde welwillend werd medegedeeld — pastoor Knippenbergh, in een door hem gehouden dagboek, aangeteekend wat volgt: „In November 1697 hebbe ick in praesentie van mijnen *broeder* Sebastiaen Knippenbergh, S. Theol. doctoris, accordeert met de Joffr. Anna Paridana Schennaers, dat sij met hare dochter hier in Helden de jonge dochters sal onderwisen... Ita accordatum in præsentia fratris et illius ut supra in Helden, in domo pastorali." (3)

Terloops zij hier aangemerkt, dat wij dezen Sebastiaan naderhand zullen terugvinden bij de onderteekenaars der „Declaratio", door de theologische faculteit der Keulsche Hoogeschool uitgevaardigd in zake en ter gunste der pauselijke bulla „Unigenitus".

Deze Sebastiaan is de schrijver van een paar werkjes, geheeten: *„Opusculum, Doctrina S. Thomæ in materia de Gratia,*

(1) Kerkarchief Helden. (2) *Habets*, t. a. p. bl. 49, noot. (3) Ons welwillend medegedeeld door pastoor Engels, van Maasbracht.

ab erroribus ipsi falso impositis liberata. Adjungitur Compendium doctrinæ Cornelii Jansenii in quinque famosis Propositionibus illius damnatæ" en: „*Opusculum contra librum Auctoris anonymi intitulatum: Prædicatorii Ordinis fides et religio vindicata*", welke bij decreet van 2 Juli 1722 op het „*Index*" werden geplaatst

Blijkbaar had de geleerde man door zijn ijver voor de Orde, waartoe hij behoorde, en door den afschuw, dien hij gevoelde voor de Jansenistische dwaling, waartegen hij reeds in 't jaar 1715 met zijne ambtgenooten van de Keulsche theologische faculteit was opgetreden, zich op het dwaalspoor laten brengen, hetgeen ons in een, vooral nog destijds, zoo netelig en ingewikkeld vraagstuk, als dat der Genade, niet kan bevreemden.

Overigens, dwalen is menschelijk; de goede man echter heeft in de dwaling niet volhard.

Nu zal het ons gemakkelijker vallen, op het gezag van pastoor *Loijens*, aan te nemen, dat de andere predikheer, Leonardus, eveneens een broeder was van onzen Joannes.

In den hierboven vermelden „lesten wille" van 't jaar 1732, komt een derde broeder van den geschiedschrijver voor, met name „Wilm", die, blijkens de „Reeckeninge", door de testamentsuitvoerders afgelegd, den landdeken overleefd heeft. (1)

Een oorkonde van 16 December 1698 wordt door dezen „Wilm van Knippenbergh" onderteekend als „substituut-secretaris" der heerlijkheid Helden.

Insgelijks een „accordt, 20 Februari 1719 ingegaen tusschen den pastoor Joës en heeren schepenen ofte regeerders der gemeijnte met heer Hermanus Vinckenius, organist van de Cathedrale kercke tot Ruremonde, de welcke op sich genomen heeft eenen nieuwen orgel te stellen voor eene somme van 200 rixdaelders en 2 pistolen, spaens gelt." (2)

Deze Wilm v. K. was gehuwd met Leonarda Gommans, bij welke hij had: Petrus, geb. 21 Aug. 1687, Mechtildis, geb. 4 Dec. 1689, (van deze was onze pastoor Joës peter) Aleidis,

(1) Kerkarchief Helden. (2) Kerkarchief Helden.

geb. 9 Dec. 1694, en Joannes, geb. 9 Jan. 1701, en overleed in het jaar 1746.

De Knippenberghs waren te Helden bijzonder talrijk.

Een grafsteen aldaar vermeldt eene „Joanna Kn., starf 30 Dec. 1693", als „huysvrouwe van Mathijs Engels, starf 26 Februari 1673."

Op 23 Augustus 1738 wordt het goed „ter Braecken" aldaar verheven door Peter Kn. voor hem en zijne metgedelingen. (1)

In de hierboven besproken „Reeckeninge" treffen wij een Thomas Kn., „armenmeester", aan.

Behalve de reeds genoemden telde men tijdens het pastoorschap van onzen geschiedschrijver de volgende Knippenbergsche en van Knippenbergsche gezinnen:

Willem, 19 Juni 1702, gehuwd met Elisabeth Verhaegh. (11 Sept. 1712 was Joćs peter van hun kind Aldegonda.)

Thomas, in huwelijk met Henrica Wilms.

Mathias, „ „ „ Joanna Hoeben.

Hendrik (juratus) † 28 Mei 1724, gehuwd met Joanna Jeuken.

Thomas, 9 Juni 1718 gehuwd met Henrica Simons.

Andreas, 16 Jan. 1721 „ „ Gertrudis Oeters.

Andreas, gehuwd met Gertrudis van Maris † 14 Juni 1743.

Andreas † 18 Juni 1753, in huwelijk met Cath. van de Bömges.

Theodoor † 7 Aug. 1730, „ „ „ Joanna Zeetsen † 15 Jan. 1728.

(Pastoor Joćs was 22 Februari 1690 peter van hun dochter Martina.)

Mathias, 3 Juni 1728 gehuwd met Theodora Heinen.

Andreas, gehuwd met Cath. Schoenmaekers.

Jacob, 11 Aug. 1728 verbonden met Elis. de Ponti † 2 Dec. 1744.

Mathias, in Juni 1730 gehuwd met Joanna Engels.

Rutger, 23 Jan. 1732 „ „ Petronella Peters.

Joannes † 1 Nov. 1734 „ „ Godefrida v. d. Boomen † 1 Oct. 1721.

---

(1) Zie Maasgouw 1879 N° 45.

Willem † 17 Jan. 1722 gehuwd met Godefrida Timmermans † 9 Sept. 1702.

Anna † 24 Jan. 1721, gehuwd met Joannes Verhaegh.

Mechtildis, gehuwd met Petrus Smolders.

Mechtildis † 2 April 1727, gehuwd met Petrus Gommans † 2 Aug. 1707.

Catharina, 7 Nov. 1725 gehuwd met Willem Heinen.

Beatrix, 23 April 1716 (met dispens. 4^{den} graad bloedverwantschap) in den echt getreden met Petrus Smolders (schepen) † 17 Nov. 1735.

(Pastoor Joannes was 19 Jan. 1726 peter van hun 6de kind Willem.)

Mechtildis, † 12 Maart 1728 gehuwd met Petrus Zeelen. (Joēs hief hun 4de kind Joanna ten doop 31 Aug. 1710.)

Cornelia, 11 Feb. 1722 (dispens. 4^{den} gr. bloedv.) gehuwd met den schepen Mathias Engels.

Aldegonda, 22 Mei 1735 in 't huwelijk getreden met Simon Verhaegh.

Joanna, 18 Nov. 1729 (disp. 2 en 3 gr. bloedv.) gehuwd met Mathias Engels.

Cornelia, 18 Febr. 1737 (dispens. 4 gr. bloedv.) gehuwd met Petrus Janssen.

Het mocht ons niet gelukken, te achterhalen of en in hoever deze allen aan den geschiedschrijver verwant waren, daar bij het boeken van huwelijk en overlijden de namen der ouders niet werden opgeteekend. (1)

* * *

De toekomstige schrijver der Geldersche Kerkgeschiedenis schijnt een even leer- als deugdzame knaap te zijn geweest.

(1) In een „*Boeck der Meetinge ende Schatt van Beesel*" anno 1781, komt als schatplichtige onder die gemeente voor een „Heere Knippenbergh, wegens huysplaets, bosch en akker". 22 Nov. 1724 heeft er te Venlo voor den Hove een overeenkomst plaats tusschen pastoor E. P. van Douveren, van Beesel, en Gerard Jacob Knippenbergh, rector der St. Lambertskapel te Reuver. Ook te Belfeld en Maasbree waren er omstreeks dien tijd Knippenbergsche gezinnen, zoodat de aankomst hier te lande van den Westfaalschen edelman, die de stamheer van dit geslacht was, minstens in de 16de eeuw moet worden geplaatst.

In het jaar 1621 was, op aandringen van den beroemden Venloonaar Erycius Puteanus, de leiding van de latijnsche school te zijner vaderstad overgegaan in de handen der Kruisheeren aldaar. (1)

„Te dier schole, — zoo lezen wij in het *Historia* — aan wier hoofd destijds Henricus Neerven, tevens prior van het klooster, stond, heb ik onder pater Bernard Mathiae de beginselen der letteren gestudeerd." (2)

Reeds op 14-jarigen leeftijd behaalde hij, bij zijn overgang van de Syntaxis op de Poesis, den tweeden prijs: „Secundam diligentiæ palmam sibi rapit benemeritus et modestus adolescens Joannes Cnippenberg, Heldensis, dum ex Syntaxi ad Poesin scanderet."

Pater Mathiae, die van zijn leerling dit loffelijk getuigenis aflegde, koesterde voor dezes toekomst nog hooger verwachtingen.

In het prijsboek althans, den jeugdigen letterzwoeger bij die gelegenheid „ex liberali munificentia" van den heer Franc. de Sonnaville, controleur van Z. Kath. Maj^{t} belastingen te Venloo, vereerd, poot bij hem aan als volgt:

„Altior ecce gradus tibi scanditur, altior adsit
Conatus, poterit laurea prima rapi."

De behaalde prijs bestond in het tweede boekdeel van: *„Conciones sive conceptus theologici ac prædicabiles"*, door heer *Petrus Besseus*, doctor in de Godgeleerdheid, en bevindt zich in het kerkarchief te Helden.

Waarschijnlijk had de vlugge knaap reeds vroeger het eerste deel van genoemd werk weten te bemachtigen.

Na te Venloo de humaniora — wij mogen onderstellen, met glans — te hebben afgemaakt, legde onze veelbelovende jongeling zich toe op de studie der gewijde wetenschappen.

Joannes van Swolgen, vicaris-generaal van den Keulschen aartsbisschop Ernst, had te Keulen op eigen kosten een college opgericht, waarin 18 Gelro-Kesselsche studenten der God- en rechtsgeleerdheid en der wijsbegeerte verblijf en voedsel vonden. (3)

---

(1) Zie *Franquinet:* Bered. Inventaris der oorkonden van de gemeente Venloo, bl. 102. (2) Hist. eccl. Duc. Geldr. bl. 222. (3) Ibidem bl. 195

„Bijna zeven jaren — schrijft onze Joês in zijn „*Historia*" — heb ik er doorgebracht, onder den rechtsgeleerde Hendrik Kley de wijsbegeerte, naderhand onder Joannes Vorsbach en Joannes Plaum de Godgeleerdheid gestudeerd. Vergelde de Looner van alle goed deze uitstekende mannen deswege met het eeuwige loon!" (1)

Op 23-jarigen leeftijd, 6 Mei 1685, vinden wij hem terug in een kerkvoogdelijk schrijven van Reginaldus Cools, bisschop van Roermond, als *clericum habilem et idoneum*, „bekwaam en geschikt", om in aanmerking te komen voor het opengevallen beneficium van O. L. V. en van de H.H. Lucia en Barbara, waaraan den 23 Maart 1657 de Roermondsche bisschop Andreas Creusen het rectorschap had verbonden.

Binnen het jaar — zoo luidt de voorwaarde, in dit schrijven vermeld, — moest de titularis worden priester gewijd. (2)

„Den 3 Juni 1685 werd Joannes Knippenbergh, clericus van ons bisdom, op voordracht van den eerw. heer pastoor van Helden, als geestelijk vergever der vereenigde *altaria seu beneficia B^ae V. M. et SS. Virg. Luciæ et Barbaræ*, in de parochiale kerk te Helden openstaande tengevolge van het overlijden der laatste bezitters, de eerw. heeren Martinus Coomans en Joannes Bisschops, daartoe aangesteld." (3)

Waar en uit de handen van welken bisschop onze Joês de H. Priesterwijding ontving, konden wij niet achterhalen. In 't archief van ons bisdom vinden wij daaromtrent niets, ook niet de *litteræ dimissoriales*, benoodigd om elders te worden gewijd.

Waarschijnlijk achten wij het, dat hij, na het voleindigen zijner studies ter hoogeschool te Keulen, ook te dier stede door Maximiliaan Hendrik van Beieren († 1688) onder de priesteren werd opgenomen, te meer wijl hij aanvankelijk eenige jaren als geestelijke in dat bisdom is werkzaam geweest.

Alidgen Smolders mocht het geluk smaken, haren zoon

(1) Hist. eccl. Duc. Geldr. bl. 111. (2) Beide oorkonden vindt men in 't kerkarchief te Helden. (3) Geteekend J. A. du Mont, secret. In 't archief van het Roermondsch Seminarie.

Joannes als priester aan het altaar te zien; zij overleed te Helden 20 Juni 1692.

Na een tijdlang in het St. Nicolaasklooster, bij Neuss, onderwijs te hebben gegeven in de gewijde wetenschappen, werd hij „om zijne bekwaamheid" pastoor benoemd te Flamersheim, bij Munstereifel. (1)

Zeven jaar bestierde hij „met veel ijver en lof" het hem toevertrouwde kerspel, en keerde vervolgens terug in het bisdom Roermond.

Aldus de heer *Habets*.

De eerw. heer *Becker*, pastoor te Weidesheim, in Westfalen, die een geschiedenis der Munstereifelsche kerspelen schreef, teekent daarin aan: „*Joannes Knippenberg die 8ª Julii 1688 parochus in Flamersheim investitus est, sicut legitur in archivio Bonnensi.*"

Daar nu uit het kerkvoogdelijk schrijven blijkt, dat onze Joês, op het oogenblik zijner benoeming te Helden, nog pastoor te Flamersheim was, is het duidelijk, dat hij daar bijna negen jaren als zielzorger is werkzaam geweest.

Op voordracht van den toenmaligen proost der Keizersbosscher Norbertijnen, bij Neer, Rafael Puts, werd hij den 19^den^ Februari 1697 door bisschop Reginaldus, die hem den 5de dier maand in zijn eigen tegenwoordigheid had laten ondervragen en *omnino idoneus*, „alleszins geschikt" had bevonden, tot opvolger van den eerw. heer Gerardus de Vries en pastoor van zijn geboorteplaats aangesteld. (2)

---

(1) Handschrift van het Seminarie. Op het hierachter te bespreken handschrift: *Continuatio*, ten rijksarchieve te Maastricht berustend, heet hij zich: „Sacræ Theologiæ professorem."

(2) Zie de benoemingsoorkonde in *De Maasgouw* 1887 nº 29. Hier ter plaatse teekenen wij aan, dat onze Heldensche pastoor, met „den eerw. Heere Theodorus Janssen, rector te Kessel", „ende Joan Godfrid van Bodinckhuijsen, scholtis deser Heerlyckheijt" (Kessel) door den Kesselschen pastoor Petrus Truijen, benoemd werden tot uitvoerders van zijn testament, opgemaakt 3 Maart 1706, (als getuige mede onderteekend door Theod. Franc. de Merwijck, kannunik te Aken, en goedgekeurd door bisschop Angelus d'Ongnijes 26 Nov. 1707,) waarvan een ambtelijk afschrift berust in het archief van het Seminarie te Roermond.

Pastoor Truijen „institueert voor universeele erfgenaem Gijsbert van Enckevordt", zijnen „neef ende naesten verwant."

„In 't jaar Onzes Heeren 1697 — teekende hij in zijn dagboek aan — verkreeg ik door Gods beschikking het pastoraat van Helden, waarvan ik bezit nam den 22sten Februari. Op St. Jansdag van dat jaar aanvaardde ik de herderlijke bediening."

Een der allereerste daden van den jeugdigen herder was het oprichten van eene meisjesschool.

Eenige maanden nadat hij den staf in de hand had genomen, sloot hij, — gelijk wij hierboven reeds aanstipten — in tegenwoordigheid van zijn broeder Sebastiaan, een overeenkomst met zekere juffrouw Anna Paradana Schennaers, die, „met haere dochter, in Helden de jonge dochters in lesen ende schriven en den Catechismus ende de christelijcke zeeden sal onderwiesen."

„Ende sal jarlix, buijten het schoelgeldt hebben 15 pattacons. Het schoelgeldt is des mandts 1 schilling, wantze alleen leeren lesen ende scriven, is het datse andere hantarbeijt leeren, 2 schillings.

„Voor haer logement hebbe ick met Engel van Dael accoordeert, dat se sullen hebben 2 vorderste kamers tot Paschen, voor 4 pattacons ende 6 dochters het leeren.

„Die juffr. is tot Helden gecomen den 20 November, de dochter den 24 ejusdem. Ende hebben die schoel post invocatum Spiritum Sanctum angevangen feria II post I Dominicam Adventus, 2 Decembris. In Patronam schola habet S. Catharinam, Virg. et Mart., patronam quoque communitatis nostræ Heldensis" (1)

Een Gijsbert v. E. vind ik als schepen van Sevenum vermeld anno 1709 in *De Maasgouw* 1880 bl. 363.

Was deze Gijsbert verwant met Knippenberghs neef: Sebastiaan v. E., eveneens schepen te Sevenum anno 1744, 26 Jan. 1707 te Helden in 't huwelijk getreden met Gertrudis Smolders, en in 1765 te Sevenum overleden? En waren deze van Enckevordts verwant met den aartsdiaken Enckefort, van Thorn 1518—1549 (*Maasgouw* 1880, bl. 595), met Helena van Enckevoort, eerste priorin der Maastrichtsche Bonefanten in 1626, (*Maasgouw* 1894, bl. 56), met Willem van Enckevoort, Kardinaal-aartsbisschop van Utrecht in 1528, geboren te Mierlo, bij Helmond, en Michiel v. E. als aartsdiaken van Kempenland te Luik overleden in 1550? (Zie *Habets:* Gesch. v. h. Bisdom Roermond I bl. 272.

(1) De H. Lambertus is *patronus principalis*, de H. Catharina *patrona secundaria*. Zie verslag der kerkvisitatie 1728 bij *Habets:* „Geschiedenis van het Bisdom Roermond", Deel III bl. 214.

„In practischen zin althans — merkt *P. H. Allard* zeer juist aan — gaf Knippenbergh onzen modernen schoolmannen niets toe." (1)

Voor het degelijk onderwijs der jeugd stelde hij evenwel niet slechts zijn zorg en zijn tijd, maar ook zijn geldmiddelen beschikbaar.

Den 28sten Maart 1700 richtte hij, „wel overtuigd dat niets zoozeer in staat is, het godsdienstig, zedelijk en stoffelijk welzijn van zijn volkrijke gemeente te bevorderen als de degelijke opvoeding der toekomstige huismoeders", een schrijven tot den bisschop van Roermond, in hetwelk hij zich verbindt, voor schoollokaal en onderwijzeressenwoning te zorgen en het overschot van zijn pastoreel inkomen te besteden aan de instandhouding der door hem opgerichte meisjesschool. (2)

Bisschop Reginaldus gaf daaraan zijn volle goedkeuring.

Den 26sten September 1711 „soo iser eenen vrindelijcken accordt geschiet", waarbij Wilm van Knippenbergh van Dionis Hanssens koopt „een seker huijs ende hoof, gelegen int dorp beneffens de kercke", en herkomstig van Steven van Dael. (3)

Bij uiterste-wilsbeschikking van 31 October 1732 verklaart hij verder te schenken „tot dese school het huijs met toegehoorigen hoff, beneffens de kercke gelegen, hetwelcke mijnen broeder Wilm op mijnen naem gekocht heeft van Stephen van Dael, ende met mijn gelt betaelt, gelijck de papieren uijtwijsen", mitsgaders „tot onderhoudt van de noodige dochterschool in dese volckrijcke gemeijnte van Helden de pension van 60 Rixdaelders, de welcke staen aen mijnen neve Bastiaen van Enckevordt, . . . item alnoch 10 vat roggenpacht, van welcken pacht de mestersse den schadt sal moeten betaelen." (4)

Het kerspel Helden had destijds niet minder dan 1250 communicanten en mocht dus door den edelmoedigen erflater wel een „volckrijcke gemeijnte" worden genoemd. (5)

(1) In de Studiën, t. a. p. (2) Dit stuk, in keurig latijn geschreven, deelen wij aan het einde dezer studie onverkort mede. Bisschop Reginaldus, *selectus Antverpiensis*" onderteekende het, evenals zijn secretaris J. Deurelinckx. Het oorspronkelijke berust in 't kerkarchief te Helden. (3) Kerkarchief Helden. (4) dito. (5) Zie *„Ex visitatione* anni 1722, bij *Habets*, „Gesch. v. h. B. R.," III deel bl. 214.

Genoemde „mestersse sal gehouden sijn, eene deughtsaeme vrouwspersoon bij haer te laeten woonen, alwaer de mestersse de huijr van sal trecken, ende in het huijs sal geen herberge worden gehouden, noch wageler (1) off brandewijn worden verkocht; ende soo eenige dochters, die devoot sijn ende deughtsaem van leven uijt onse familie, waervan het hoofft is Wilm van Knippenbergh ende Alitgen Smolders, mijne ouders, die sullen voor andere voorganck hebben tot dese schoolbedieninge; wel te verstaen datse bequaem sullen sijn om de dochters te onderwijsen in lesen en schrijven, in een christelyck en deughdelyck leven, naijen en stricken, ende andere de dochters toestaende hantwerck." (2)

In het doopboek vinden wij op 11 October 1717 als meter der vormelingen door Joannes Knippenbergh aangegeven de „magistra puellarum Susanna Maria Moringh."

Blijkens 's mans „testamentarische dispositie", opgemaakt 8 Augustus 1721, stond destijds die school onder de leiding van Maria Janssen, „geestelijcke dochter", die er als „meestersse der jonge dochters" overleed 25 Mei 1727.

In het verslag der „visitatio decanalis" over 't jaar 1730 vinden wij er als „magistra": Catharina Crommentuijn, filia devota. (3)

Schoolgebouw en onderwijzeressenwoning waren gelegen ter plaatse, waar later de Heldensche kapelanij werd gebouwd.

Voor de behoeftigen was de goede en ijverige man Gods niet minder bezorgd dan voor de jeugd.

„Eene zijner voornaamste zorgen — schrijft zijn vriend en ambtgenoot *Loyens* — was, de kinderscholen te bezichtigen, en nauwkeurig op te letten, dat er geen ontstichtende boeken in de handen der kinderen wierden rondgedraegen.... Dezen man — getuigt schrijver — was achtbaer om zijne zeden en verdiensten, ijverig en werkzaem in zijn kerkelijke bedieningen, zeer medelijdend met de behoeftigen." (4)

Dank aan zijne bemoeiingen, „heeft 26 Februari 1698 —

(1) Wageler of wachholter, voor jenever. (2) Kerkarchief Helden. (3) Archief Seminarie. (4) Handschrift in 't archief Seminarie.

wederom dus in het begin van zijn herderlijke bediening — „den Edelen Hove van Ruremondt geordonneert, dat van ieder vercoping soude aen de desige (Heldensche) armen betaelt worden den hondersten penning van de cooppenningen; welcke ordonantie is 2 April 1698 door Loef van Dael als richterbode tot Helden publiceert ende is onder in den thore berustende." (1)

's Mans vaderlijke liefde voor den arme spreekt luide uit zijn laatste testament. Daarin lezen wij als volgt:

„Ordonneere ten vierde, dat mijne nichte Agnes Engels sal hebben de groote bedstede, maer de andere bedden sullen in de arme huijskens van onse gemeijnte gegeven worden, ofte verkocht worden tot profijte van de armen van de selve gemeijnte.

„Ten vijffden ordonneere, dat de vruchten, mobiliën ende andere effecten sullen verkocht worden, ende ist dat, naer gedaenen pastoraelen dienst, wat overschiet, sal aen onse armen gegeven worden.

„Verders geve ende schincke aen onse arme gilde 50 rixdaelders, welcke sij mij schuldigh is van rogge, soo bij dieren tijdt aen de selve arme-gilde hebbe uijtgemeten volgens armen boeck, gelijck oock aen arme schuldenaers van geleent geldt ofte vruchten, is haer quijtgescholden." (2)

* * *

Het zal wel niemand bevreemden, dat de Kesselsche pastoor *Loyens*, die „met den eerweerdigen heer Petrus Linssen, beneficiant tot Kessel", door Knippenbergh als uitvoerder van zijn beschikkingen bij overlijden werd aangesteld, van hem kon schrijven: „Zijn groote verdiensten en bekwaemheid bragten hem in agting bij Ludovicus Franciscus Sanguessa, toenmaligen bisschop van Roermond, die hem tot aertspriester of landdeken van het district van Kessel verhief, welke bediening hij met veel schranderheid, voorzichtigheid en waekzaemheid heeft waergenomen." (3)

Omtrent den datum dezer benoeming is de goede *Habets* het met zich-zelven niet eens.

(1) Uit Knippenberghs Dagboek, ons medegedeeld door pastoor Engels. (2) Kerkarchief Helden. (3) Archief Seminarie.

In zijn werk „*De Studiebeurzen*" schrijft hij: „Zijne medebroeders kozen hem in 1724, na den dood van Jacobus Wijnolts, tot landdeken van het dekenaat Kessel." (1)

In het 3de deel zijner „*Geschiedenis van het Bisdom Roermond*" heet het, dat „Wijnolts overleed 30 December 1721", (2) en Knippenberghs benoeming als landdeken is gedagteekend uit de maand Januari 1721. (3)

Dit zal wel moeten wezen 1722.

Trouwens, in 't verslag der kerkvisitatie, te Helden gehouden 21 Aug. 1722, lezen wij onder meer: „Nomen pastoris: Joannes Knippenbergh, ætatis circiter 60 annorum, *modo* districtus decanus." (4)

De brieven, welke wij van 's mans hand bezitten, en waarvan een gedeelte in 't kerkarchief te Helden, een ander in 't archief van het Roermondsch Seminarie bewaard worden, getuigen zijne onverdroten werkzaamheid, zijn zorge voor al, wat het geestelijk en stoffelijk welzijn van zijn onderhoorigen betrof, en de nauwgezetheid, waarmede hij in die veelbewogen dagen zijn veelomvattende taak behartigde.

Het land van Kessel, waarover de kloeke Heldensche pastoor als deken was aangesteld, was vrij uitgestrekt; het omvatte de kerspelen Baarloo, Blerick, Blitterswijk, Broekhuizen, Broekhuizenvorst, Geisteren, Grubbenvorst, Helden, Horst, Kessel, Lottum, Maasbree, Meerloo, Sevenum, Swolgen, Venraai en Wanssum.

Uit dien hoofde moest hij veeltijds uit zijn geliefd Helden afwezig zijn.

In de 1720-er jaren treffen wij zijn handteekening in de registers zijner kerk veel minder aan dan vroeger, meestal die van zijn kapelaan Theodoor Jurgens en van eenige Minderbroeders, blijkbaar op assistentie. (5)

---

(1) T. a. p. bl. 48. (2) T. a. p. bl. 199. (3) T. a. p. bl. 200.
(4) Archief Seminarie. Zie ook *Habets:* Gesch. B. R. III bl. 214.
(5) Hoogstwaarschijnlijk uit het klooster te Weert. Op de „Reeckeninge" staat een post van „12 schillingen, om naer Weert over te maecken voor den Pater, die het Lijcksermoon gedaen heeft op de uijtvaert van den Deecken salr."

Sedert 15 Juni 1732 teekenen daarin als „deservitores pastoratus" achtereenvolgens de eerw. heeren Gerard Caspar Raemaekers, Petrus C. Geradts, als dusdanig te Helden overleden 10 Januari 1741, en Lambertus de Vos, die deze bediening waarnam, totdat 1 Juli 1742 Theodoor Damen als pastoor optrad.

Op 15 Augustus 1732 bracht Knippenbergh het laatste Doopsel, op 24 April 1732 het laatste door hem ingezegend Huwelijk te boek.

Ook schijnt, na zulk een arbeidzaam leven, onze landdeken de gebreken van den ouden dag te hebben ondervonden.

In een brief, 9 Augustus 1722 gericht aan een ambtgenoot, klaagt hij over een aanval van koorts. „Op St. Jacob en St. Anna — schrijft hij — was ik zóó ongesteld, dat ik mij niet ter kerke kon begeven. „Est mira febris, qua difficillime quis liberari potest." (1)

Uit de reeds herhaaldelijk besproken „Reeckeninge", door de testament-uitvoerders afgelegd, schrijven wij de volgende posten af: „Betaelt aen den Heer Docter Kint tot Roermonde, voor gedaene vacatien ende ordonnantien in de siecktens van den Eerw. Heer Deecken sal^{r}: 5 ducaten, maeckt 11 pattacons, aen Roermonse guldens 35 en 4 stuvers.

„Betaelt aen den appotheecker Vinshoven tot Roermonde, tot voldoeninghe van geleverde medicinen inde siecktens van den Eerw. Heer Deecken sal^{r}: 2 ducaten, is aen guldens 7, stuver 13 en 1 oert.

„Betaelt aen den Heere Docter Van der Vichte tot Venlo... in de laetste sieckte 12 gulden, 8 stuver.

„Betaelt aen Henricus Wassenberg, appotheecker tot Venlo 11 gulden, 10 stuver."

Ook wordt er melding gemaakt van een „meester Jan... tot betaelinghe van devoiren in de siecktens van den Deecken sal^{r} aengewent." (2)

Hier is duidelijk spraak van „siecktens" en van een „laetste sieckte."

(1) Kerkarchief Helden. (2) Ibidem.

Daaraan schrijven wij het toe, dat de anders zoo werkzame en nauwlettende man zijn *Appendix* niet verder dan tot 1722 doorgewerkt, en er blijkbaar de laatste hand niet aan gelegd heeft.

Zijn tweede en laatste uiterste-wilsbeschikking is, gelijk wij bereids aanstipten, gedagmerkt 31 October 1732.

Reeds haalden wij daaruit aan wat betrekking had op de door hem gestichte meisjesschool en zijne dierbare armen.

's Mans edele gezindheid zal nog verder ten overvloede blijken uit de bijzonderheden, welke wij daaruit, wij moeten zeggen: *con amore*, mededeelen.

Naar vroom gebruik begint het stuk als volgt:

„In nomen Domini. Amen.

„Aengesien dat aen ons, menschen, niet sekerder en is als de doodt ende niet onsekerder als de uijre des doodts, soo hebbe ick, onderschreven, ten overstaen van de onderges. getuijgen bij tijden eenige testamentarische dispositie willen maecken over mijn goederen, tot welcken eijnde ick oock licentiam testandi van den hooghweerdigsten Heere Bisschop van Ruremonde onder den datum van 27 April 1702 hebbe vercregen.

„Ten eersten soo offere ick mij-selven met alle mijne crachten aen mijnen Heere en Schepper, mij overgevende in sijnen goddelijcken Wille; besonder beveele ick mij oock aen de alderheijligste maget Maria, aen mijnen Engelbewaerder, aen den H. Lambertus, ende aen andere mijne heijlige Patroonen, besonder inde uijre mijnes doodts."

Het bisschoppelijk Seminarie van Roermond werd, volgens het loffelijk gebruik van dien tijd, bedacht met 6 ducatons.

Verder sticht hij „een lesende misse voor een jaergetij van Hendrick Smolders sal'," — waarschijnlijk een broeder of de vader van zijn moeder Alitgen — alsmede „een jaergetij van een singende misse voor mijne ouders, voor mij, met onze familie, op den sterffdagh van mijnen vader, den welcken is den 20 Maij, mits lesende op het graff den „miserere" ende „profundis".

„Verders sullen hondert missen gelesen worden voor mijne siele ende tot mijne intentie.

„Mijne rechte erffgenaemen sullen hebben 500 guldens, staende bij mijnen broeder Wilm, welcke hercoomen van 5 morgen patrimoniael landt, dat ick tot Baerlo verkocht hebbe."

Men kan inderdaad niet zeggen, dat de edele priester voor zijn naastbestaanden schatten heeft opeengehoopt.

Wat zijne begrafenis betreft, „soo ordonneert" hij als volgt: „ick begeere dat, als ick den algemeenen wegh des doodts ben ingegaen, dat men mijn lichaem naer de Catholijcke maniere in onse kercke in het graff ofte beneffens het graff van mijne ouders begrave, ende dat hiertoe geroepen sullen worden de geestelijcke van de omliggende dorpen, om het heijlige misoffer voor mijne siele op te offeren;..... oock sal daer eenen cleijnen graffsteen op mijn graff geleijt worden, omtrent twee voeten breed, en twee voeten lanck, met opschrifft van mijnen naem."

„Hebbe dit mijn Testament — zoo luidt het besluit — in oirconde der waerheijdt met eijgener handt onderschreven ende met mijn signet besegelt ende becraghtight tot Helden den 31 October 1732. Joannes Knippenbergh, pastoor tot Helden, decan. districtus Kesselensis. Gerardus Caspar Raemaekers, deserv. past. in Helden, Peter Jurgens, secris, als getuijgen, specialiter hier toe versoght."

Joannes Franc. Dispa, „presb. S. Th. L^{us} Eccl. Cath. Rur. Can. grad. et scol., sede Episc. vacante vic. gen. et offic." hechtte aan deze beschikking goedkeuring en zegel 10 Febr. 1742.

Zooals blijkt uit de „Reeckeninge", afgelegd door de uitvoerders en goedgekeurd door Theodoor Daemen en B. J. Portmans, beiden opvolgers des overledenen, de eerste als pastoor van Helden, de tweede als deken van het land Kessel, werd, naar het hierboven uitgedrukt verlangen, „eenen cleijnen sercksteen van Luijck ontboeden en voor den selven betaelt aen Gerardus Gijsen tot Blerick, 13 Ruremondse guldens en 16 stuvers."

„In 't sterfhuijs" werden aanwezig bevonden: „2 pattacons, 8 pattacons, 1 croonstuck en 7 pattacons Cleefs geldt, en 2 blamuijsers, doende in Ruremondse guldens 60 en 4 stuvers."

Den 10 Februari 1742 werd onze brave pastoor-landdeken, na een welbesteed leven, op bijna 80-jarigen leeftijd naar een betere wereld opgeroepen.

* * *

Bij zijn veelvuldige bezigheden had onze „even geleerde als vrome en werkzame priester — gelijk *P. H. Allard* hem terecht noemt — nog tijd gevonden, om zich met geschiedkundige wetenschap onledig te houden." (1)

Behalve zijn later te bespreken standaardwerk: „*Historia ecclesiastica ducatus Geldriæ*" en de vervolgen van dit boek, schreef hij nog een uittreksel en verkorting ervan, in de moedertaal overgebracht en aldus ook voor minder ontwikkelden toegankelijk gemaakt, alsmede ten gebruike bij het onderwijs, onder den titel van „*Kleine historie van Gelderland.*" (2)

Ook hebben wij van zijne hand een zeer zeldzaam gelegenheidsboekje: „*Duijsent-jaerigh Jubilé van de GLorIeUse AposteLen Deses GelDerLanDts, de H.H. Bisschoppen Wiro, Plechelmus ende Otgerus, gehouden tot Ste Odilie-bergh int jaer 1706. Gedruckt tot Ruremonde, bij Petrus Vallen 1706.*"

Verder vernemen wij uit bovengenoemde studie van *Pater Allard*, dat hij zich ook wel eens waagde aan „poetische ontboezemingen."

Ten bewijze daarvan haalt de geleerde Jezuiet aan het „kernig epigramma, gevolgd door een voorvaderlijk chronicon, gewijd aan het nonnenklooster Keizersbosch, bij Neer, gedicht in de taal van Latium", mitsgaders een „soort van idylle" in de moedertaal vervaardigd.

„Hoe aardig en geestig de vinding ook zij, de uitwerking (van deze „idylle") bewijst, dat men een verdienstelijk geschiedschrijver kan wezen, zonder daarom een voortreffelijk dichter te zijn..... Den historischen toon verstond *Knippenbergh* beter dan den poëtischen maatslag..... De gulle *Knippenbergh* neemt dikwerf in zijn gulhartigheid den verzenmeter een voet te lang." (1)

(1) In de „*Studiën*" t. a. p. (2) Het handschrift hiervan berust ten Rijksarchieve te Maastricht.

„In het jaar 1719 gaf hij — schrijft *Habets* — zijne Kerkelijke geschiedenis van Gelderland uit, een boek, alom gezocht om zijnen zaakrijken inhoud en zijnen zuiveren en eenvoudigen stijl. Het voert tot titel: *Historia ecclesiastica ducatus Geldriæ*, een deel in 4° van 296 bladz. en een alphabetisch zaakregister, Brussel 1719.

„Dit werk werd vertaald door *Gerlachus Claessen*, geboortig van Boorshem, achtervolgens kanonik der abdij Averbode, proost te Keizerbosch en bisschoppelijk commissaris te Weert, alwaar hij den 25 Maart 1829 overleden is.

„Deze vertaling, waarvan wij een exemplaar in handschrift bezitten, heeft nooit het licht gezien. *Claessen* meende voor de uitgaaf 80 inschrijvingen te verkrijgen, aan eene kroon het exemplaar, maar dit getal kon niet bereikt worden."

Aldus *Jos. Habets*, in zijne „*Studiebeurzen*". (1)

Het archief van het Roermondsch Seminarie is in 't bezit van een handschrift, dat bevat: eerstens een „*Beknopte Levensbeschrijving* van den Zeer Eerw. Heer *Joannes Knippenbergh*..... schrijver van de Kerkelijke Historie van Gelderlandt."

Na een vergelijkend onderzoek van dit levensbericht met hetgeen onze rijksarchivaris *Habets* in bovengenoemd werk aanhaalt uit de levensbeschrijving, welke hij „onder de papieren van *M. A. Loyens*" (2) vond, kwamen wij tot de overtuiging, dat beide levensschetsen het werk van denzelfden schrijver zijn.

Vervolgens bevat het Roermondsch handschrift een zeer goed bewerkte vertaling van *Knippenberghs* „*Historia*", verrijkt met aanteekeningen van geschied-oordeelkundigen aard, en een voortzetting der Kerkelijke geschiedenis ten onzent tot in het jaar 1802.

Uit dit bijvoegsel blijkt, dat de ongenoemde schrijver te zijner beschikking heeft gehad een exemplaar van het „*Continuatio*", in 1806 te Brussel uitgegeven.

Uit een bijgevoegd lijstje van 32 „inscribenten", bijna uitsluitend te Weert woonachtig, onder welke Fr. Claessens te Borsheim, en G. Claessens, proost-zelf, voor 6 exemplaren

(1) T. a. p. bl. 50. (2) Ibidem bl. 48 noot 2.

voorkomt, meenen wij te mogen opmaken, dat het Roermondsch handschrift niets anders is dan de vertaling, door bovengenoemden Keizersbosscher proost indertijd vervaardigd.

Knippenbergh droeg zijn in acht boeken gesmaldeeld kwartijn op aan Angelus, graaf d'Ongnijes et d'Estrees, 8ste bisschop van Roermond.

In die opdracht vooral blijkt hoe fijn en keurig de Gelro-Heldensis, wanneer het hem lust, de pen weet te voeren.

„Al is en blijft het waar, — schrijft *P. Allard*, wiens oordeel, zoowel in zake letterkundige inkleeding als geschiedkundige waarde, zeker mag worden vernomen — dat de schrijver veel geput heeft bij *Pontanus* en anderen, toch blijkt het, hij een eerste inzage van zijn werk, dat hij ook elders een aantal oorkonden uit de archieven opgedolven en deze vlijtig benuttigd heeft." (1)

„Het is jammer, — schrijft *Habets* — dat dit werk, — *Knippenbergh's „Historia* — niet met wat meer doorzicht en critiek is opgesteld." (2)

„Dit mag men van *Knippenbergh*, — teekent vervaardiger van het Roermondsch handschrift *(G. Claessen)* in zijn „Voorberigt" aan — zoowel als van *Pontanus* zeggen, dat zij de vroegere schrijvers te blindelings hebben uijtgeschreven, zonder dezelven genoegzaem te beoordeelen.

„Men moet egter ook bekennen, — laat hij er vergoêlijkend op volgen — dat zedert deze schrijvers men nog veel hulpmiddelen aan de hand heeft, welke hun ontbraken, naedien veel handgeschriften, charters en chronijken, die vroeger in de kerken, kloosters en vorstelijke archiven verborgen lagen, het licht gezien hebben, door den druk gemein gemaekt, of immer bekent zijn, en dat de oordeelkundigen de Historie van verdigtsels en ongerijmdheden gezuijvert hebben.

„Dit werk van Joannes Knippenbergh — zegt schrijver — is altijd in groote agting geweest bij de leergierigen, voornaemelijk van Overgelderland, zooveel te meer, omdat men

(1) T. a. p. in *De Studiën*. (2) T. a. p. bl. 50.

tot dan toe geen voldoende beschrijving had over de gebeurtenissen van dit hertogdom.

„Voor het midden van de 15de eeuw hebben wij geene hoegenaemde geschiedenisbeschrijving van dit land, dan alleenelijk eenige drooge chronijken, ongerijmde overleveringen en vertelsels, waerop men tog weinig staet kon maeken.

„Degene, die alsdan begonnen hebben te schrijven, hadden nog weinige hulpmiddelen ter hand, omdat de handschriften zeldzaem voorkwamen."

Doch vernemen wij uit den mond van *Knippenbergh*-zelf hoe hij zijne taak als geschiedschrijver heeft opgenomen:

„De geschiedenis, welke ik uitgeef — aldus in de voorrede — heb ik met veel arbeids en kosten saàmgebracht uit openbare en bijzondere oorkonden. Ik raadpleegde de archieven van het bisdom en de kathedraal van Roermond, van de steden Roermond, Venloo, Erckelens en Echt, de boekerijen der kloosters, vele handschriften en mededeelingen, mij door vriendenhanden verstrekt. Gewichtige diensten werden mij bij het vervullen der opgenomen taak bewezen door mannen, ten onzent met eere vermaard en op de hoogte van de vaderlandsche geschiedenis.

„Onder de schrijvers, waarop ik mij beroep, heb ik vooral uitgekozen degenen, die zelven van de door hen geboekte feiten getuigen, of in tijdsorde zoo min mogelijk daarvan verwijderd waren, als daar zijn: *Caesar*, *Tacitus*, *Ammianus* en anderen, voor het Romeinsch tijdvak, — *Gregorius* van Tours, *Ado* van Vienne, *Siegbert* van Gemblours, *Regino* van Pruim, *Lambert* van Schafnaburg, de Luiksche en Utrechtsche Jaarboeken, *Miraeus* en *Molanus*, zoo wel vertrouwd met de gewijde geschiedenis der Nederlanden, voor de Middeleeuwen — verder die over de Geldersche aangelegenheden hebben geschreven: *Pontanus* en *Aquilius*, alsmede *Strada*, *Grotius*, *Meerbeke*, *Havensius*, en anderen. Eindelijk heb ik wat ik omstreeks het einde van mijn geschiedboek mededeel of door eigen ervaring geleerd, of van geloofwaardige mannen vernomen.

„Nooit schrijf ik iets neer zonder mijn zegsman te noemen,

of de bronnen, waaraan ik geput heb, te vermelden. Men wete, dat ik mij meer bekreund heb om de zaken dan om de woorden. *Rerum quippe historia est, non verborum.*"

Men zal moeten toegeven, dat de schrijver zich wel terdege bewust is van het gewichtige en veelomvattende zijner taak, zoowel als van de op hem rustende verplichting, om niets anders dan hetgeen hem streng-geschiedkundig waar voorkomt, in zijn „*Historia*" op te nemen.

„Indien ik desondanks — merkt hij aan — hier of daar zou struikelen — hetgeen menschelijk is, overmits mijn geschiedboek zoovele eeuwen omvat — zal men mij welwillend verschoonen, daar ik niet met opzet mistast."

Het spreekt van zelf, dat, in weerwil van alle de door hem genomen voorzorgen, van zijn uitgebreide wetenschap en strenge waarheidsliefde, zijn „*Historia*" niet kan beantwoorden aan de hooge eischen, welke in onze dagen den geschiedschrijver gesteld worden.

Onze eeuw immers is de tijd der onverbiddelijke oordeelkunde, welke ongenadig afwijst wat niet, met de bescheiden en stukken ter overtuiging erbij, als geschiedkundig gegrond kan worden gestaafd.

Niettemin komt den wakkeren Gelro-Heldenschen pastoor de eer toe, de grondlegger te zijn geweest der Kerkelijke geschiedenis ten onzent, de eerste, die zich moeds genoeg gevoelde, om de merkwaardige gebeurtenissen, op godsdienstig en daarmeê samenhangend staatkundig en maatschappelijk gebied in Zuid-Nederland voorgevallen, in een geheel samen te vatten.

Wat hij aandorst mag wel een reuzenarbeid heeten, en grif nemen wij aan wat de moedige geschiedschrijver in de voorrede van zijn kwartijn zeer bescheiden verklaart: „*Historiam non absque labore ac sumptu concinnavi.*"

Intusschen ontging hij niet den invloed van den geest des tijds, waarin hij leefde.

Niemand onzer zal wellicht een glimlach kunnen onderdrukken wanneer hij bij den hoogernstig aangelegden en met

veelzijdige wetenschap degelijk onderlegden oud-leerling der Agrippijnsche Hoogeschool b.v. leest: hoe ten jare 1680 op St. Stevensdag aan den hemel een verschrikkelijke staartster verscheen, welke 39 dagen lang den menschen angst om het hart joeg, en hem-zelven mede: „*ita et ego non abs ratione exhorrui*", nademaal men dit natuurschijnsel algemeen beschouwde als een blijk van Gods verbolgenheid, als een onheilspellend voorteeken." (1)

Eveneens: hoe den 18^den^ September 1692 een geweldige aardbeving geheel Europa deed schudden en vreezen, om reden men daarin zag een voorspelling van de plagen en de oorlogen, welke ook feitelijk volgden: „*quæ secuta sunt malorum et bellorum index.*" (2)

Laten wij echter te dezen opzichte niet onbillijk zijn, niet uit het oog verliezen, dat in die tijden van meer goede trouw, dan de onze, de lichtgeloovigheid — indien wij 't met dien naam moeten aanduiden — aan de lucht hing, even als de staartster.

Zoo lezen wij in een werkje, ten jare 1642 uitgegeven: „*Opkomste der Nederlandtsche Beroerten*", door *J. A. Alb. Thijm* toegeschreven aan den vermaarden Jezuiet *Augustijn van Teijlingen*, dat in 't jaar 1577 „tot waerschouwinghe ende vermaninghe sijns toorns Godt sondt eene sterre met eenen steert.... zoo dat uijt de letteren des lochts Godts ongenade ghenoegsaem te spellen ende te lesen was." (3)

Eveneens in de „*Kerckelijcke Historie van Engelandt*" ten jare 1669 uitgegeven door *Cornelius Hazart* S. J., als geschiedschrijver gewis niet te versmaden, een geheel „Capittel", gewijd aan: „Eenighe voor-teekenen van het aenstaende ongeluck over Engelandt" en ettelijke bladzijden verder de beschrijving van „teekenen" door God „getoont in de locht om hun (de ketters) te verschricken." (4)

De vraag of die goede lieden destijds te veel, en wij, 19de eeuwers, te weinig geloof hechten aan de bovennatuurlijke beduidenis van zulke natuurlijke verschijnselen, laten wij in

(1) „Historia" bl. 263. (2) Ibid. bl. 269. (3) T. a. p. bl. 125.
(4) T. a. p. bl. 309 en 231.

het midden; wij willen slechts betoogen, dat onze *Knippenbergh* deswege niet mag worden geringgeacht.

Trouwens *P. H. Allard* getuigt volmondig, dat de Heldensche pastoor „zijn werk in echt katholieken geest" heeft geschreven. (1)

Wat *Knippenbergh* in de reeds besproken voorrede van zijn *Historia* verklaart, namelijk, dat hij de gebeurtenissen van zijn tijd of door eigen ervaring geleerd, of van geloofwaardige mannen vernomen heeft, — *„quæ circa finem historiæ profero, aut usu ipse didici, aut a fide dignis accepi"* — geldt in de volste mate van het *Appendix*, dat wij bij deze uit het stof der vergetelheid aan het licht wenschen te brengen.

* * *

In het jaar 1719 gaf, gelijk wij reeds zeiden, *Joannes Knippenbergh*, bij Fr. Foppens te Brussel, zijn *„Historia ecclesiastica ducatus Geldriæ"* uit.

Deze kwartijn bevat, naar schrijver in zijn *Epistola dedicatoria* getuigt, de geschiedenis der Roermondsche Kerk, van de eerste tijden des Christendoms ten onzent af tot aan het kerkvoogdelijk bewind van bisschop Angelus d'Ongnijes.

Bij leven en welzijn zou hij naderhand genoemd werk voortzetten, en bij wijze van kronijk verhalen wat er na het jaar 1700 merkwaardigs was geschied tot aan den vrede van Radtstadt, 6 Maart 1714 gesloten.

„Forsan etiam — zoo drukt hij zich in lenig en zwierig latijn uit — *si vita sit comes ac serena temporis aura affulgeat, quæ in Geldria nostra usque ad pacem Radtstadtiensem memoranda occurrunt, chronici instar daturus."*

In zijn *Historia* zinspeelt hij meermalen op een later door hem samen te stellen vervolg op zijn werk, o. a. waar hij spreekt over de bekeering der edele Wolfenbüttels: „verdere bijzonderheden — zegt hij — ook prinses Henriette Christine, die thans te Roermond verblijft, betreffende, zal ik later vermelden: *„si narratio ad id tempus pertingat."* (2)

(1) In de *„Studiën"* t. a. p. (2) *Historia* bl. 218. Over de Wolfenbüttels heeft *P. Allard* een merkwaardige bijdrage geleverd in de *Studiën* 19de Jaarg. deel 28.

Heeft de werklustige man dit voornemen ten uitvoer gebracht, de in 't vooruitzicht gestelde kronijk vervaardigd?

Vervaardigd wel, doch niet in 't licht gegeven.

„Zijn overlijden — schrijft *P. Allard* — schijnt de algeheele voltooiing dezer onderneming verhinderd te hebben." (1)

Op het „*Catalogue des manuscrits et archives*", door notaris Ch. Guillon te Roermond nagelaten, treffen wij volgende handschriften aan:

N° 19. *J. Knippenbergh: Historia eccl. duc. Geldriæ.* „Manuscrit original de l'auteur." Dit nummer is eigendom herworden van de Heldensche kerk.

N° 20. *Id.: Kerkelijke geschiedenis van Gelderland.* „Traduction de la main de feu Mr Guillon." Aangekocht door den Roermondschen boekhandelaar Jos. Raemaekers.

N° 21. *Continuatio Historiæ eccl. duc. Geldriæ, per Joannem Knippenbergh.* Dit handschrift bevat de lotgevallen der Roermondsche Kerk van 1701 tot 1715, en kwam in het bezit van den rijksarchivaris *Habets*, die bij de samenstelling van zijn „Geschiedenis van het bisdom Roermond" daarvan dankbaar gebruik heeft gemaakt.

Naar ons bleek, is dit werk niet door *Knippenbergh* eigenhandig geschreven, wel met een voorbericht en *in margine* met aanteekeningen voorzien.

N° 22 en 23. *J. Knippenbergh: Variæ historicæ adnotationes.* Beide nummers werden toegewezen aan den Roermondschen archivaris Sivré. Nademaal het oud-Geldersch archief grootendeels tot dusver in een schuur zit geborgen, hebben wij niet kunnen nagaan noch wat deze handschriften behelzen noch of zij van schrijvers eigen hand zijn.

N° 24. *J. Knippenbergh: Appendix chronologica ad Historiam eccles. duc. Geldriæ*, evenals het hierboven sub n° 19 vermelde werk door den schrijver-zelven op zwaar in folio papier geschreven, in gelijken band als dat gevat. Daar dit nommer blijkbaar eigendom der Heldensche kerk geweest en

(1) In de reeds meermalen aangehaalde studie over onzen *Knippenbergh*.

in ons bezit gekomen is, zal het weldra berusten op de plaats, welke het niet had moeten verlaten.

Het behelst de door schrijver bedoelde voortzetting *„chronici instar"* vervaardigd, tot en met het jaar 1722, bijgevolg meer dan de overige bijvoegsels, onder den naam van *„Continuatio"* voorkomende, en meer dan hij zelf aanvankelijk zich had voorgesteld, bijeen te brengen.

Bij den Brusselschen boekdrukker F. J. d'Ours verscheen in 't jaar 1806, naar *Habets* meent, „uitgegeven door *Jacob Goyers*, oud-professor in het Seminarie te Mechelen" (1) een *„Continuatio Hist. eccl. duc. Geldriæ, quondam a Joanne Knippenbergh descriptæ"*, een uiterst zeldzaam werk. (2)

Dit vervolg is eveneens bij wijze van kronijk samengesteld, doch eindigt reeds bij het jaar 1713, en behelst verder als *„addenda"* eenige brieven van bisschop Lindanus aan kardinaal Baronius en *vice versa*, eenige *acta et conclusa, decreta, constitutiones* der volgende Roermondsche bisschoppen en een bijvoegsel, Dionysius den Karthuizer betreffende.

Wat *Jacob Goyers* aanzette, om dit werk in 't licht te geven, heeft ook ons aangespoord tot de uitgave van dit *Appendix*. *„Supplementum* — schrijft hij — *hactenus luce caruit, quare possessor autographi, ne posteri priventur, illud prelo dignum censuit"*

En dit te meer wijl *Knippenbergh* zelf blijkbaar aan dit bijvoegsel van zijn standaardwerk hechtte.

In een brief toch, op Nieuwjaarsdag 1730 aan bisschop Sanguessa gericht, meldt schrijver, dat hij *Deo volente tempore opportuno* naar Roermond zal komen, ten einde met Z. D. H. over zijn *Appendix Historiæ eccl. duc. Geldriæ* te spreken, want — voegt hij erbij — „aan den heer secretaris Mooren heb ik desaangaande reeds bericht, dat ik niets wil doen noch

---

(1) *Habets:* Studieb. bl. 50. (2) *P. Allard* geeft in bovengenoemd opstel de reden aan, waarom dit werk zoo zeldzaam is. De boekerij van het Roermondsch Seminarie bezit een exemplaar, afkomstig van den Roermondschen bisschop J. B. R. Baron van Velde de Melroij.

te boek stellen, wat aan het welzijn van land of godsdienst min bevorderlijk zou worden geacht." (1)

Denkelijk heeft de toen reeds 68jarige pastoor-deken, die toch reeds zooveel aan het hoofd had, den tijd niet gevonden, om de uitgave van zijn *Appendix* te bezorgen.

Trouwens, dat hij het opstelde verplicht den nazaat reeds tot veel dank.

Gelijk het daar voor ons ligt en wij gemeend hebben, hoegenaamd niets eraan te mogen besnoeien noch veranderen, zou *Knippenbergh* het wis niet ter perse hebben gebracht.

Blijkbaar heeft hij, wegens gebrek aan tijd of gezondheid, de *serena aura* niet gehad, om aan zijn pennevrucht de laatste hand te leggen.

Den 8sten Mei 1716 werd, ter vervanging van Paus Clemens XI, aan 't hoofd der Kerk geplaatst Michael Angelus Conti, die den naam Innocentius XIII aannam, en „tot den dag van heden toe — schrijft *Knippenbergh* — de Kerk Gods getrouw bestuurt." (2)

Paus Innocentius nu ging ter ziele 7 Maart 1724; tusschen het einde van het jaar 1722, het laatste, in het *Appendix* behandeld, en 's Pausen sterfdag heeft derhalve schrijver zijn letterarbeid voltooid.

Wat den Gelro-Heldenschen landdeken als samensteller der vermaarde Geldersche Kerkgeschiedenis kenmerkt, vinden wij ook in zijn *Appendix* ruimschoots aanwezig.

Eene opmerkendheid, waaraan niets, wat den toestand van Europa in 't algemeen en dien van 't Geldersch Overkwartier in het bijzonder betreft, kan ontgaan

Een helderziendheid, welke hem, niet alleen de beteekenis der verhaalde feiten in het ware licht doet aanschouwen, maar ook de beweegredenen openbaart, welke tot die gebeurtenissen aanleiding gaven, — verhoogd door het innig bewustzijn, dat de Heer het lot der vorsten en volkeren in de hand draagt en alles weet te schikken tot bereiking der Hem bekende en door Hem gewilde doeleinden.

(1) Kerkarchief Helden. (2) Zie *Appendix* sub anno 1716.

Zonder het geloof immers aan Gods voorzienige wijsheid en zijn oppermachtig ingrijpen in de lotgevallen der menschheid, kan men wel de gebeurtenissen in volgorde opsommen, maar een geschiedenis schrijven, niet, wijl de hoofdfactor over het hoofd wordt gezien.

Bovendien was schrijver bezield met een nimmer falende toewijding aan de H. Roomsche Kerk en een brandende liefde voor het land zijner geboorte, gepaard met een oprecht gevoel van aanhankelijkheid voor zijn wettigen landsvorst.

„Uit de geschiedenis van ons Gelderland — zoo besluit hij zijn verhaal — zien wij duidelijk dat op aarde niets bestendig is, niets hecht, doch ons, bewoners van Oppergelder, werd het door God welwillend gegeven, pal te staan in het geloof, door Petrus' leerling, den H. Maternus, eeuwen herwaarts, aan onze vaderen gepredikt, in weerwil van alle lotsverwisselingen, waaraan wij, den loop der eeuwen door, onderhevig zijn geweest. Geve God, dat wij daarin volharden tot de voleinding der tijden!" (1)

Bij de troonsbestijging van Frederik Wilhelm, koning van Pruisen, aan wiens hertogelijken staf het land van Kessel destijds was onderworpen, drukt hij zich volgenderwijze uit: „Behage het den barmhartigen God het koninklijk huis goedgunstig te behouden en — dit is de wensch, dien ik, schrijver en onderdaan uite, — met geestelijke en tijdelijke zegeningen te begunstigen!" (2)

Voorzeker zijn dit altemaal kostbare gegevens voor een, die zich ten taak stelt, de geschiedenis van zijn tijd te boeken, inzonderheid wanneer dat tijdperk in den volsten zin van het woord een veelbewogen moet worden genoemd, gelijk die bloedige eerste jaren, waarmede de 18de eeuw inzette.

Aan de welversneden ganzeveer van dezen geestelijke, die uit zijn dorpspastorij, in den Limburgschen achterhoek gelegen, de wereldgebeurtenissen van zijn tijd gadesloeg, zijn wij menige

(1) Zie *Appendix* sub anno 1722, op het einde. (2) Zie *Appendix* sub anno 1713.

even pittig gedachte als in puik latijn geschrevene bladzijde verschuldigd.

De kronijk, tot aanvulling van zijn *Historia* bijeengebracht, bevat niet slechts het verhaal van hetgeen, naar aanleiding der Spaansche troonopvolging, op het Europeesch oorlogstooneel werd afgespeeld, maar ook feiten van minder ingrijpenden aard, die nochtans, doordien zij plaats grepen in het gewest, dat wij bewonen, onze aandacht gaande maken.

Niet bloot omdieswil echter, ook wegens de belangstelling, waarmede schrijver, zoodra het zijn en ons geliefd land betreft, alle wetenswaardige omstandigheden van personen, tijd en plaats pleegt te verhalen, is de lezing van dit werkje bijzonder aantrekkelijk.

Neem b.v. de beschrijving van het beleg en de overgave der stad Venloo, in het jaar 1702, waarbij de belegeraars gebruik maakten van een *„recens inventum"*, *houwitsen* genaamd, alsook die van het verschrikkelijk beleg der stad Gelder, in het jaar 1703, — de verhaler weet u bepaald te boeien.

Ook verwaarloost hij niet, persoonlijke herinneringen, als terloops, in zijn verhaal op te nemen.

Waar hij vertelt hoe in 'tzelfde jaar 1702, op den 6^{den} October, 's ochtends te 9 ure, van den Leeuwerberg uit, de Bondgenooten hun vuurmorden op de Roerstad gericht hielden, voegt hij met een tusschenzinnetje erbij: „dit heb ik, het vuur wel te verstaan, gezien van eene hoogte nabij mijn dorp Helden, op een afstand van ongeveer 3 uren. *„Hæc eminus vidi, nempe ignem tormentorum, ex monte quodam pagi nostri de Helden, tribus circiter horis inde dissiti."*

Zoo vertelt hij ook, met een voldoening, welke bepaald iets kinderlijks heeft, dat hij in 't jaar 1703 te Dusseldorp het „inderdaad vorstelijk ingericht admiraalschip", waarmeê 's keizers zoon, Karel, naar Spanje zou vertrekken, niet slechts van buiten, maar ook, „met verlof van den gezagvoerder, van binnen in oogenschouw heeft mogen nemen." *Existens Dusseldorpii vidi eam navem et in ea fui permissu præfecti navis.*

De door hem verhaalde bijzonderheden over het beleg van

Venloo heeft hij vernomen uit den mond van den Minderbroeder N. Hemting, die kapelaan was op het fort St. Michiel, en van daar, met een wond aan het hoofd, na de overgave vertrokken, te waardschap kwam in de gastvrije pastoorswoning te Helden; die over de „bombardatio" van het stedeke Gelder, uit het dagboek, daarvan gehouden door den supprior der Karmelieten aldaar, pater *Dominicus a Nativitate*, die zijn geschrift ter leen gaf aan pastoor Meurs, van Wanssum, en aan *Knippenbergh* zelf.

De puinhoopen van het geteisterde Gelder heeft hij zelf in oogenschouw genomen, alsmede de bommen, welke hij nauwkeurig ontleedt en beschrijft, door de Pruisische troepen in de veste geslingerd.

Bij de inhuldiging van Frederik-Wilhelm als hertog te Gelder, in 1713, en van Keizer Karel II te Roermond in 1719, is hij-zelf tegenwoordig. „*Eo die præsens fui Geldriæ.*" „*Præsens fui Ruræmundæ.*"

De overgave der stad Erkelenz aan den keurvorst en hertog van Gulick in hetzelfde jaar 1719 werd hem bericht door een schrijven van den Erkelenzer deken, Andreas Knippenbergh, alsmede mondeling door denzelfde, 5 Juli 1821.

Elke bijzonderheid, welke zijn dierbaar geboorteland betreft, acht hij vermeldenswaardig, niets van hetgeen ook maar van verre daarmede in betrekking staat, schat hij gering.

Men wane deswege niet, dat hij tot kleingeestigheid vervalle.

Deze kinderlijk-eenvoudige man immers kent het geheim, om in eenige trekken treffend juist te schetsen, hoe dezelfde staatkundige beweegredenen den Engelschen, Hollanders en Duitschers aanleiding gaven, eerst tot het sluiten van een verbond tegen de Franschen, en later, toen de omstandigheden waren veranderd, tot het verbreken ervan *(sub anno* 1712).

Nauwelijks hadden de belangen der verbonden Mogendheden een zwenken tegen den Duitschen keizer noodzakelijk gemaakt, of achtereenvolgens trachtten eerst de Engelschen, vervolgens de Hollanders, zich zoo goed als het kon, en — merkt hij zeer snedig aan — onder beding van zooveel bate als doenlijk

bleek, zich aan het verbond met den keizer te onttrekken. „*Dum Carolus ad Imperium cæteraque Austriæ domus Regna vocaretur, quam in Philippo Borbonio potentiam metuebant, eamdem nunc in Carolo longe majorem succrescere cernebant. Foederi igitur nunc quisque eo quo poterat modo ac meliore emolumento se subtrahebat.*"

Ten einde den Bondgenooten de hulp der Engelschen afhandig te maken, staat koning Lodewijk laatstgenoemden Gibraltar en Port-Mahon af, en de Engelschen, door die voordeelen verlokt, „*iis commodis illecti*," gaan op dat voorstel in.

Van de Hollanders heet het verder, (*sub anno* 1713) dat zij, eveneens door voordeelen uitgenoodigd, „*commodis invitati*," den Duitschen keizer afvallig worden.

Daar ligt, onzes inziens, wel ietwat puntigs, iets — wij zouden haast zeggen — ondeugends, in de termen, door schrijver gebezigd, om, zoowel de vossensluwheid van den 14^den^ Lodewijk, als de gewinzucht dier beide handeldrijvende Mogendheden in een paar trekken te teekenen.

Men ziet het reeds, ons *Appendix* bevat meer dan een dorre opsomming van geschiedkundige feiten; het staat eindeloos hooger dan de bescheiden naam *kronijk* doet vermoeden. *Knippenbergh* vat zijn taak heel wat ruimer op; hij spoort het waarom dier feiten na en wijst tevens de lessen aan, daaruit door vorsten en onderdanen te putten; en daaraan ontleenen 's mans geschriften een blijvende waarde, tot onderrichting ook der komende geslachten.

Met zijn grooten tijdgenoot, *Bossuet*, blijkt hij overtuigd van de waarheid, dat „God, van wien de beheerschers der volkeren hun heerschappij verheffen, hun, wanneer het Hem zoo behaagt, ten bekwamen tijde harde lessen weet te geven," gelijk de „adelaar van Meaux" getuigt.

„Zoo hebben — schrijft onze *Knippenbergh* — Karel van Oostenrijk en Filips van Frankrijk, beiden dingers naar de Spaansche kroon, zich ten jare 1706 uit eigen waarneming kunnen overtuigen, dat de oorlogskans niet uitsluitend van

boog en zwaard, maar vooral van het goddelijk welbehagen afhankelijk is." „*Voluit Deus palam facere, non in solo arcu aut gladio sperandum esse, sed a divino beneplacito pendere regna, regnorumque translationes.*"

Insgelijks, dat door de vaderlijke zorgzaamheid der bevelvoerders in het vaak harde lot van den krijgsman ten tijde van oorlog dient te worden voorzien.

En eindelijk, *(sub anno* 1718), dat het voortbestaan van het Turkendom, een ware schande voor Europa! grootendeels te wijten is aan de ijverzucht en jammerlijke verdeeldheid der Christen vorsten onderling.

De moordtooneelen van 1896 en 1897 spreken dit oordeel, ruim anderhalve eeuw geleden, door den Heldenschen priester uitgesproken, in geenen deele tegen.

Heeft eenerzijds gedurende den oorlog, wegens de Spaansche troonopvolging ontbrand, de naijver der Mogendheden 15 jaren lang Europa in rep en roer, in vuur en vlam gezet, en betreurt schrijver in oprechten gemoede het verwoesten van zooveel welvaart in stad en land, het vergieten van zooveel bloed, ter andere zijde evenwel, voorgelicht door de fakkel van zijn geloof, verheugt hij zich over het vele goed, dat Gods vaderlijke wijsheid uit zoo vreeselijk een plaag wist te doen ontstaan.

Laten wij den geschiedschrijver nogmaals aan het woord.

„Toen de zomer (van 1706) in krijgsverrichtingen was voorbijgegaan, betrok het leger der Bondgenooten zijn winterkwartieren; de Engelschen en Hannoveranen togen naar de Zuidelijke Nederlanden, de Duitschers zochten de oevers van Rijn en Maas op; het voetvolk werd over de steden, de ruiterij over de dorpen verdeeld.

„In de ambten Kessel, Krieckenbeek, Opper- en Nedergelder, welke tot het Geldersch Overkwartier behoorden, kwamen eenige regimenten van den Pruisischen koning te liggen. (1)

(1) In het Heldensch doopboek vinden wij het doopsel vermeld: in 1711 toegediend aan een kind van Adolf Bunckenstock, uit Munster in Westfalen, soldaat onder den overste Fagel, 29 Mei 1713 aan een kind van Mathias Aels, Pruisisch soldaat onder v. d. Alben — 26 Dec. 1713, aan een zoon van Jacob Hendrix, idem.

„Weliswaar veroorzaakten deze krijgslieden der plattelandsbevolking geen geringen overlast, doch, door het handhaven van een strenge krijgstucht, wisten de bevelhebbers hunne onderhoorigen zoodanig aan toom en teugel te houden, dat hoegenaamd niemand eenig geweld aangedaan, en den Katholieken in de vrije uitoefening van den godsdienst niet het minste beletsel in den weg gelegd werd.

„Zelfs zag men hen vaak, vooral de Lutherschen, des Zondags eerbiedig onze preken bijwonen, niet alleen ten onzent, maar ook in het geheele land.

„Inzonderheid den Engelschen kostte het blijkbaar veel moeite, katholieke processies en openbare kerkplechtigheden ongestoord te laten, doch, alhoewel deswege tusschen hen en de Zuid-Nederlanders af en toe twist ontstond, zelfs een enkele schermutseling plaats had, de waakzaamheid der krijgsoversten wist dra die onlusten te bedwingen.

„Om der wille des vredes waren zoowel de Keizerlijken als hun Bondgenooten vast besloten, niemand in de vervulling van zijn godsdienstplichten te hinderen noch te storen.

„En zoo geschiedde het door een genadige beschikking van God, dat een oorlog, die met geen ander doeleinde werd aangegaan dan om den Oostenrijker het bezit der Spaansche heerschappij te verzekeren, en waartoe uit schier alle landen van Europa legerbenden waren bijeengebracht, veler zielen tot heil verstrekte.

„Immers tallooze andersdenkende krijgslieden, als Engelschen, Schotten, Ieren, Duitschers en Noren, die van de katholieke Kerk tot dusverre geen begrip hadden, en van heinde en verre in de Zuidelijke Nederlanden, in Spanje en Italië waren te

---

Bij het jaar 1710 teekent *Knippenbergh* in zijn *Historia* aan, dat tegen het begin van den herfst de Bondgenooten in de Nederlanden hunne winterkwartieren betrokken; bij 1712, dat eenige regimenten Pruisische ruiterij, als naar gewoonte — *more solito* — *in Geldria nostra*" werden verdeeld; bij 1713, dat de koning van Pruisen, krachtens verdrag, met den keizer in April van dit jaar te Utrecht gesloten, een gedeelte van het Hertogdom Gelder, onder meer de plaatsen Straelen, Wachtendonck, Middelaar, Walbeek, Arcen, Afferden, Well, Raey en Klein-Kevelaer, het ambt van Krieckenbeek en het land van Kessel, waar Helden was gelegen, in bezit neemt.

zamengestroomd, aanschouwden daar de plechtigheden van den voorvaderlijken godsdienst, waartoe zij in hun vaderland de gelegenheid niet hadden.

„Zoo behaagde het den Allerhoogste, die allen wil zalig maken en tot de erkentenis der waarheid brengen, die volkeren herwaarts te ontbieden als tot een school van geloof, waar zij getuigen konden zijn van de leer en de geheimen der Kerk.

„Bevelhebbers en hoplieden zag men de kloosters bezoeken, met de monniken in gesprek treden, zich gemeenzaam met hen onderhouden over punten, geloof en godsdienst betreffende; en zoo konden zij van nabij de levenswijs, de regeltucht, stilzwijgendheid en onderdanigheid onzer kloosterlingen gadeslaan, alsmede den ijver, waarmede bij dag en nacht de lof des Heeren werd verkondigd.

„De gewone soldaten gingen al even gemoedelijk om met de lieden, bij wie zij waren ingekwartierd.

„Het gevolg daarvan was, dat zij zich van de katholieke Kerk allengs een heel ander begrip vormden dan zij totnogtoe daarvan hadden, en zeer velen hunner, met terzijdestelling van menschelijk opzicht, van gemak- en baatzucht, openlijk ons geloof omhelsden.

„Anderen, alhoewel genoegzaam onderwezen en overtuigd van de waarheid, deinsden weliswaar, uit vreeze voor hun oversten of uit beweegredenen van stoffelijken aard ervoor terug, ten aanschouwen van iedereen zulk een stap te doen, doch het hemelsch zaad, op den akker hunner harten gestrooid, zal ten bekwamen tijde, door God besproeid, naar te hopen is, honderdvoudige vrucht geven.

„Bij meerderen hunner heeft naderhand de uitkomst zulks bewezen.

„Trouwens, de katholieke Kerk behaalde alvast dit voordeel, dat de soldaat, weergekeerd in zijne haardstede, bij gezellig samenzijn met buren en magen verhalend wat hij bij de Katholieken had gezien en ondervonden, onwillekeurig een lofredenaar, en zoodoende een verkondiger werd van het ware geloof. „*Ecclesia Catholica insuper id consecuta est, ut cum*

miles, ad proprios demum lares regressus, suis vicinisque per otium narret quæ apud Catholicos perspexerit, tot fidei suæ præcones habeat, quot præsens bellum milites in Catholicas provincias acciverat."

„Op gelijke wijze werden in de 6de en 7de eeuw, gelijk de geschiedrollen verhalen, de Noordelijke volkeren door Gods voorzienigheid tot het licht des geloofs geroepen.

„De Gothen, Vandalen en Longobarden kwamen gevallen in Italië, Afrika, Spanje en andere streken der christenheid, wier bevolking, door hare ongerechtigheden, de verbolgenheid des Heeren had gaande gemaakt, en deswege door de hand der barbaren naar verdienste getuchtigd werd, terwijl de barbaren hunnerzijds, lange jaren onder de Christenen verblijvend, van lieverlede tot de kennis van den waren godsdienst gebracht werden.

„Zoo houdt God, die het heil van allen nastreeft, nooit op, ten bepaalden tijde der menschheid de middelen ter zaligheid toe te dienen."

Na zulk eene bladzijde te hebben gelezen zal men het met *P. Allard* wel eens zijn, waar hij hulde brengt aan den „echt katholieken geest" waarin *Knippenbergh* schreef.

Geruimen tijd hebben wij in beraad gestaan of het niet wenschelijk ware, *Knippenberghs Appendix* in de moedertaal over te zetten, doch de overweging, dat de bezitters van zijn hoofdwerk: „*Historia eccles. duc. Geldriæ*" ook dit aanhangsel het liefst in de taal, waarin het oorspronkelijk werd geschreven, zullen uitgegeven zien, deed ons in dien zin besluiten.

Ten gerieve evenwel van degenen, die de „taal van Latium" niet machtig zijn, deelen wij *in margine* den beknopten inhoud van het verhaalde mede.

AANHANGSEL.

In nomine Domini. Amen.

Quandoquidem ex diligenti et virtuosa juventutis educatione felicitatem Reipublicæ Christianæ multum pendere compertum sit, hinc inter cætera Patres Concilii Tridentini pro reformatione morum Christiani populi nil utilius judicarunt quam erectionem scholarum pro instituenda juventute, maxime in rudimentis fidei et christianis moribus. Cujus Concilii salutari decreto multi Ecclesiæ prælati morem gerentes, cum multo labore, præter erecta varia Collegia et Seminaria in civitatibus, etiam in pagis scholas minores, triviales et catecheticas ordinarunt: et quoniam, teste experientia, ad morum honestatem et Christianæ vitæ decentiam conducere plurimum visum sit, si matresfamilias (a quibus cum materno lacte infantes mores earum imbibunt) bene et Christiane sint institutæ, ordinarunt scholas speciales pro puellis seu filiabus separatim instruendis, eisque ob sexûs convenientiam præfecerunt virtuosas et religiosas fœminas cum ingenti sane fructu Christianæ plebis.

Quorum vestigiis inhærendo etiam in nostro pago sat populoso de *Helden*, de consilio Illustrissimi a Reverendissimi Domini *Reginaldi Cools*, Episcopi Ruræmundano, ego infrascriptus, qua indignus pastor, pro tollenda illa nimia ignorantia in rebus fidei, institui scholam pro filiabus, conducendo pro magistris duas virtuosas fœminas, matrem viduam et ejus filiam devotam, quæ jam ad 3um annum cum maximo fructu et bono spirituali nostræ communitatis hoc labore scholari functæ sunt.

Ut igitur tam laudabilis et tam necessaria schola continuetur, judicavi superfluum redituum meorum pastoralium non posse me immediatius ad Dei honorem et salutem animarum impendere quam ad continuationem seu aliqualem fundationem istius scholæ.

Hinc imprimis ordino, do et transfero ad usum hujus scholæ et habitationem magistrarum, domum, proxime, Deo favente,

ædificandam. Deinde in subsidium sustentationis earum, pensionem seu annuum censum, quem emi 200 imperialibus, de quibus litteras obligatorias seu hypothecarias extradam, his tamen conditionibus:

1°. Ut ad minus sint duæ magistræ, filiæ, quæ sint in voto castitatis perpetuo, aut honesta vidua ad hoc munus qualificata manens in statu viduali; ita tamen ut una ex duabus sit præcipua, quæ scholam et domum regat, cui alia tenebitur obedire.

2°. Ut in magistram primariam eligatur persona laudabilis vitæ, bene instructa, ætatis circiter 30 annorum, ut possit docere puellas legere et scribere, prima fidei rudimenta, morum honestatem, ac manuale opificium puellis necessarium; nec admittatur ullus juvenis aut adolescens inter puellas instruendus.

3°. Quod si inveniatur cæteris paribus persona ad hoc qualificata de parentela mea (hoc est: descendens ex *Wilhelmo Knippenbergh* et *Adelheide*, ejus conjuge, parentibus meis) aut, hac deficiente, aliqua ex pago de *Helden* orta, habeant in hoc præferentiam, quod si ad hoc non sint capaces, sine ullo respectu quæratur persona qualificata.

4°. Pro qualificatione hac dignoscenda præsentabunt Dominus pastor Heldensis, pro tempore existens, et duo scabini seniores talem personam Illmo Domino Episcopo Ruræmundano, cujus judicio et ordinationi in hoc puncto parebunt. Quoad secundariam autem magistram, non est ut tantæ sit qualificationis ut primaria, unde a Domino pastore et seniore scabino poterit primariæ magistræ adjungi; quæ ambæ gaudebunt domo et pensione dictorum nummorum; quod si tertia quædam his duabus velit cohabitare et utilis judicetur pro instructione puellarum, aut officio culinæ, gaudeat etiam emolumentis hujus fundationis cum præfatis duabus æqualiter, ac ad tollendam omnem dissidii causam, si quid emolumenti hæ personæ cohabitantes aut ratione scholæ aut ratione opificii manualis acquisierint, cedet etiam in usum communem dictarum personarum; et quoad electionem harum personarum etiam, cæteris paribus præferatur consanguinea mea, aut Heldensis orta, extraneis.

5°. Dum domus erit in statu perfecto et magistræ simul fruentur pensione prædictorum nummorum, non accipient pro minervali per mensem ab unaquaque puella nisi medium schillingum seu 4 stufferos Ruræmundanos, tamen puellas pauperes gratis instituent: quod si puellæ velint simul addiscere manuale opificium, taxam hujus salarii prudenti judicio D^ni pastoris et senioris scabini relinquo, et his non convenientibus, Illmo D^no Episcopo.

Tandem si primaria magistra sicut et secundaria (quod absit) aut officium suum negligant, aut exemplariter se non gerant, moneantur a Domino pastore; quæ si emendare neglexerint, deferantur ad Ill^um Dominum Episcopum, a quo corrigantur aut, si rei gravitas exigat, deponantur, ac præterea si aliqua quæstio oriatur super hac fundatione Ill^us Dnus Episcopus sit judex.

Hæc est igitur voluntas mea in hac fundatione, et prædicta volo inviolabiliter observari, reservando tamen mihi, quoad vixero, dispositionem super hanc fundationem, sicut et jus mutandi, addendi, emendandi, demendi pro re rata et temporis opportunitate, nam rerum usu et temporis decursu apparent quæ sunt nociva, quæ utilia, quæ tamen humana prudentia prævidere nequit.

Et ut hæc dispositio majus robur habeat, rogo humillime Ill^mum Dominum Episcopum nostrum, quatenus hanc meam voluntatem, donationem et fundationem Episcopali sua authoritate conformare gratiose dignetur.

In cujus rei fidem hæc propria manu scripsi et subscripsi.

Actum in *Helden* 28 Martii anno millesimo septingentesimo.

JOANNES KNIPPENBERGH.
pastor in Helden.

Visa concepta fundatione superiusposita, tenore præsentium eam in omnibus suis punctis laudamus et approbamus, sperantes fore pro majore Dei gloria et salute animarum, et quod præ aliquæ animæ cum tempore etiam ad hoc contribuent ex

ipsorum mediis, si quæ tamen fieret mutatio notabilis juxta reservationem in fine expressam, debebit postea per nos aut successores nostros etiam approbari.

Datum Ruræmundæ in aula nostra Episcopali in festo Sancti Francisci de Paula hac secunda Aprilis anno millesimo septingentesimo.

(L. S.) Fr. REGINALDUS,
Epus Rurem. electus Antwerp.
De mandato Ill^mi ac Rev^mi D^ni Ep^pi præfati
J. DEURELINCKX.

IN NOMINE SS. TRINITATIS.

AMEN.

ANNO 1701.

Decimo quinto mensis Januarii *Fridericus*, Elector Brandeburgensis primus Rex Borussiæ proclamatur, ac decima octava die dicti mensis in *Koningsbergh*, Prussiæ Metropoli, in regem solemni ritu ungitur. Neo-Rex ordinem equestrem nigræ Aquilæ instituit, ac alia quæ regiæ majestatis erant, peregit. Sparsa etiam in vulgus numismata aurea atque argentea, quæ ab una parte ferebant *Fridericus Rex, unct. Regiomont. 18 Janu.* ex altera vero parte cum regia corona: *Primæ meæ gentis 1701.*

Frederik, keurvorst van Brandenburg, tot eersten koning van Pruisen uitgeroepen en te Königsberg gezalfd.

Sexto Februarii *Namurci*, *Luxemburgi*, *Montibus Hannoniæ* et in alias Belgii civitates, quas Batavi mixto cum Hispanis præsidio tenebant, noctis obscuro admissi sunt Galli, idque jussu *Emanuelis Electoris Bavariæ*, tunc Belgicæ præfecti.

Den 6den Februari vallen de Franschen in Zuidelijk België.

Mense Martio Galli sub ductu *Comitis de Cogny* et *Marchionis d'Allegre* superiorem Geldriæ tractum occupant, et quidem vigesima memorati mensis *Ruræmundam* ingressi sunt, mox *Venlonam*, *Gelram*, aliaque fortalitia præsidio, aliisque belli meditamentis communiunt.

Elector Bavariæ 23 Martii 1701 Bruxellis discedens, Germaniam petit ac copiosam conscribit militiam.

In de maand Maart rukken de Franschen in het Geldersch Overkwartier, en Roermond binnen en leggen troepen in Venloo, Gelder en andere vestingen. De keurvorst van Beieren trekt van Brussel uit naar Duitschland.

3tio Augusti Viennæ obit *Joseph Leopoldus*, filius *Joseph* Regis Romanorum, novem mensibus natus, ingenti luctu domus Austriacæ.

Dood van Joseph Leopold, kind van Joseph, Roomsch koning.

De verbonden Franschen en Spaanjaarden roepen te Napels en Miliaan Filips V tot koning uit. Samenzwering van Oostenrijksgezinde edelen verijdeld. De keizer zendt Prins Eugenius van Savoote naar Italië, en deze verslaat de bondgenooten bij Carpi.

Quemadmodum Hispanicæ ditionis loca Galli, Hispanis juncti, pro *Philippo V* in Hispaniis tum Belgio tenebant, ita regnum Neapolitanum ac ducatum Mediolanensem in Italia occuparunt, eumque mox tum Neapoli, tum Mediolani Regem ad Dominum proclamarunt; erat autem Neapoli Pro-Rex *Duc de Medina Celi*, ducatum vero Mediolanensem Princeps *Vaudemontius* curabat. Neapoli tamen plures inclinabant ad Austriacos; 23 Septembris hinc conspiratio per multos nobiles contra Hispanos ac Vice-Regem facta, ast detecta; inde adversus conjuratos pugnatum est, qui devicti fugam capescunt, pluribus captis, ac 9 Octobris punitis.

Imperator interea sub *Principe Eugenio* exercitum numerosum in Italiam mittit, ut ea, quæ erant hæreditatis Hispanicæ, nempe Neapolim ac Mediolanum occuparet; obsistunt Hispani, qui mox, aucti copiis Gallicis sub *Catinatio*, ac postea sub *Duce de Villeroy* attamen per Cæsareos primo lacessiti (nondum quippe indictum bellum erat) ac prope oppidum *Carpi* fugantur.

Keizer Leopold sluit met de Engelschen en Hollanders een verbond tegen de koningen van Frankrijk en Spanje; Fransche troepen komen het bisdom Keulen binnen.

Mense Septembri initum fœdus a Cæsare *Leopoldo* cum Anglis ac Batavis contra *Ludovicum*, Galliæ Regem, ejusque nepotem *Philippum*, Ducem Andegavensem, Hispaniarum Regem; fœderi Principes imperii pene omnes accesserunt, si Bavaros fratres exceperis, *Emanuelem* nempe Bavariæ, ac *Josephum*, Colonien-sem Electores, qui Gallo ac Philippo, ex sorore nepoti, adhæserunt; hinc in oppida Coloniensis Diocesis, *Novesium* nempe, *Keyserswcerdam*, *Rhenobergam*, aliaque dictæ Diocesis loca miles Gallicus admittitur.

Huwelijk van Filips, Spaansch koning, met de tweede dochter van den hertog van Savoye.

Undecima Septembris *Maria Louisa Gabrielle*, filia Ducis Sabaudiæ secundogenita, matrimonio jungitur *Philippo*, Francico, Hispaniarum Regi; solemnitas matrimonii fuit Taurini celebrata, ac die postera, nempe duodecima ejusdem mensis, Regina Hispanias petit.

Decima sexta ejusdem mensis vita functus est in regio palatio S. Germani, qui in Galliis exulabat *Jacobus II* Angliæ Rex, ætatis annum dum ageret sexagesimum octavum; sepultus in ecclesia Benedictinorum Anglorum in suburbio S. Jacobi; ejus filius mox a Rege Galliarum salutatur Rex Anglorum sub nomini *Jacobi III.* Jacobus (II) erat filius *Caroli I.* Regis Anglorum, qui fuit Londini decollatus 1649 30 Januarii.

Dood van Jacob II, Engelsch koning, te Parijs.

Ad Cathedram Ruræmundensem, quam *Reginaldus* dimiserat, Hispaniarum Rex *Philippus V* delegit venerabilem Patrem *Angelum d'Ongnyes*, Capucinum, ex illustri Comitum de Ongnijes en d'Estrees familia natum, ac regium in Burgondia et Castella capellis ecclesiasten. Regis voluntati ubi Clementis XI Pontificis confirmatio accesserat, *Antonius Dumont*, decanus et vicarius generalis Ruræmundensis, vice Neo-Episcopi possessionem Cathedræ cepit 27a Decembris, quæ erat dies, sancto Joanni Evangelistæ sacra

Reginaldus Cools verlaat den Roermondschen bisschopszetel en wordt opgevolgd door Angelus d'Ongnijes.

ANNO 1702.

Kalendis Januariis *Humbertus* a Præcipiano, Archiepiscopus Mechliniensis, venerabilem Patrem *Angelum d'Ongnyes* Episcopum consecravit Bruxellis in ecclesia Patrum Capucinorum. Consecrationis solemniis astiterunt *Reginaldus*, Antwerpiensium, *Philippus Erardus*, Gandensium, necnon *Guilielmus*, Brugensium Episcopi, ac decima nona mensis proxime secuti ingenti honoris significatione cum a clero tum populo, obsequente etiam in armis milite, Neo-Episcopus in Cathedram Ruræmundanam introducitur. Rebus utcumque dispositis sollicitudine pastorali cœpit gregi suo intendere, parochias inspicere, sacramento Confirmationis munire subditos, verbum Dei annuntiare, maxime in

Angelis d'Ongnyes te Brussel bisschop gewijd. Zijne eerste werkzaamheden.

Adventu Domini ac Quadragesima, atque eo, quod instabat, procelloso tempore, ecclesiam suam atque Catholicam religionem pro virili tutatus est.

21ª. Februarii *Philippus*, Delphini Gallici filius, *Ruræmundæ* in foro *Dux Geldriæ* solemni ac consueto ritu inauguratur, (uti Bruxellis eodem die Dux Lotharingiæ, Brabantiæ, Limburgii, 19 Martii Gandavi ut Comes Flandriæ). Mox tantus belli commeatus una cum tormentis bellicis in Geldriam ex Brabantia advectus fuit ut frumento condendo granaria *Venlonæ* et *Ruræmundæ* haud sufficerent, sed et ecclesias ipsas, etiam Cathedralem, monasteria, eorumque ambitus siligine, tritico et avena ex parte opplerent.

Filips, zoon van den Dolfijn van Frankrijk, te Roermond als hertog van Gelderland gehuldigd. Mondvoorraad opeengestapeld te Venloo en Roermond, zelfs in kerken en kloosters.

19 Martii obiit *Wilhelmus* III, Angliæ Rex, cui *Anna, Jacobi* II Regis filia, ac *Georgio*, Daniæ Principi nupta, successit, ac IV Maii (novo stylo) diademate regio solemniter more gentis decorata.

Dood van Willem III, koning van Engeland.

Galli, vernante tempore, sub *Duce de Boufflers* per Belgium Geldriam petunt, transmissa prope *Stevensweerdam* ac *Ruræmundam* Mosa; eos protinus sequitur *Dux Burgondiæ*. Delphini Gallici primogenitus, qui Kalendis Maii *Ruræmundam* appulit pernoctans in aula provinciæ; postero die, ubi prius in ecclesia nobilium virginum, vulgo *Het Munster*, Antistitis sacro interfuerat, ab eoque obsequente capitulo Cathedrali salutatus, ad castra prope *Xantos* perrexit. Batavi, numero Gallis impares, desertis prope *Xantos* castris, *Cranenburgum* usque sub *Comite de Tilly* recedunt, qui Gallos silenti agmine *Neomagum* properantes antevertunt præcipito ita cursu, ut quos portæ Neomagenses non caperent, in munitiones ac vallum effunderentur. Hic Galli subsistunt, ac depopulatis qui Mosam inter et Vahalem interjacent agris,

De hertog van Bourgondië komt te Roermond en betrekt de legerplaats bij Xanten. De Hollanders, onder graaf Tilly, vluchten naar Nijmegen. De Franschen verwoesten het Maasen Waalsche en kampeeren bij Kleef.

castra prope *Clivos* metantur, ipsamque *Cliviam* hostiliter vexant.

Mense Maio *Leopoldus Caesar*, Angli ac Batavi Franciæ Regi ejusque nepoti, Regi Hispaniarum, bellum indicunt, quæ indictio postmodum ex parte Caesaris ac Romani imperii in Octobri repetita est.

Keizer Leopold, Engeland en Holland verklaren den oorlog aan Frankrijk en Spanje.

Inter hæc *Elector Palatinus* ac *Princeps Nassavius-Saarbrugh Cæsaris insulam* impetunt circa Aprilis medium, collectis qui belli socii accesserant, Hassis, Brandeburgis, Batavisque. Est autem Cæsaris insula oppidum apprime munitum, dextræ Rheni ripæ adjacens, secundo infra Dusseldorpium lapide, atque jussu Septemviri Coloniensis præsidio Gallico firmatum. Erat obsidio comprimis pertinax multumque sanguinolenta; obsessis quippe id opis accesserat quod *Comes de Tallart*, a *Boufflerio* submissus, cis Rhenum e suggestu tormentis hostem trans-Rhenanum quateret, idque magno obsidentium impedimento; missus insuper per pontem sublicium identidem in oppidum integer miles, qui continentes Germanorum assultus pro virili retunderet, dum saucius miles *Venlonam* curandus veheretur; præter angustiam loci infesto jam igne omnino consumpti, id quoque incommodi obsessos premebat, quod præter missiles ignes magnam insuper lapidum vim hostis ex mortariis mitteret, qui corbibus inclusi ac ad certam mensuram in aëra librati, in obsessorum capita grandinis instar deciderent, quibus avertendis crassiorum asserum tabulato sese obsessi tuebantur. Consumpta igitur ingenti hominum utrimque multitudine, oppidum decimo quinto Junii in Germanorum potestatem transiit; pacta et conditiones tradendi oppidi a *Principe Nassavio* et *Marchione de Blainville*, loci Præfecto, signata sunt. Mox porta et reliqua, quæ supererant oppidi munimenta, solo æquan-

De keurvorst van den Palts en prins Nassau-Saarbrücke, belegeren Keizersweerd.

tur; supererat turris firma et excelsa Rheno imminens, quasi frænum amnis ante 4 vel 5 sæcula a Cæsare structa; hæc magno etiam præsidio obsessis erat, tametsi eam obsidentes tormentis bellicis, aut bombis incassum fatigaverant.

Submotis igitur trans Rhenum Gallorum copiis, Germani prope Neomagum Batavis junguntur, quibus et Angli in ericeto *Mockensi* sub *Comite Malburgio* accedunt, ac coadunatis ita viribus, (octoginta millia dicebantur) transito prope *Graviam* Mosæ flumine, recta Brabantiam milite vacuam petunt, positis *Achel* inter et *Hamont* in Campinia Leodiensi castris; Galli, qui prope Clivios hactenus hæserant, sese interclusum iri metuentes, Mosam prope *Neer* infra Ruræmundam ingenti celeritate transmittunt, hinc Fœderatorum copias prætergressi, etiam in Campinia Leodiensi castra metantur, ubi præter velitationes inter utrumque exercitum nil memoratu dignum actum est.

De Duitschers vereenigen zich met de Hollanders bij Nijmegen, met de Engelschen op de Mookerhei, trekken bij Grave over de Maas en legeren zich tusschen Achel en Hamont. De Franschen trekken de Maas over bij Neer, en slaan hun kamp op ook in de Luiker Kempen.

At Foederati, ne reliquum aestatis irrito transigerent, Geldriam Hispanicam occupare statuunt, Gallis ob submissa in Italiam ac Germaniam auxilia admodum imminutis. Missa igitur Fœderatorum millia decem sub imperio *Domini de Obdam*, Batavi, ejectisque prius, quod in vicinia erat, ex castro de *Grevenbroick* Gallis, castrum etiam *Weerthense*, quod oppido adjacet, impetunt. Miles Gallus immissum ignem ob loci augustiam diutius ferendo impar, honesto pactu (16 Augusti) *Ruræmundam* ductus est. Est autem *Weertha* oppidum, eique contiguum castrum, Comitum de Horn quondam sedes ac dynastia.

De Bondgenooten verdrijven de Franschen uit het kamp bij Grevenbroick, — vallen hen bij Weert aan, voeren hen gevankelijk weg naar Roermond.

Inde *Venlonam* properantes, 28 Augusti in parœchia nostra de *Helden* pernoctant, ac postridie fortalitium *Sancti Michaelis*, quod Venlonæ adjacet, obsidione cingunt, oppidum vero, quod Mosa interfluens

Van daar trekken zij naar Venloo, overnachten te Helden, en belegeren het fort St. Michiel.

a fortalitio sejungit, reliqui ex Germania Fœderati concludunt, at tormentis bellicis ob aquæ penuriam adversa Mosa serius advectis, undecima demum Septembris obsidio serio promota est, eratque rei tormentariæ præfectus, cui *Cohorn* nomen, Friso, ac eo nomine apud Fœderatos hoc bello admodum celebris.

A. Menzaga, goeverneur van het fort, wordt gedwongen, zich over te geven.

18 Septembris hinc Angli Batavique, inde Prussi primas munitiones transgressi, ac præsidiario militi per continentem pugnam quasi immixti, in ipsum fortalitium enituntur; præsidiarii in arcto positi neque hosti jam pares, ad civitatem trans Mosam fugam capessunt, at ab hoste præventi ac interclusi sese dedunt, inter quos eminentius erant Gubernator Dominus *A. Menzaga*, ejusque filius, Brigidarius *Wrangel* et alii militiæ Præfecti.

Pater Hemting, aalmoezenier van het fort, aan 't hoofd gewond en vrijgelaten, begeeft zich over Helden naar een klooster zijner Orde.

Inter dediditios (erant ferme ducenti quinquagenta) erat Pater *N. Hemting* Minorita, fortalitii sacellanus, qui e capite saucius ægre mortem effugerat; hic cum reliquis ad castra Batavorum ductus, a Domino de Wittenhorst, Domino in Horst, benigne in tentorium susceptus, vulneri curando tempus ac medicamenta accepit; inde demissus, ligato adhucdum capite apud me in *Helden* hospes divertit, ad alium conventum sui Ordinis transiens.

Belegering van Venloo. De houwitsen aldaar gebruikt. Het Annunciatenklooster en het Manasschriksel in brand geschoten. Venloo geeft zich over.

Subacto fortalitio mox in *Blerickensi* Mosæ ripa paratur tormentorum sedes, inde machinarum vi disjicitur ex adverso murus inter molam aquaticam ac portam *Tegelensem;* interludebant alii missiles ignes, bombæ nempe ac pyroboli minores, ex exiguis mortariis *(houwitsen* vocant, recens inventum) ejaculati. Eo igne conventus monialium *Annuntiatarum* in Cedron, aliæque domus portæ Tegelensi vicinæ ardebant; tum et ad Mosæ portam plerasque domus,

maxime in platea *Het Maesschrickxel* infestus ignis absumpsit. Erat et aliud quod Venlonam premebat malum, dysenteria nempe, quæ militem civesque depascebat, (inter eos miles inter mortuos deputatus resurrexit), tum et saucii ex *Keyserswcerda* magno adhucdum numero jacebant, miles insuper præsidiarius utpote non usque numerosus, hosti, jamjam assultum paranti, haud par. Cives Præfectum deprecati, locum dedat neque extrema expectaret, ac ita civitas militi maxime acatholico in prædam fiat.

Vigesima igitur tertia Septembris certa lege *Venlona* deditur — erant 1160 cum officialibus — ea conditione ut nempe miles honorate decedat, civium ac religiosorum privilegia et Catholica religio, ejusque publicum exercitium ut ante salva maneant, dispositio magistratus penes Batavos esto, ecclesia vero Sancti Georgii in usum novatæ religionis cedat. Pacta firmantur in castris Venlonianis a *Principe Walramo de Nassaw*, exercitus Foederati Duce, ac *Comite de Waro*, Gubernatore civitatis, a Domino *Labadie*, militiæ Gallicæ Præfecto, *Courten*, *Valori*, *Valulle*. Capitulationis articulos missos facio, cum alia ex postpacta in tractatu *de Barrière* infra adducendo a Cæsare ac Batavos pro Venlonianis inita sint.

De buikloop te Venloo en in Opper-Gelderland.

Dysenteria non tantum *Venlonæ* hoc tempore, uti dictum, sed et in tota *Geldria superiore* plurimos sustulit. Circa medium Augusti cœpit ac circa finem Novembris grassari desiit. Alia incommoda, attamen saltem gravia, uti per prædationes aut pabulationes ex castris fieri solitum, patria nostra non est perpessa, nam avena ac pabulum pro equis ad castra uti et reliquos commeatus subministrata sunt.

Stevensweert belegerd en ingenomen.

Venlona itaque expugnata, continuo *Ruræmunda* et *Stevensweerda* obsidione cinguntur, et *Comes de*

Noyelles Sancti Stephani insulam in Mosa sitam obsidet, deductis a *Trajecto-Mosæ* machinis, quibus concussa deditur secunda Octobris; inter novem deditionis capita primarium erat, ut miles cum Præfectis militari honore Namurcum abeat, quod oppidani sua, prout cuique visum fuerit, religione vivant. Signata hæc in castris de *Stevensweert* 2 Octobris 1702, hora secunda post mediam noctem. Subscriptum: *Comes de Noyelles. Padda.*

Roermond omcingeld en genomen.

Interea e castris Venlonianis missus *Ruræmundam* cum equitatu *Comes de Tilly*, 25 Septembris et postera mox die secutus reliquus exercitus, ubi 30 Septembris tormenta bellica extemplo fossa obsidionales *(approches)* 2do Octobris aperiuntur ex duabus partibus, et quidem ex inferiore parte Mosæ per Prussios, sub *Comite de Lottum*, supremo Prussicæ militiæ Præfecto, ex alia parte fluenti Ruræ a Batavis, dirigente Generali *Domino de Fagel*. Excitati interea tormentorum et mortariorum suggestus, e quibus sexta Octobris, quæ erat divo Brunoni sacra, mane circa nonam cœpta feriri civitas, tanta vi præsertim ex monte *Leonino (Lewerbergh)* et ex parte molendini, ut spatiosa ruina ad portam Venlonensem per mœnia ac murum hosti pateret. (Hæc eminius vidi, nempe ignem tormentorum, ex monte quodam pagi nostri de *Helden)*. Obsessi assultum sub noctis obscuro veriti, circa septimam vespertinam dedendæ urbis signum hosti ostendunt; pacti igitur deditionis articuli 43, horum contentum præcipuum erat:

Voorwaarden der overgave.

1. Ut Catholica religio libere ut ante exerceatur Ruræmundæ, (etiam ruri non fuit impeditus usus religionis Catholicæ) attamen religio, quam dicunt reformata, vigeat, eique exercendæ suæ Catholicorum ecclesiæ tradantur.

2. Episcopus, uti et reliqui ecclesiastici, insuper religiosi ac cives in jure suo ac privilegiis manuteneantur.

3. Præsidiarius miles honorate abeat Lovanium.

4. Ad publica munia homines utriusque religionis promoveantur, idque arbitratu Batavorum.

Signatum in Castris Ruræmundanis 7ª Octobris 1702.

Walr. *Princeps de Nassaw. Comes et Princeps de Hornes. Labadie, Tournin. Comes* autem et *Princeps de Hornes* erat Gubernator Geldriæ superioris, (qui una cum Episcopo Ruræmundensi impetum obsidionis perpessus est) hic una cum *D. de Zouteland* ac *D. Philippo Francisco van Varick*, cancellario, Brabantiam petunt. *(Comes de Hornes* obiit in Artesia 1718.)

Erat autem Ruræmundæ Gubernator Dominus *de Zoutelant*, cui suffectus est *Princeps de Holstein-Beeck*, nomine Batavorum, quibus data est ecclesia Sancti Spiritus, quam sorores Pœnitentes possidebant, quæ tamen in conventu suo, ecclesiæ juncto, manserunt.

Luik belegerd en ingenomen.

Dum hæc agerentur in superiori Geldria, *Comes Malburgius* in Campinia Leodiensi cum exercitu adversus Gallos eorumque ducem *Boufflerium* excubans, acceptoque de subactis ad Mosam Geldriæ locis recte *Leodium* petit, ibique 13 Octobris prope castra metatur. Urbs hæc ob imminentem hostem trepida atque ob inæqualem ac sinuosum situm capi facilis, inito cum Malburgio ac Hollandiæ deputatis pacto circa medium Octobris, salvis privilegiis deditur; miles Gallicus, qui in urbe præsidium agebat, ad arces se recipit, quarum altera ad dexteram, altera ad sinistram Mosæ, urbisque partem sita est.

Cohornius, rei tormentariæ Præfectus, adductis ex Ruræmundensi obsidio per Mosam tormentis, arcem, quæ a sinistris Leodium tegit, continenti tormentorum vi triduum concussit, adeo ut disjectis muris spatiosus

obsidentibus aditus pateret, qui 23 Octobris circa quintam horam postmeridianam in muri ruinas assiliunt tanta vi, ut post prælium, quod utrimque acerrime gestum est, obtinuerint locum, captusque simul in pugna *Dominus Violaine*, arcis Præfectus, una cum reliquo milite plurimum saucio. Impetum irruentis militis dirigebant Domini Generales *Fagel* et *Somerfeldt*, Batavi. Inde e vestigio ad sinistram Mosæ partem translatæ machinæ, atque 29 Octobris arx altera, in rupe ac monasterio Carthusiano posita, impetitur. *Dux Hasso-Casselius* obsidioni promovendæ militique præerat. Arcis Præfectus, *Millon*, Gallus, ubi ingentem machinarum vim perpessus erat, ne et ipsum præsidium, uti in altero fortalitio, hosti in prædam cederet, honesta lege in obsidentium potestatem transiit, ductusque cum milite Antwerpiam. Post eas ad Mosam ac in Geldria nostra expeditiones autumante Cœlo miles in hiberna dimittitur. Angli ac Batavi in Geldriam atque Hollandiam distributi, Germanis versus Rhenum digressis.

Prins Eugenius belegert Cremona.

Non minore fervore in aliis regionibus hac æstate inter partes bellatum est, et quidem in Italia *Princeps Eugenius* Cremonam a Gallis Hispanisque infessam, nocturno astu intercepit in fine Januarii; miles præsidiarius, cum in istis temporis augustiis jungi non posset, attamen facta tumultuaria manu rem fortiter pro re nata gerebat, adeo ut *Princeps Eugenius* post horas decem eamdem urbem deseruerit, magno utrimque cæsorum numero; captus inibi *Marschallus de Villeroy*, Gallicæ militiæ Dux, in cujus locum Galliæ Rex *Ducem de Vendosme* suffecit.

Lodewijk, koning v. Frankrijk, verklaart den oorlog aan de Bondgenooten.

Trigesima Julii *Ludovicus*, Galliæ Rex, Cæsari, Anglis, Batavis, cæterisque Cæsari junctis bellum indicit.

Interea *Philippus* Rex, iturus in Italiam, mense Februario Madrito discedit, petens Barcinonam, quousque Reginam itineris comitem habuit; octavo Aprilis Barcinona, solvens felicibus velis in portum Neapolitanum, 15 dicti mensis avulsus est ac postridie magna honoris significatione a Duce d'Escalone, Vice-Rege, ac Neopolitanis exceptus est, qui cum ei fidelitatis sacramentum dixerant, aliisque quæ regiæ curæ erant actis, Rex 2 Junii, Neapoli solvens, legit Italicum maris littus, ac Finali a *Duce ac Ducissa Sabaudiæ* salutatus, 18 Junii Mediolanum ingreditur, quem *Princeps Vaudemontius* ac civitas pro dignitate regia susceptus, postquam necessaria curaverat, ad castra Hispano-Gallica, prope Cremonam posita, profectus est. *Philippus Rex* ac *Duc de Vendosme* Gallo-Hispanis præerant, *Princeps Eugenius* Cæsarios ducebat; præter velitares pugnas, acerrimum prælium prope *Luzara* 15 Augusti exstitit, ubi ob æquatam tum militis tum Ducum virtutem, nocte pugnam dirimente, utraque pars sibi victoriam arrogaret. Post hæc cum nil digni actum sit, *Philippus* Mediolanum repetiit, inde, initio Novembris discedens, navibus Gallicis in Provinciam pervenit, ubi itinere terrestri per Languedociam 20 Decembris Barcinonam advenit, in Hispanias redux.

Koning Filips wordt te Napels gehuldigd, eveneens te Milaan.

Veldslag bij Luzara.

Neque Angli Batavique feriati, quin fortissima classe Hispanias quatere intendunt, ipsam urbem Gaditanam, primarium Hispaniæ portum, debellare. *Dux d'Ormont* militiæ præerat, Architalassus *Rock* classem curabat; 17 Augusti prope Gades inter rottam et fortalitium S. Catharinæ miles e classe in terram ductus, incolæ viso hoste territi ad oppidum S. Mariæ leuca inde dissitum fugiunt. *Dux Ormontius*, Hispanos leniter tractare satagens, eos edicto revocat, significans se non ut hostem sed ut amicum, nomine *Caroli*

De Engelschen en Hollanders nemen Cadix in. Verwoesting dier stad.

Austriaci venire; interea oppidum S. Mariæ, exiguo præsidio defensum, occupat 1ª Septembris, ast miles acatholicus contineri non poterat, quin in ecclesias Catholicas involaret, sacra comminueret, opulentiores insuper civium domos expilaret, quod ubi passim innotuit, universam concussit Hispaniam, ipsosque Hispanos oppido Catholicos usque irritavit, ut vicinæ passim urbes, nobilis et agricola arma adversus hostem capesserent.

Angli Batavique, se nil jam profecturos rati, classem cum præda repetunt Octobris medio, succensis hic inde in vicinia domibus; hostium postremos usque ad navigia Hispani persecuti sunt. Cum re itaque infecta inde classis solvi intellectum est, aurum, argentum Indicum ex America in Hispanias portandum prope adesse conductu Gallico, cui præerat *Chateau-Renaud*, Gallus; hic ubi acceperat, potentem hostium classem sibi imminere, ad portum Vigos in Galliciam deflexit, expositurus qua poterat celeritate thesaurum Indicum antequam hostis adesset, quem ad civitatem Lugo, 25 horis inde dissitam, vehi jussit, quod ubi ferme absolverat, hostis adest, portum ingreditur; post pugnam Gallus, hosti impar, naves reliquas succendi jubet, quarum aliquot combustæ, aliquot antequam arderent ab hoste captæ. Reliqui thesauri Indici, qui ob temporis angustiam transportari haud poterant, iis in prædam cesserunt.

De markgraaf van Baden neemt Landau in. Gevecht bij Friedlingen.

In Germania *Marchio Badensis*, Cæsarei exercitus Dux, cum reliquis imperii copiis Landavium 16 Junii obsidet, per *Melac*, Gallum, defensum. *Josephus* Romanorum Rex, *Leopoldi* Cæsaris filius, 27 Julii positurus prima belli rudimenta, in castra Cæsarea appulit, hinc Landavium, majori vi impetitum, decima Septembris deditur. Romanorum Rex mensi Novembris Viennam regreditur; interea *Marchio Badensis* supe-

riorem Rhenum petens, Brisacum inter et Huningam dictum flumen trajicere cogitat; Galli, sub *Marchione de Villars*, Cæsareos, ne in Alsatiam irruant, transitu Rheni arcent; hinc prope Fridlingam inter utrumque exercitum acerrimum prælium intercessit, dubio, ut ferunt, marte, Cæsareis tamen ne transirent flumen interdictum.

Initio Novembris Galli sub *Comite Tallard* oppidum de Traerbach inter Treviros et Confluentias ad Mosellam situm occupant.

Cæsar *Leopoldus* cum imperio Romano bellum indicit Regi Galliæ ac *Philippo*, Duci Andegavensium 18 Oct.

Keizer Leopold verklaart den oorlog aan den koning van Frankrijk.

ANNO 1703.

Rhenobercam ac *Bonnam*, *Electoris Coloniensis* oppida, ad inferiorem Rheni tractum hactenus tenebant Galli et Hispani; oppidum *Geldriæ* et ea loca per Cæsaris Foederatos hac æstate subacta sunt, et quidem *Rhenobercam* a Prussiis mense Octobri elapsi anni conclusam, igneque martiali fatigatam, non hostilis ignis, ast fames, quam brumale tempus auxerat, demum expugnavit, ac Prussiis tradita septima Februarii. Deditionis pacta signarunt *Comes de Lottum*, Prussicæ militiæ Dux, ac *Marchio de Grammont*, Gallus, loci Gubernator. Miles præsidiarius honorate decedens, in Brabantiam ductus. Interea *Malburgius*, fœderati exercitus in Belgio Dux, *Bonnam* 24 et 25 Aprilis obsidet, præparatoriis ad obsidionem per *Cohornium*, tormentariæ rei Præfectum, factis sub initium Maii *Bonnam* tormentis quatere cœperunt, ac 15 dicti mensis dedendi loci pactio facta ac signata a Duce *Malburgio* et *Marchione d'Allegre*, Bonnæ Gubernatore. Hinc *Elector Coloniensis* in Belgium secessit,

Rijnberg door de Pruissen, Bonn en Hoei door de Engelschen, de stad Limburg door den prins van Hessen-Cassel genomen.

ubi mansit usque ad belli finem. Cum ad inferiorem Rhenum nil residui Gallis esset, *Malburgius* Mosam versus copias duxit, ac *Huium*, Leodiensis ditionis oppidum, quod Mosæ imminet, *Cohornii* machinis concussum, octiduo subegit 26 Augusti; milite præsidiario in captivitatem ducto, inde copiarum partem sub ductu *Principis Hasso-Casselii* mittens *Limburgum*. Regis Hispaniæ oppidum, obsidet, e vestigio *Malburgius* secutus ipse, ubi locum machinis ob iter impeditum serius adductis coarctaverat, *Limburgum* 27 Septembris traditur.

De Hooge Raad teRoermond schorst en hervat zijn zittingen.

Consilium Supremum *Ruræmundæ*, postquam Geldria superior per Foederatos Cæsaris subacta, ad interim Batavorum imperio pareret, suas in Curia sessiones aliquanto tempore suspendit, demum, consultis desuper Batavis, easdem prout ante circa Maium assumpsit. (Ex litteris et resolutionibus D.D. Statuum Holl. 29 Aprilis 1703, mihi a clarissimo D^no^ van Afferden exhibitis.)

De bisschop van Roermond bezoekt de districten Weert, Grave, Nijmegen en Kessel, en reist te vergeefs naar Brussel, om afslag van belastingen voor de zoo zwaar geteisterde Geldersche bevolking.

Episcopus Ruræmundanus, de grege suo sollicitus, districtum *Werthense* visitat, ac peractis Paschæ solemniis *Graviam* ac *Neomagum*, ubi honorate susceptus, nullo prohibente, muniis Episcopalibus in eo districto functus est; inde redux post Pentecosten ditionis *Kesselensis* parochias inspexit. Porro cum ob perpetuos belli motus, ærumnasque, quas Geldria nostra perpessa fuerat, ruricolæ admodum essent extenuati, Antistes, rogatu primatium Geldriæ, Bruxellas petit deprecaturus ut tributa Galli aut remittant aut saltem minuant, ast in prece sua non auditus, sub finem Octobris in Geldriam rediit, ac post festum Omnium Sanctorum Hagam-Comitis concessit, attamen ante festa Natalitia ad Cathedram suam redux.

De keurvorst van Beieren verovert verschillende steden aan den Donau, kan echter Tirol niet binnendringen.

Ad Danubium *Elector Bavariæ*, ut ditiones suas tempestive adversus Cæsaris Foederatorum arma firmaret, varia ad Danubium ac circa oppida urbesque occupat, ut puta Neoburgum, Ratisbonam, Augustam Vindelicorum, Passavium etc. *Electoris* copiis *Marschallus de Villeroij* Gallos junxit, quos per Sylvam Nigram, hactenus alias imperviam, duxit verno tempore, quin Comitatum Tirolensem ejusque metropolim Insbrugum *Bavarus* occupat, ut per montes se jungat Gallis sub *Duce de Vendosme*, Tridento incumbenti, ast intercluso per Cæsareos ac ruricolas montium transitu, *Bavarus*, deserta Tiroli, Danubiam petit, ac prospere aliquot præliis contra Caesareos ejusque Foederatos pugnavit, sub ductu *D. Slick, Principis d'Anspach* ac *Comitis de Stirum*.

De hertog van Bourgondië neemt Breisach, maarschalk Tallard Landau in.

Ad Rhenum superiorem *Dux Burgundiæ*, Delphini filius, et *Marschallus de Tallard* mense Septembri Brisacum expugnant; inde digressus *Tallard* Landavium obsidet, ac post cæsos prope Speirbach Germanos, in subsidium Landavii intentos, 5 Novembris locum ad deditionem coëgit.

De hertog van Savooie kiest partij voor den keizer.

Dux Vendosme, ubi irrito conatu suas *Bavari* copiis jungere tentaverat, subito itinere copias in ducatum Mantuanum ducere a Rege jussus, ubi *Ducis Sabaudi* legiones immixtas adhucdum 29 Septembris armis nudat captivasque tenet, nam *Sabaudus Dux*, renunciato Hispanico Gallicoque foedere, se junxerat Cæsari, cujus copiæ mox sub ductu *Visconti* et *Starenbergh* in auxilium *Ducis Sabaudiæ* profectæ sunt.

In Hispaniis *Philippus* Rex ad bellum haud segniter arma parit.

Leopold, 's keizers tweede zoon, onder den naam Karel III tot koning

Bello igitur hac æstate inter partes varia fortuna gesto, *Leopoldus*, Romanorum Imperator, Viennæ *Carolum*, filium secundo-genitum, 12 Septembris decernit

van Spanje uitgeroepen. Karels vergeefsche poging om naar Spanje te vertrekken.

proclamatque Hispaniarum Regem sub nomine *Caroli III*, postquam *Leopoldus* ipse, ejusque primogenitus *Josephus*, Romanorum Rex, hæreditati Hispanicæ in favorem Caroli renunciassent; post plausis et congratulationes Neo-Regi factas, 19 memorati mensis *Carolus* Rex, Hispanias petiturus, Viennæ circa vesperam discedit, recta *Dusseldorpium* tendens, ubi 16 Octobris post meridiem appulit; ab avunculo *Electore Palatino* perbenigne ac regio more susceptus, aliquot ibidem diebus substitit, quem deputati Colonienses, Aquenses, Leodienses obsequiose salutabant, ast Geldriensium nemo, forte aliunde impediti; demum 29 dicti mensis in navi prætoria, quam illi omnino regiam adornaverat *Elector*, secundo Rheno decedens, Hagam Comitis 3 Novembris advenit; inde Angliam versus, postquam classem 20 Novembris conscenderat, adverso vento ac sæva tempestate jactatus, 22 denuo in Hollandiam rediit, unde sub initium subsequentis anni, conscensa denuo classe, in Angliam, ut dicetur, transiit. (Existens *Dusseldorpii* vidi eam navem et in ea fui permissu Præfecti navis.)

Beleg van de stad Gelder, hardnekkige tegenstand der bezetting.

Interea, ut ad Geldriam nostram sermo redeat, concluso per æstatem *Geldriæ* oppido, ut ante memoratum, Prussii proprius accedentes, 30 Septembris suggestus sedesque locandis tormentis bellicis excitant, et quidem prima sedes ante portam *Geldriensem* locata est, altera ad *Issemensem*, tertia denique ante portam *Lapideam;* iis itaque paratis 3 Octobris post meridiem e duobus suggestibus oppidum tormentis impetere cœperunt, quæ machinarum vis ubi triduo tenuit, *Comes de Lottum* caduceatorem obsessis mittit, ni oppidum dedant igne martiali subvertendum minat. Gubernator (erat *Dominus de Betis*, Hispanus,) respondet, locum se ad extrema defensurum. Oppidani, imminens malum facile suspicati, cuncta in locis

subterraneis recondere, maxime in caveis Patrum Carmelitarum ac monialium ejusdem Ordinis, quæ receptacula asseribus, trabibus, fimo, aliisque meditanentis adversus martialem ignem firmabant; 7 igitur Octobris ex tribus sedibus prima luce oppidum quatere cœperunt, (mortaria erant 32, tormenta bellica multo plura,) tanta vi ac fragore, ut pluviæ instar e cœlo ignis rueret, obvia quæque sterneret, ipsamque caveam apud moniales Carmelitanas, variis licet tegumentis firmatam, decidens pyreuma seu bomba usque ad ima penetravit; id tamen Deo protegente factum est, ut ex latentibus inibi fœminis (60 ferme erant) nil nisi animi deliquium, mortisque metum perpessa sint, cæterum pulvere terraque Aethiopissarum instar denigratæ. Ea vis (bombardatio) usque in seram noctem pertracta est, arsitque conventus monialium Tertiæ Regulæ S^ti Francisci, ac plura adhuc in favillam abeunt; sub noctis obscuro, ubi hostilis ignis nonnihil remitteret, plerique ex caveis ad propugnacula, securitatis ergo, currebant, ubi tamen plurimi extracti sunt. Sub crepusculo sequentis diei resumptus missilium ignium impetus, adeo ut oppidum ex fragore tremeret. Circa tertiam pomeridianam hostis vexilla plicat, misso ad Gubernatorem nuntio, aut locum dedat, aut extrema patiatur. Imbellis sexus lacrimis Gubernatorem fatigat, ut locum tradat ac civium misereatur, ast, Præfecto hisce nil moto, secuta mox die martialis ignis oppidum fortius concussit. Parochialis ecclesia, quæ tertio jam ignem conceperat, nunc demum, cum nulla ignis extinguendi daretur facultas, cum universa supellectili sacra arsit, insuper ecclesiam ac conventum Patrum Capucinorum flamma absumpsit, tenuitque incendium tota nocte. Attamen Patrum Carmelitarum conventus, ecclesiæ parochiali contiguus, tametsi die sequente, quæ erat Mercurii ac quarta bombardationis dies, ollis incendiariis,

bombis, cæteroque hostili igne impeteretur, crebro licet arderet, protegente Deo ac Regularium diligentia servatus est; atque cum præcipua jam ædificia jacerent, non destitit tamen hostis ferramentis, lapidibus, ollis, pyrobolis usque in diem Dominicam obsessos fatigare, qua licet die a pyrobolis missilique igne abstineret, continenti tamen machinarum tonnitru usque ad vesperam subsecutæ diei oppidum quatebatur; die igitur 16 Octobris cessabat bombardatio, hoste ad pristinas stationes regresso. Injecta, ut postmodum intellectum, sex millia pyrobolorum, (bombas dicunt) ollæ incendiariæ sexcentæ; hujusmodi quippe olla instar urnæ circulis ferreis in se concludit materiam pyriam, quæ accensa flammam 12 omnino pedibus in altum ducebat, erantque minores pyroboli ollæ inter reliquam materiam inclusi, qui disrupti, eos, qui extinguendo igni propius accedere vellent, concuterent. (Post obsidium ejusmodi ollas inter ipsas oppidi ruinas Geldriæ vidi,) Tormentorum globi 12 mille, ferramentorum, lapidumque injectorum non erat numerus neque ratio, adeo ut mirum sit, non omnia cum hominibus fuisse absumpta. Permanserunt tamen duo conventus, Carmelitarum nempe utriusque sexus, tametsi multum perforati, insuper ecclesia cum monasterio Canonicarum regularium S. Augustini, vulgo *Nazareth*.

Oppidani, post perpessum hostilem ignem dispersi atque angustiati, ad suos quisque lares remeant, sub ruinas contra aëris injurias ac brumale frigus latibulum quæsituri, ubi cum menses omnino duos transegissent, neque ulla auxilii spes appareret, utpote universa patria per Foederatos Cæsaris subacta, Rex ipse, civium suorum misertus, loci Præfecto significat, locum hosti sub honesta lege tradat; hic Magistratui, ecclesiasticis ac militum Præfectis Regis mandatum exponit, articulos legemque dedendi oppidi explicat, si quid addi

vellent, id in præsens expediant. Missi igitur ex oppido *Geldriensi Wesaliam*, ut de loco tradendo paciscantur, qui tractatus ad 3 usque septimanas protractus est, eoque demum perfecto, in quo civium privilegiis, Catholicæ religioni ac militis præsidiarii honori affatim prospectum erat, porta Gelriensis 17 Decembris Prussiis traditur, ac 21 memorati mensis die præsidium juxta pacta militari honore discedit in Brabantiam. Articulos dedendi oppidi (capitulationem dicunt) non appono, cum norma ac lex ea de re inter Carolum VI, Romanorum Imperatorem ac Regem Borussiæ, non tantum pro oppido Geldriæ, sed reliqua portione superioris Geldriæ, quanta Regi Borussiæ cessit, 2 Aprilis 1713 condita sit, ut infra suo loco memorabitur.

(Diarium bombardationis, scriptum a R. Patre Dominico a Nativitate B. M. V., Carmelitarum supprior Geldriæ, qui hoc diarium communicavit D. Meurs, pastori in Wanssum, ac mihi exhibuit.)

Hevige storm te Helden.

8 die Decembris, quæ est festum Conceptionis B. M. V., extitit horribilis venti tempestas, qui multas disjecit turres, ædesque, arbores innumeras stravit, naves demersit; imo tanta erat vis, ut ex stagnis levatam una cum piscibus aquam nubis instar ad horæ quadrantem projecerit, in parochia de *Helden*.

De bisschop van Roermond beveelt opgaaf van inkomsten aller pastorijen en beneficia.

Ut reditus, emolumenta ac registra ecclesiarum, pastoratuum reliquorumque beneficiorum in Diocesi Ruræmundensi conservata maneant, quæ variis casibus, ut incendio, negligia aut etiam malitia hominum pereunt supprimuntur aut deperduntur, Episcopus mandavit omnibus et singulis beneficiatis, ut sua quisque registra et documenta authentice descripta ad archivium episcopale mittat, ibidem servanda, ut quisque beneficiatus in casu necessitatis, suo tempore

illuc pro instructione et sui beneficii registris inspiciendis aut inde sumendis recurrere possit.

ANNO 1704.

Karel, Spaansch koning, stevent naar Engeland, van daar naar Lissabon, waar hij plechtig werd ontvangen.

Carolus Austriacus, Hispaniarum Rex, ubi in Hollandia commodum in Angliam navigandi ventum aliquanto tempore expectaverat, tandem 3 Januarii in Vlardingen concensa Angliæ classe sub Thalasso Roock, 6ª ejusdem mensis prosper ex Hollandia in Angliam appulit in Spitheadt, quem Angliæ Regina pro regia dignitate excepit habuitque; postquam vero Hollandica classis Britannicæ se junxerat, circa medium Januarii inde solventes ubi secundis velis Portugalliam versus aliquo spatio processerant, altera demum procella ac fœda tempestas unitam classem in portus Anglicanos denuo rejecit, navibusque laceris pro temporis arctitudine refectis, 24 Februarii iterato velis se committunt, ac prospero cursu 7 Martii Ulisipponem appellunt. Carolus vero 9 dicti mensis a Rege Portugalliæ in regiam urbem palatiumque ingenti lætitia et honore ex classe deductus est Mox miles Anglus Batavusque ex onerariis navigiis in littus Lusitanicum exponitur.

De varia dein sorte inter Hispanos ac Lusitanos eisque Confœderatos hac æstate res acta est.

Maximiliaan, keurvorst van Beieren, wordt door den hertog van Malborough bij Donauwerth en bij Hochstadt verslagen. Maarschalk de Tallard gevangen genomen. De keurvorst begeeft zich naar Brussel.

In superiore Germania plura ad Danubium loca *Bavarus* subegerat, cui ingentes Gallorum copiæ accesserunt, quibus cum Cæsarei impares essent, Angli ac Batavi, transita prope Ruræmundam Mosa, Germaniam, sub Duce *Malburgio*, Anglo, citato agmine petunt, Cæsareisque juncti *Bavarum* prope Donaweertam 2 Julii adoriuntur, quem post anceps diu prælium recedere cogunt; resumptis exinde hinc inde viribus acerrimus denuo inter utrosque prope Hoch-

stadium 13 Augusti intercessit conflictus. *Bavarus* suos, *Comes de Tallard* Gallos curabat, *Princeps* vero *Eugenius* Germanis, *Malburgius* Anglis Batavisque præerat. Aequato dudum inter acies prælio, ipsum *Tallard*, qui hostis cognoscendi causa a suis æquo longius recesserat, intercipiunt Germani; eo rumore inter acies per clamores sparso, Cæsareisque acrius instantibus, cœpit Gallorum acies declinare ac ruptis demum ordinibus fugere; *Bavarus*, accepta Gallorum clade, suos pugnando ab hoste subduxit. Eo prælio viginti millia cecidisse ferunt, ac magna Gallorum multitudo capta. *Bavarus* quæ ad Danubium tenebat loca ipsamque Bavariam deserit, Rhenumque petit. Foederati, Bavariam ingressi, hostiliter ac flammis depopulati sunt, atque ad Danubium hoc modo bellum confectum est. *Bavarus* interea repitit ac sub initium Octobris Bruxellis appulit, et Belgium, quod ejus nomine *Marchio de Bedmar* curaverat, denuo administrare cœpit 1 Octobris.

De Keizerlijken nemen Landau in.

Cæsarei, victoriam prosecuti, Landavium in Palatinatu obsident sub auspiciis Josephi Austri, Romanorum Regis, qui prima inibi Martis specimina edens, exeunte Novembri locum ad redditionem coëgit, quo etiam tempore Trarbachii fortalitium 19 Decembris, quod Mosellæ flumen pene ambit, subactum est a Duce Hassico.

De Engelschen en Hollanders bemachtigen Gibraltar.

Nec inferiore sorte classis Batavo-Anglica Gibraltar, portum Hispaniæ fortissimum, quod freto Gaditano imperat, initio Augusti subigunt.

In Belgio nostro nil memoratu dignum gestum est. Batavi quidem Namurcum infesto igne bombisque impetunt, ast exiguo oppidanorum damno.

Tametsi præsens annus Hispano Galloque fuerit admodum funestus, in Sabaudia tamen Galli nonnulla

Duci Sabaudico loca ademerunt, ac in annum futurum haud segniter arma militemque parant.

Mense Junio Episcopus Ruræmundanus districtum Geldriensem inspicere cœpit, ac mense Novembri in Brabantiam perrexit, ubi a *Bavaro* pro ecclesiasticis ac locis Deo sacratis in Geldria protectionem (salve garde) obtinuit.

De bisschop van Roermond bezoekt het district Gelder en verkrijgt van den Beierschen keurvorst bescherming voor geestelijke en Godgewijde plaatsen.

ANNO 1705.

Inter has bellorum turbas, 5 Maii, vivis excessit Leopoldus Imperator anno ætatis sexagesimo quinto; hic Ferdinando III Cæsare ac Maria Austriaca, Philippi IV Regis Hispaniarum sorore, natus fuit 1640 9 Junii, a Septemviris in caput Imperii 18 Julii 1658 electus, non minus armis quam consilio regna tam hæreditaria quam Imperium Romanum adversus hostem externum domesticumque propugnavit. Palam sunt rebellium Ungarorum in ejus caput conspirationes ac conjurationes, ast protegente Deo detectæ et dissipatæ. Orbi patent victoriæ in Turcam, qui ducentis armatorum millibus Leopoldum contra leges icti fœderis adortus, Viennam obsedit, ac totum jam Imperium spe devoraverat. Leopoldus miræ semper in Deum confidentia e tanto discrimine liberatus est, quippe perduellos Ungaros domuit, quin et Turcam fregit, ac universam ei Ungariam ademit, atque ita victus a Leopoldo pacem demum accepit Turca. Erat Leopoldus eximiæ in Deum pietatis, in consiliis sicut Angelus Dei, admirandæ mansuetudinis, atque in hostes clementiæ, ac sanctissimum Domus Austriacæ ornamentum. Acta tanti Imperatoris fastis Austriacis relinquo.

Dood van keizer Leopold. Zijn voortreffelijke daden en deugden. Joseph I volgt hem op.

Patri succedit Josephus, eo nomine primus; hic utpote anno sexcentesimo nonagesimo per Principes Electores in Regem Romanorum designatus, continuo

Imperii habenas suscepit, ac bellum Hispanicæ successionis, a patre susceptum, ingenti animo prosequitur ac magis hactenus ferbuit.

De steden Barcelona, alsmede Catalonie en Valencia komen in de macht van koning Karel.

In Hispaniis quidem Carolo Regi sors nunc quam elapso anno magis favebat. Classis namque Anglo-Batavica Ulisippone solvens, Hispanicum littus legebat ac Barcinonæ 22 Augusti appulit, mox militia sub *Principe Hasso-Darmstadt* ac *Lichtenstein* necnon *Comite Peterbourgh*, Anglo, in littus exposita Barcinonam obsidet, per *Petram de Velasco* defensam, quam intra septimanas omnino 3 debellat; subacto prius quod urbem tuebatur fortalitio de Montioni, in cujus expugnatione *Princeps Darmstadtiensis*, Caroli Regi ex parte matris cognatus, cecidit, Dux belli fortissimus, magnique consilii vir. Barcinona suppetiis destituta ac hosti ultra resistendo impar, 9 Octobris honestis legibus Carolo III deditus, mox Catalaunia omnis, quin et regnum Valentiæ ei cedit.

De Engelschen vereenigen zich te St. Pieter, bij Maastricht, met de Hollanders en trekken gezamenlijk naar Trier. Van daar trekt Malborough terug naar de Maas. De Beiersche keurvorst trekt zich terug achter de Brabantsche linie; Malborough bemachtigt Hoei, Thienen en Soutleeuwen; beiderzijds zoekt men de winterkwartieren op.

In Belgio Angli ex hibernis mature digressi utramque Mosæ ripam legentes, *Trajectum Mosæ* tendunt, Hollandis, qui inibi sub tentoriis in monte S^u^ Petri subsistunt, jungendi; nox coadunati per agrum Juliacensem et Coloniensem Treviros petunt sub finem Maii, ubi Cæsareos reliquos Foederatos nondum paratos aliquanto tempore opperiebantur. Galli, veriti ne Lotharingiam ac Alsatiam infestarent, et ipsi copias ex hibernis colligunt, ac castra adversus præsentem hostem muniunt. *Malburgius*, cum in speciem prælii Gallos aliquoties frustra tentasset, subito itinere Mosam repetiit, opem laturus Mosæ accolis, quos *Bavarus*, Belgicæ militiæ Dux, oppugnabat; *Huium* namque mense Junio debellaverat ac, *Leodium* ingressus, arcem excitatis tormentorum sedibus in speciem obsidionis terret, nil tamen hostile in eam egit; hinc

Trajecti, quod in vicinia est, trepidatum est, ne *Bavarus* hostili igne eos impeteret, (bombardaret) a quo tamen abstinuit, ac exeunte mense Junio discedens *Leodio* copias post aggerem Brabanticum (lineas) reduxit; *Malburgius* interea, Mosella redux, *Trajectum* appulit, ubi coadunatis copiis *Huium* versus tendunt circa finem Julii, quo denuo expugnato, consilia in eo erant, ut lineas Brabanticas, quas triennio incassum circumsederant, demum transgrediantur. Silenti igitur agmine festinantes summo mane lineis approximant, ac lecta manu tentando transgrediuntur disjectis vigiliis, succedente identidem quantum per patefactos aditus licebat, milite, priusquam Hispanias Gallusque miles ad 4 leucas tutandis lineis hinc inde diffusus, turmatim coire posset; qui quantum per vires licebat, habito contra irruentem hostem certamine, demum recedunt; collectasque copias *Bavarus Lovanium* ducit, ubi, Diliam flumen transgressus, positis castris hostem exspectat; *Malburgius* quod in itinere erat, *Thenarum* oppidum expugnat, ast tentato semel iterumque varia via in Brabantiam ingressu, cum nil adversus *Bavarum* proficeret, *Soutleewam* paludoso loco sitam debellat, atque aestate in autumnum vergente, uterque exercitus in hiberna digreditur.

In Italia atque Sabaudia varia fortuna res acta est ob æquatam utrimque tam Ducum quam militis virtutem: *Eugenius* quippe Sabaudiæ Princeps, Cæsareis, *Dux de Vendosme* Gallis præerat.

Alhoewel de Hollanders meester zijn te Roermond, Venloo, Stevensweert en 't geheel Overkwartier, beletten zij, dank aan Roermonds bisschop, de vrije uitoefening van den Godsdienst niet.

Tametsi Batavi Ruræmundam, Venlonam, Stevenswerdam præsidio tenerent, totius Superioris Geldriæ curam ad interim gererent, tamen quæ Catholicæ religionis erant nusquam impediebant, quia Batavorum legati, cum Geldriæ statum inspecturi venirent, apud Antistitem Ruræmundæ divertebant, a quo laute habiti nec ingrati recedebant.

De bisschop bezocht het district Valkenburg en ontvangt met veel eerbewijzen de koningin van Denemarken te Roermond.

Mense Septembri Episcopus Falcoburgensem districtum visitat.

Per eos quoque dies Daniæ Regina, quæ sanitatis recuperandæ causa ad thermos Aquenses perrexerat, exinde in Daniam redux Ruræmundæ ab Episcopo pro regia dignitate suscepta est, quod humanitatis ac hospitalitatis officium, sibi a Præsule Catholico impensum, gratitudinis argumentis rependit.

Onlusten te Nijmegen.

Hoc anno tragœdia sanguinolenta inter novum et veterem Magistratum *Neomagi* accidit ratione regiminis; cum enim rectores veteres e curia novum Magistratum vi depellere tentant, ipsi victi perierunt. Mauritius, Orangiæ Princeps, dum Neomagum 1591 11ª Octobris Hispanis eripuit, inter pacta hoc erat articulo 3ᵘˢ: ut Principi facultas esset legendi novum Magistratum usque ad finem belli mansurum; finito bello tametsi Neomagenses veteri more legere Magistratum vellent, non sunt auditi a Nassoviis, donec evoluto et ultro sæculo, anno nempe 1702, post excessum Wilhelmi, Principis Nassovii ac Regis Angliæ, exauctoritato veteri Magistratu, novum prisco more Neomagenses crearint, non tamen absque turbis; exauctoritati cum apud Foederati Belgii supremum Collegium de injuria frustra ac diu quæsti, nil auxilii obtinerent, armis demum amissi honoris gradum repetendum censent, ac 7 Augusti 1705 armati curiam ingrediuntur, Magistratum novum loco cedere jussum in cubiculis seorsim vi ac minaciter detinent: exspectata frustra quæ sequeretur amicorum turba, cui per cives præclusa via; mox cives, Magistratui a se nuper creato suppetias laturi, in curiam irruunt, obvios quosque sternunt, reliquos e curiæ fenestris suspendunt, ac uno, qui in urbe latuerat, postridie decollato, atque hoc modo Neomagenses per suorum sanguinem transiere in prisca privilegia.

ANNO 1706.

14 et 15 Maii Angli castrametati sunt in erica prope *de Berckt* inter *Baerlo* et *Blerick*.

De Engelschen legeren in de heide tusschen Baarloo en Blerik.

Annus supra septingentesimum sextus Gallis *Bavaroque* exitiosus extitit, maxime in Belgio; hi quippe sub *Electore Bavaro* ac *Duce de Villeroy* prope Thienas in pago de Rammelij dimicantes, campo pulsi sunt 23 Maii, (erat dies Pentecostes) quod quidem prælium tametsi ultra tres quatuorve horas non tenuerit, cruentum tamen fuit; præter utrimque cæsos, de quorum numero variant, Gallorum 10 mille, in fuga Lovanium versus pars capti, pars dilapsi sunt. *Malburgio* victos insequente, universa Brabantia ac magna Flandriæ pars a Gallis deserta est, Lovanium, Bruxellæ, Mechlinia, Lira, Gandavum, Brugæ, Damma etc. et Carolum Austriacum ut Dominum ac Regem Hispaniarum suscipiunt. Antwerpia absque vi, Ostenda vero (est portus Flandriæ maritimus) sub initium Julii obsidio octiduano, post tormenta, ignemque martialem horrende perpessum, in potestatem Foederatorum transiit, qui portus Flandriæ maritimus anno 1604, post obsidionem triennalem, Batavis per *Marchionem de Spinola* ereptus est.

Nederlaag der Franschen te Ramillies, Brabant en Vlaanderen, Antwerpen, Ostende in de macht der Bondgenooten.

In Hispaniis hoc anno varians admodum fuit inter *Carolum* ac *Philippum* Reges belli alea, voluitque Deus palam facere, non in solo arcu aut gladio sperandum esse, sed a divino beneplacito (fortunam, dicebant gentiles) pendere regna, regnorumque translationes, quod manifestissimis belli præliorumque eventibus utrumque Regem, Cæsaris nempe et Regis Galliæ filios, Deus docere dignatus est; non enim hi, quod aliis in aula natis evenire solet, relatu Ducum aut in historiis belli discrimina atque eventus, procul

Wisselende krijgskans der beide koningen Karel en Filips in Spanje. Barcelona, door de Fransche en Spaansche legers en vloten ingesloten, wordt door de aankomst der Engelsch-Hollandsche vloot ontzet.

positi, didicere, sed ipsi prope in acie, in extremis etiam periculis positi, hæc coram viderunt atque experti sunt; magno utique subditorum suorum bono, laborem quippe bellicum perpessi, norunt militum Præfectorumque curas, insuper quanti in castris valeat commeatus cæteraque opportune procurata, tum etiam quam miles cum ruricola, qui pabula præbet, œconomiam agat. Provida hæc castrensis disciplina ac œconomia tot militum millia vastosque exercitus a morbis ac contagione, miserante Deo, hoc bello servavit immunes.

Philippus Rex, ubi copias Gallicas, sub *Marschallo de Thesse*, suis injunxerat, Barcinonam 4 Aprilis obsidere cœpit, per Carolum Regem defensam; urbem quippe classis Gallica, sub *Comite de Toulouse*, ex parte maris concluserat; obsidentes post acre utrimque certamen fortalitium de Montioni firmissimum, unde præsidium 25 Aprilis in urbem recesserat, occupant; hinc pugnæ ad urbem ex utraque parte auctæ, quas utriusque Regis aspectus inter æquatas militum vires virtutemque asperabat; obsidentes, ubi per ruinas in muris stratas pararent assultum obsessisque in extremo positis, ex Angli Batavique juncta classe, sub *Vice-Thalasse Leake*, agonizanti urbi subveniunt immisso præsidio; Gallica quippe classis jam tum recesserat, hinc expositus in terram reliquus ex classe miles. Philippus nil nisi cum discrimine acturum se reatus, obsidionem 14 Maii solvens, cum suis Hispanias repetit.

Groote zonsverduistering 14 Mei.

Eadem die circa horam nonam et quadrante sol ingens luminis deliquium eclipticum in nostra etiam Geldria observatum passus est, quod cum in Philippi recessum incideret, variis variam, prout quisque affectus erat, præbuit ea de re augurandi ansam.

Het talrijk leger der Bondgenooten betrekt de winter-

Transacta iis expeditionibus æstate, numerosus usque Foederatorum in Belgio exercitus in hiberna concedit:

Angli, Hannoverani in Belgio, cæteri Germani pars Rhenum, pars Mosam versus tendunt, peditatus in civitatibus oppidisque locatus, eques ruri apud agricolas distributus, et quidem in Superiore Geldria præfecturas *Kesselensem*, *Krieckebecanam* necnon *Geldricam*, tum Superiorem tum Inferiorem, aliquot legiones Regis Borussiæ occupabant, qui, tam tsi ruricolis magno essent oneri, attamen militaris, quam Præfecti servabant disciplina, eos in officio continebat, ne cuipiam per vim nocerent, neve Catholicis sacris ullum crearent obstaculum, quin ipsi sæpe numero diebus Dominicis nostras conciones honore sat congruo frequentare visi sunt, maxime Lutherani; par erat per reliquum Belgium disciplina militaris; id tamen primis annis militi maxime Anglo nonnihil onerosum fuit, publicas Catholicorum processiones, aliasque Ecclesiæ ceremonias sine obstaculo ferre; tametsi nonnullæ inter Belgas et milites contentiones desuper, imo pugnæ intercesserint, Præfectorum tamen vigilantia militem ab hujusmodi insultibus coërcebat. Id quippe pro bono pacis servando, tum Cæsaris, tum Foederatorum sibi principium providentia cautum erat, ne alter alterum in religionis negotio aut officiat, aut turbet. Tametsi enim tota belli moles in id tenderet, ut Austriacis hæreditas Hispanica asseratur, eumque in finem ex universa pœne Europa, quæ Christiana est, copiæ militares adessent, eam tamen belli expeditionem, altiori, ut nonnullis visum est, miserentis Dei consilio, ad plurium animarum salutem esse directam, ut homines nempe, ex ditionibus acatholicis in Belgium, Hispanias, Italiam acciti, coram spectarent Catholicæ ac avitæ Fidei exercitia, quæ videre in patria iis negatum erat. Aderant quippe Angli, Scoti, Hiberni, aderant ex universa protestantium Germania, ac ex ultima etiam Septentrionis homines innumeri, qui quæ Catholicæ Fidei essent pauci

kwartieren; de ruiterij wordt ingedeeld ten platten lande, Pruisische legioenen in het Kesselsche, Krieckenbeeksche en Geldersche. Voorbeeldige krijgstucht, zelfs onder de Engelschen, die met leede oogen de Godsdienstoefeningen der Katholieke bevolking moesten aanzien. Door het van nabij gadeslaan van den handel en wandel der Katholieken, door hun vriendschappelijken omgang met geestelijken en kloosterlingen laten vele Protestanten hun vooroordeelen varen, en keeren verscheidene hunner terug tot de Moederkerk. Wonderbare beschikking der Voorzienigheid.

admodum nossent; placuit igitur Altissimo, qui omnes vult salvos fieri ac ad veritatis agnitionem venire, ejusmodi nationes ad hæc loca ceu Fidei Catholicæ scholam evocare, ut nullo jam prohibente palam videant, quid Catholicæ Fides doceat, teneatque, et quæ ejus sacra. Ibi videas militum Duces in cœnobiis agere, ibi tribunos ac centuriones Regularium monasteria frequentare, cum monachis conversari, eorumque conversationem propius considerantes, ordinem, silentium, obedientiam ac in laudibus diu noctuque concinendis solertiam, familiaria etiam cum iis de religione ac Fide miscere colloquia; pariformis ferme gregarii militis cum hospite suo conversatio. Hæc aliaque propius considerantes, aliter quam docti erant de Ecclesia Catholica sentire cœperunt; hinc demum effectum est, ut quamplurimi, seposito omni humano respectu ac commodo, eam Fidem publice amplexi sint, plures quoque, tametsi sat instructos ac propius veritatem agnoscentes, superiorum reverentia aut lucri temporalis ratio a capessenda palam Catholica Fide retardabat. Interea tamen illud cœleste semen, quod in terra cordis eorum sparsum est, tantisper latens, opportuno tempore, ut pie credendum, fructum, rigante Deo, etiam faciet centesimum, ut in nonnullis factum postmodum eventus docuit. Ecclesia Catholica insuper id consecuta est, ut cum miles, ad proprios demum lares regressus, suis, vicinisque per otium narret quæ apud Catholicos perspexerit, tot Fidei præcones habeat, quot præsens bellum milites in Catholicas provincias acciverat.

Simili fere modo a Divina Providentia sæculo VI et VII populo Aquilonari subventum est, ac ostensum Fidei lumen, cum Gothos, Wandalos, Longobardosque in Italiam, Africam, Hispanias etc. florentissimas orbis Christiani provincias infuderit, harum incolas, Christianos quidem, ast ob peccata Dei iram meritos, barbarorum

manu corripuit; Italiam quippe gens Septentrionalis ultra duo sæcula subactam tenuit, quemadmodum annales istorum temporum recensent. Gentiles igitur, Christianis immixti, in eorum pedetentim Fide eruduntur, atque ita Deus utramque curavit gentem, ut barbarus nempe a Christiano Fidem disceret, Catholicus vero, barbari manu humiliatus ac attritus, juxta Christi legem observantius in reliquum vivat, adeo Deus, qui neminem vult perire, definitis temporibus humano generi salutis media subministrare nunquam desinit.

Luisterrijke feesten te St. Odiliënberg, ter herinnering aan de nederzetting aldaar, in 706, van de H.H. Wiro, Plechelmus en Otgerus, onder een grooten toevloed van geloovigen gevierd. Op één dag door bisschop Angelus 5000 man gevormd.

Hoc quoque anno mense Julio in ecclesia de *Bergh*, ad Ruram, prope Ruræmundam, celebratur Jubilæum anni millesimi, quod, ut in historia nostra lib. I cap. 7 ad annum 706 memoravimus, eo loci ex Anglia Sancti Wiro, ac Plechelmus, Episcopi, necnon Otgerus, Diaconus, advenerint, annuente qui tunc hic late dominabatur Pipino Herstallio; hi ad inferiorem Mosæ tractum, Ruramque incolas excolunt, partim etiam ex gentilismo ad Christum ducunt. Constructo quoque in Bergh mansionis suæ loco seu monasterio, in quo post labores apostolicos beato fine vitam claudunt. Reginaldus, Ruræmundensium Episcopus, ecclesiam, vetustate collapsam, 1686 restauravit magno visitantium fructu, quemadmodum hæc supra, lib. 8 cap. 4. (Historiæ Gelriensis) prolixius narrata sunt. Ubi vero annus 1706 appropinquaret, hic quippe erat *millesimus* ab illorum adventu ad dictum locum. Illustrissimus Dominus Angelus, Reginaldi in Episcopatu Ruræmundæ successor, ut nostrorum in Christo Patrum ac Apostolorum dignam memoriam ageret, *Jubilæum* anni millesimi inibi celebrari ordinavit, obtentis in id a Clemento XI Summo Pontifice plenariis indulgentiis, quæ ab undecima Julii per totam octavam fideli populo, præfatum locum pie visitanti, concessa erant. Antistes igitur in frequenti vicinorum concursu die

Dominica solemnitatem in Bergh inchoat, quam populi undique confluentis multitudo ita per octiduum auxit, ut Antistes die Jovis ingenti fidelium turbæ sacramentum Confirmationis impenderit, (ultra quinque millia fuisse postera die relatu parochi in Bergh accepi,) præter alios, qui castrorum instar ecclesiam montemque circumsederant, atque die Dominica proxime secuta ea Jubilæi celebritas, quo cœpit fidelium affluxu finem accepit, atque inde cœpit ecclesia hæc majore quam hactenus populi frequentia in festis præcipue dictorum Patronorum visitari, quorum interventio ac patrocinio varia fidelibus beneficia largiri hactenus Deus perseverat.

Overlijden van heer Reginaldus Cools, bisschop van Antwerpen, weleer van Roermond.

Hoc anno 2 Decembris obiit D. Reginaldus Cools, Episcopus Antwerpiensis, cujus acta nonnulla recensentur in Historia ecclesiastica Geldriæ lib. 8 cap. 8; reliqua succincte narrantur in Historia Episcopatus Antwerpiensis, nuper (1717) edita a D. Foppens, ecclesiæ Cathedralis Brugensis canonico.

ANNO 1707.

Karel tot hertog van Milaan uitgeroepen, te Napels gehuldigd.

Post cladem Taurini apud Sabaudos anno elapso acceptam, Gallorum res in Italia inclinare cœpit, ea propter Mediolanum, Mantuam, Cremonamque et quæ inde pendent loca ultro Galli deserunt; nec mora, mense Aprili Carolus Austrius Mediolani Dux inauguratus est. Neapolitani, (gens motibus sueta) Hispanorum dominatum dudum pertæsi, in spem melioris fortunæ ad Cæsareos respicere cœperunt, quos sub *Comite de Thaun* initio Julii, spretis Gallis Hispanisque, in urbem admittunt; reliqua mox loca ejectis Gallis Germani occupant.

De Spaanschen winnen den slag bij Almenara.

In Hispaniis *Dux de Barwijck*, Jacobi II Angliæ Regis, filius extra leges natus, militiæ Philippi summo cum imperio præerat. Germanos, Lusitanos, Anglos,

Batavosque curabat *Milortius Galloway*, Anglus, et *Marchio Das Minas*, Lusitanus. Inter utrumque exercitum in campo prope Almenara, in finibus Valentiæ, commissum est prælium acre, in quo, nutante dudum inter partes victoriæ sorte, rupta demum est per equitatum Belgo-Hispanicum hostilis acies, ac Lusitani cum reliquis campo fugati sunt. *Barwyck*, fugientes insecutus, inter montes aliquot legiones conclusit, quæ, inedia confectæ, ultro se dedunt. Fœderati Austriaci, nunc Hispanis impares, Valentiæ regnum, ipsamque pene Arragoniam in manus Philippi dimittunt, atque hoc modo quod sors Philippo spes in Italia dempserat, in Hispaniis reddit, auctaque demum Philippo spes in Hispania perseverandi, prout hactenus perseverat.

Lodewijk Filips, zoon van Filips V. geboren.

Nec minori gaudio Hispanos affecit nativitas Neo-Regis: Philippi quippe Conjux die S. Ludovico sacra (est 25 Augusti) enixa est filium primogenitum, cui idcirco inditum nomen Ludovicus Philippus, Asturiæ Dux.

Buitengewone hitte hier te lande in Juli.

Hac æstate, mense, Julio, nempe 18, 19, 20 et 21 fuit ardor solis usque intensus ut ab hominum memoria similis calor non fuerit, qui homines non paucos præsertim in messe extinxit.

Villars nestelt zich tusschen Rijn en Neckar.

Marschallus Villars Rhenum transit et lineas seu vallum de Stolhoffen occupat, inter Rhenum et Neccarum, pluraque tributa a vicinis locis exigit.

De hertog van Savooie en prins Eugenius vallen in Provence.

Interea *Sabaudiæ Dux* ac *Princeps Eugenius* in Provinciam Gallicam irruunt.

Bondgenooten ceuer- en Fransehen andererzijds bekwi- trekken hun winterleger.

In Belgio etiam nil memoratu dignum inter Fœderatos, sub *Duce de Malburgis*, et *Ducem de Vendosme*, qui Gallis præerat, actum est; hinc ad pristina hiberna copiæ divertunt et quidem aliquot legiones equestres

Regis Borussiæ ad Satrapias de Gelder. Krieckenbeeck, Montfort et Kessel, in Superiore Geldria hospitatum ierunt.

ANNO 1708.

Carolo, Austriaco Regi, nunc in Hispaniis degenti, sponsa deligitur Elisabetha Christina Juliana, Antonii Ulrici, Ducis de Wolffenbüttel et Bronsweyck ex Ludovico filio neptis, (hæc 1691 mense Augusto in lucem prodiit) ast disparis erat cum sponso Fidei, sponsa quippe erat in Lutheri Evangelio educata, atque animæ æternæque salutis curam regno terrestri præponendam rata, num in Romana-Catholica Fide salvari posset hæsitabat; rem ad Lutheranos Helmstadticæ scholæ magistros discutiendam transmisit, si, relicto nempe Lutheri dogmate, in Catholica ac Romana Ecclesia salutem æternam consequi posset? Re diligenter expensa dictæ Academiæ doctores in hanc eunt sententiam: „*esse in Romano-Catholica Ecclesia veræ et Christianæ Fidei fundamenta, proindeque quemque in ea salvari posse*", quemadmodum hæc luculenter in suo responso, 28 Aprilis Helmstadii expedito, præfati doctores explicant.

Karel, koning van Spanje, huwt met hertogin van Brunswijk-Wolfenbüttel. Bekeering dezer prinses uit het Lutheranisme. Veelbeteekenende uitspraak der Lutherse Academie te Helmstadt ter gunste der R. K. Kerk.

Eo igitur doctorum suorum responso jam sponsa regia firmata, abjecto Lutheri dogmate, ad Catholicos simulque Caroli Regis conjugium transiit, quæ, regio more Viennam ducta, in Cæsaris aula aliquantisper substiterat, ac 23 Aprilis 1708 Carolo Regi matrimonio juncta est; ubi Leopoldus Cæsar Caroli filii nomine ac vice in ea connubiali solemnitate astitit, benedicente eminentissimo Cardinale Saxo-Seitio. Inde regia sponsa per Italiam Barcinonam in Catalauniam ad sponsum Carolum perrexit.

Schitterende overwinning der Bondgenooten bij Oudenaarde.

In Belgio Gallis Hispanisque præerat *Dux Burgundiæ*, Delphini filius, una cum *Duce de Vendosme*, *Princeps Eugenius* vero ac *Malburgius* Foederatis. Gallorum castra mature erant prope Aldenardam, Fœderatorum circa Bruxellas, quibus serius Germani accesserant; hinc Galli, tempus lucrati, ductu *Brigidarii de la Faille*, Gandavum primo, dein Brugas, opulentas Flandriæ urbes, non sat custoditas, silente agmine occupant, ast ubi Germanos suos *Malburgio Eugenius* junxerat, Gallos prope Aldenardam adortus, campo pellit plurimis captis; victoriam prosecutus, aggerem, quem Galli Ipras inter et Insulas hosti objecerant, transeunt, ipsam civitatem Insulensem laboriosa admodum ac sanguinolenta obsidione debellant circa finem Octobris, castellum in Novembri.

Foederatis eo modo in Flandria occupatis, *Bavarus* interea Bruxellas 23 Novembris 15 millibus obsidet; id ubi Foederatis nuntiatum esset, celeri itinere, transita Schaldi, quam *Bavarus* affatim per Gallos custoditam æstimabat, laboranti jam et agonizanti Bruxellæ succurrunt; *Bavarus*, accepto eorum adventu, 28 Novembris præcipiti gradu Montes Hannoniæ repetiit.

In Hispaniis nil memorabile actum, dum *Dux d'Orleans* Tortosam expugnat.

Interea classis Hollando-Anglica, sub imperio *Archithalasso Laeke*, Angli, insulam Sardiniæ nomine Caroli Regis expugnat, uti *Generalis de Stanhope*, Anglus, Minorcam debellat, una cum Port-Mahon, portu in mari mediterraneo recipiendis navibus tutandisque aptissimo.

De bisschop van Roermond geeft een nieuw Pastorale uit; bezoekt het district Kessel en brengt een nacht door bij schrijver, te Helden.

Episcopus novum Pastorale, nonnullis resectis, pro sua diocesi edidit Ruræmundæ, typis Petri Vallen, impressum hoc anno; item edicto cavet ne quis in Sacrificio Missæ utatur vino Gallico, sed Rhenano; Gallicum nempe ob caritatem adeo erat a plerisque

vinopolis vitiatum, ut veri vini naturam non retineret. Mense Septembri Antistes districtum Kesselensem visitat, qui in festo S^ti Lamberti in domo mea pernoctavit.

Overlijden van Antonius Dumont, deken van het Roermondsch Kapittel.

Hoc anno 15 Junii in fata concessit Antonius Dumont, decanus ecclesiæ Cathedralis Ruræmundanæ, qui, Episcopo peregre agente, etiam Episcopi vices supplevit; erat in ecclesia assiduus, tum horis psalmisque canendis perquam vigilans, sepultus in choro ecclesiæ Cathedralis.

ANNO 1709.

De Bondgenooten nemen Doornik in en Mons in Henegouwen. De Hollanders verliezen er veel volk.

Cæsarei una cum Fœderatis, victoriam in Belgio prosecuti, Tornacum in Julio, ejusque castrum 3 mense Septembris debellant; inde arma ad Montes-Hannoniæ transferunt, quam urbem, utpote a copiis Gallicis protectam, obsidere haud poterant, nisi pulsis qui in proximo stabant Gallorum copiis; appropinquantem hostem, ubi Galli acceperint, castra aggere muniunt, excitatis hinc inde munitionibus, quas machinis replent. Foederati, sub auspiciis *Principis Eugenii* ac *Ducis de Malborough*, hostem prope Malplaquet adorti, rejiciuntur ingenti strage, prælium diu anceps et sanguinolentum. (11 Septembris) Princeps *Friso-Nassovius*, qui lævam curabat in acie alam, crebro assultu peditatum Batavicum in aggerem Gallicum ducebat, magna suorum strage, nec quidquam in hostem magnopere proficiebant, donec *Princeps Eugenius*, pulsis Gallis, facto per proximam sylvam aditu, aciem duceret: *Marschallus de Villars*, Gallicarum copiarum Dux, in femore vulneratus prælio excedit; Galli igitur Duce privati ac instante *Eugenio* gradum referre cœperunt. Fœderati, hac victoria contenti, cedentem hostem haud prosequuntur. Eo prælio ultra 20 millia utrimque cæsa ferunt; præcipuum tamen Batavici peditatus

robur itidem cecidit, utpote continenti Gallorum igni ex aggere expositi. Pulsis itaque hoc modo Gallis, Montes-Hannoniæ Fœderati 25 Septembris obsident ac 20 Octobris ad deditionem cogunt.

In Germania, Sabaadia ac Hispaniis varia fortuna inter partes gestum est bellum, non tamen magni usque momenti.

Hoc anno fuit gelu acerrimum, adeo ut siligo et reliqua terræ frumenta vi frigoris perierunt, tum vineæ ac quæ teneriores fructus feriunt arbores aruerint; aviculas in horreo meo frigore extinctos vidi; eam tamen brumalis frumenti inopiam æstivalibus frugibus sublevare nobis dignatus est misericors Deus.

Buitengewone koude in den winter.

Ulrici Ducis de Wolfenbüttel ad Catholicam Fidem conversio cœpit innotescere. (*La Clef du Cabinet* dicit 1710 in Junio, eum Principem ante annum fuisse conversum, sed secreto; ipsius conversio fuit manifestata parum ante festum Paschatis hoc anno, ob rationes, illi a Pontifice scriptas in Brevi, dato Romæ 1710, 10 Februarii, quam Gallice recitat „La Clef" fol. 389.)

De bekeering van den hertog van Wolfenbüttel begint bekend te worden.

ANNO 1710.

Galli, ut Fœderatorum armis moram injicerent, excitatum prope Duacum aggerem palis fossaque muniunt, quem nullo defensum præsidio 21 Aprilis Fœderati transgressi Duacum aggrediuntur et post obsidium 52 dierum mense Junio expugnant.

De Bondgenooten bemachtigen Douai.

In Hispaniis hoc anno varia admodum fortuna res acta est, siquidem sub initium æstatis sors Carolo, in autumno autem Philippo favit. Carolus enim Rex 27 Julii prope Almenara et 15 Augusti prope Pennalva

Afwisselende oorlogskans der twee koningen in Spanje.

in Arragoniæ finibus post acres velitationes, ubi Philippi equitatum in fugam verterat, in utrumque demum exercitum prope Cæsar-Augustam (Saragossam) 20 Augusti prælium recruduit, pelluntur Philippini; in eo enim conflictu Belgæ, ab Hispanis adhuc belli rudibus deserti, magna clade affecti sunt; Carolus postera mox die Saragossam, regni Arragonici caput, magno plausu ingressus est; ubi facta nonnihil copiarum requie, victricibus armis Philippinos insecutus, penitiores Hispanias ipsumque Madritum, Hispanici Imperii sedem petiit, nulloque prohibente 20 Octobris ingressus est, unde Philippus 9 Septembris Vallisoletum (Valladolid) recesserat, copiarum curam in *Comitem de Tilly* et *Marchionem de Bay*, Belgas, translata. Hispani, iis angustiis pressi, ad suppetias Gallicas, quas elapso anno sua virtute freti a se removerant, denuo respiciunt; illico *Dux de Vendôme*, militia et consiliis clarus, cum auxiliis festinus mittitur. Hispani, iis copiis aucti, præeunte Philippo ac *Duce de Vendosme* ad flumen Tagi metantur castra, impedituri ne Lusitanis jungantur Germani.

Interea cum tantis copiis alendis Castilia non sufficeret, neque ex Catalonia, utpote longe dissita, adduci alimenta poterant, idque insuper fatale Carolinis acciderat, quod *Dominus de Louanic*, Leridæ pro Philippo Gubernator ac veteris militiæ Belga, commeatum, Carolinis destinatum, una cum oppido Balaguer stratagemate interceperat; Carolini igitur Madrito, Toletoque ac reliqua Castilia dejecti, Arragoniam repetunt, Philippinis pœne insequentibus, qui intellecto quod Angli, ductore *Stanhope*, a reliquo exercitu segregati incederent, eos ad oppidum Bruhega festino agmine assecuti, 8 Decembris aggrediuntur; Angli in dicto oppido conclusi, ubi rem aliquo tempore fortiter egerant, ast resistendo impares, 9 Decembris certa lege sese dedunt, salvis nempe sarcinis, reddita tamen quam

de ecclesiis prædando sustulerant sacra supellectili, insuper ut ægri pro temporis occasione bene habeantur. *Comes de Starenbergh*, qui cum Germanis alio itinere præcesserat, dum sociis in discrimine positis subvenire festinat, serius ob distantiam adveniebat, hinc in Villa Viciosa, quæ a Bruhega leuca circiter distat, castrametatur; ubi mox inter utrumque exercitum conflictus committitur; Philippus Rex una cum *Duce de Vendosme* Hispanis præerat, *Starenbergius* Carolinos curabat, Carolus quippe Rex jam tum Barcinonam præcesserat. Prælium acerrimum nox instans diremit. Philippini Germanos, qui Arragoniam petebant, ob prælia fassi nequaquam insecuti sunt.

Cæsaris in Belgio Fœderati post expugnatum Duacum alia insuper loca Gallis adimunt, Bethuniam (28 Augusti), oppidum S^ti^ Venantii (30 Septembris), necnon Ariam (9 Novembris) una cum castro; anno demum in autumnum vergente in hiberna concedunt.

De Bondgenooten bemeesteren Bethune en andere plantsen in de Spaansche Nederlanden.

3 Decembris, feria 4 „Hollandschen biddagh", qui majore religione celebratus quam ullum festum Ecclesiæ, quia nemo manum ad opus servile mittebat formidine mulctæ.

Hollandsche biddag gevierd.

Conversio Serenissimi D. Antonii Ulrici, Ducis de Braunswyck et Wolffenbüttel.

In hunc annum incidit seu potius innotuit conversio serenissimi Antonii Ulrici, Ducis de Braunswyck et Wolffenbüttel, quæ quidem res, tametsi ad Geldriam non spectet, attamen quia filiam Henriettam apud Gelros Ruræmundæ hactenus morantem subinde visitaverit, ibidemque eximia Catholicæ Fidei specimina pius Princeps ediderit, eam rem ceu memoria dignam, ad nostrum etiam Chronicon pertinere existimavi, maxime cum ad annum 1614 in „Historia ecclesiastica

Bekeering van den hertog van Wolfenbüttel; beteekenis van dit feit.

Geldriæ" post recensitam Ducis Neoburgici ad Catholicam Fidem conversionem, illustres alios etiam regiæ eminentiæ personas conversas per narratorum sequelam adduxeram, quos inter misericors Deus Ducem de Wolffenbüttel miris modis ad veritatis lumen adduxit; et quidem inter alias dotes Principe dignas, pectori ejus Deus sapientiæ studium inspiraverat, veterisque temporis indaginem; hinc multus erat in legendo, multus in scrutandis veterum scriptis, multa insuper cum viris eruditis conferre amabat, qua in re magnopere ei profuit Bibliotheca, in suo Wolffenbüttel collecta, ac ob librorum copiam admodum celebris, eam quippe anno 1660 numerasse 27666 volumina, 115509 tractatus seu libros, et 56303 authores, testis est Fridericus von Franckenbergh in suo „Theatro mundi", 1677 Norimbergæ Teutonice edito. Principem hunc ceu litterarum Mæcenatem Lutheranorum doctissimi impense colebant, eumque tamquam illustre ornamentum „Societatis, ut vocant, Fructiferæ", ad excolendam linguam Teutonicam institutæ, celebrat Georgius Eccardus, Helmstadii historiarum professor, in libello suo de re etymologica, Hannoveræ 1711 edito.

Dum igitur Spiritus Dei eum per illas bibliothecæ suæ vias ac veteris temporis, Ecclesiæque itinera nescium licet ac quasi alia agentem duceret, ecce inibi veteris Ecclesiæ imaginem, veterum Doctorum scripta, jamdudum ante Lutheri et Calvini ortum edita, offendit, atque in occurrentem lucem ita obtusus hæsit, ut Ecclesiam Romanam esse vere apostolicam, ac Christi Ecclesiam judicaret ipse; neque tanto lumini restitit, tametsi agones in hac sua mutatione passus videtur, quos et ipse D. Augustinus sustinuisse se refert lib. 8 Confessionum cap. 7. in multorum qui secuturi sunt solamen. Attamen præter cœleste lumen magno illi solatio in hac lucta fuit epistola, a Clemente XI Pontifice ad ipsum paterno plane affectu

10 Februarii Roma directa. Applanatis igitur humanarum difficultatum montibus, nulla jam res humana eum retardare potuit, quin Bambergam profectus in manibus Archiepiscopi ac Electoris Moguntini, abjecto veteri errore, Romano-Catholicam religionem publice confessus est, eamque usque ad extremum vitæ spiritum magno zelo coluit, atque in ea placide ac Catholice 1714 defunctus est.

ANNO 1711.

Dood van keizer Joseph, en van bijna de geheele nakomelingschap van Lodewijk XIV.

Cum jam ferverent utriusque partis consilia ad parandos futura æstate exercitus, omnium regnorum Dominus ac dispositor e regiis soliis Reges, Regumque proles sustulit: Josephum, nempe, Romanorum Imperatorem, universamque pene Ludovici, Francorum Regis, sobolem; Delphinus Francicus, Ludovici XIV, Regis Galliæ unicus filius, hoc anno 14 Aprilis obiit, annorum fere 50.

Josephus autem, Romanorum Imperator, 17 mensis Aprilis Viennæ in fata concessit. Hic natus est 26 Julii 1679 patre Leopoldo Cæsare, matre vero Eleonora Magdalena Teresia, filia Philippi Guilhelmi Ducis Neoburgici, Electoris Palatini, Presburgi 9 Decembris 1687 Hungariæ Rex coronatus, anno autem 1690, 26 Januarii Augustæ Vindelicorum a Septemviris Romanorum Rex electus. Hinc post mortem Leopoldi patris, Imperii habenas 1705 succepisse supra relatum est. Initio anni 1699 nupsit Wilhelminæ Aemiliæ, filiæ Joannis Friderici, Ducis de Brunswich et Hannover, ex qua genuit Mariam Josepham 8 Decembris 1699, Leopoldum Josephum 28 Octobris 1700, sed anno subsecuto defunctum; denique Mariam Aemiliam, eodem anno 1701 mense Octobri natam. Cor ejus in vasculo argenteo cum inscriptione apud Augustinianos Viennæ, et corpus apud Patres Capucinos in monumento augustissimæ familiæ Austriacæ reposita sunt.

In Quadragesima Episcopus conciones ad populum habet idiomate Gallico, ut etiam Præfecti militis præsidiarii, Germani, Angli, Batavi, qui illud idioma ut plurimum callent,(erantque Protestantes) intelligerent.

De bisschop van Roermond houdt vastenpreeken in de Fransche taal.

In Belgio ob æquatas partium vires nil magni actum est. Fœderati tamen Buchainiam debellant mense Septembri, neque in Hispaniis Mars magnopere ferbuit, nam defuncto *Josepho* Cæsare, *Carolum* Regem mox vocabant regna hæreditaria ipsumque Romanum Imperium; 12 quippe Octobris hoc anno Francofurti in fratris *Josephi* locum Romanorum Imperator electus est, quamobrem ubi Barcinone in Reginam ac delectos in consiliarios summam regiminis transtulerat, militiam *Comite Starenbergio* commiserat, 17 Septembris solvens Barcinone per Italiam petiit Germaniam, ac 22 Decembris Francofurti solemni inauguratione Imperator Romanorum coronatus est, inde circa initium subsequentis anni mense Januario Viennam discessit.

Koning Karel tot Roomsch keizer verkozen en gekroond.

ANNO 1712.

Ea est in humanis negotiis vicissitudo, ut mutatis rebus mutentur consilia; id quoque in belli, ratione hæreditatis Hispanicæ Austriacos inter et Borbonios suscepto, apparuit. Angli, Batavi, Germani, *Carolo* Austriaco fœdere juncti, in id maxime tendebant, ne Hispania ac Gallia in unam Regis personam coalescerent, hæc quippe potentia vicinis et terrori et periculo foret; ast defuncto *Josepho* Romano Imperatore, dum *Carolus* frater ad Imperium, cæteraque Austriacæ Domus regna vocaretur, quam in *Philippo* Borbonico potentiam metuebant, eamdem nunc in *Carolo* Rege longe majorem succrescere cernebant,

Staatkundige redenen, waarom de Spaansche successieoorlog werd gevoerd, gelden tengevolge van Karels keizerschap, tegen hem. De Engelschen sluiten een verbond met den koning van Frankrijk, de Portugeezen een wapenstilstand met Filips, koning van Spanje. Wederzijds verlangt men naar vrede.

si nempe Hispaniis Romani Imperii majestas cæteraque Austriaca regna accederent. Fœderi igitur, quod adversus Borbonios cum Austriacis inierant, nunc quisque eo quo poterat modo ac meliori emolumento se subtrahebat. *Ludovicus*, Galliæ Rex, ac Philippus, ut Anglos a reliquis belli sociis removeant, Gibraltar in Hispaniis, ac Portum-Mahoni in mari mediterraneo iis permittunt, insuper Dunkerckam, fortissimum Gallici maris portum, in eorum gratiam demoliuntur; Angli, iis commodis illecti, fœderi renuntiant, ac *Ormontio*, Anglicæ militiæ in Belgio Præfecto, injunctum est, ne quid hostile in Gallos moliatur, eumque in finem, armistitio inter Anglos et Gallos promulgato, reliqui Fœderati, hoc tametsi subsidio destituti, rem suam sub *Principe Eugenio* strenue promovent; post expugnatam Quenoiam, (mense Junio) Landricium obsident, ast commeatus longius in castra adducendus erat, hinc varias stationes et disgregatas copias disponere oportuit, ut nervus belli secure ad castra dirigatur. *Villars*, supremus Gallorum Dux, in rem suam intentus, quasdam ex iis copias stravit, stationes, commeatumque occupat, ut interea reliquus Fœderatorum exercitus adesse non poterat; hinc Fœderati, soluta Landrecii obsidione, secedunt versus Montes in Hannonia; Galli, rem suam bene gerendi occasionem nacti, Duacum (8 Sept.), expugnant, aliaque quædam minora oppida, ut Quenoiam (9 Oct.) Buchaniam (19 Oct.) Cum interea Fœderati fortalitium Knock in Flandria surripiunt, hinc æstate in autummum vergente utrimque in hiberna discessum est, et quidem legiones aliquot equestres Prussicæ in Geldria nostra ruri hibernare more solito cœperunt, alia aliorsum. Interea pacis promovendæ negotium fervebat inter partes Ultrajecti, ac inter Lusitanos, Regem *Philippum* ac Gallos 7 Octobris armistitium signatum est.

De nieuwbekeerde hertogin van Brunswijk komt naar Roermond, ontvangt er de H. Communie en het H. Vormsel in de Munsterkerk.

13 Septembris Ruræmundam advenit Serenissima Principissa Henrietta Christina de Bronswijck et Lunenburgh, filia Serenissimi Ducis-Regentis de Wolfenbüttel, Imperatricis regnantis amita, quondam abbatiæ Lutheranæ de Gaudersheim abbatissa, quæ, Seremissimi parentis vestigia secuta, (Ruræmundæ apud Urselinas hactenus moratur,) coram Principe Florentio abbate Corbeiensi hæresis Lutheranæ abjuratione facta, religionem Catholicam amplexa est; 18 hujus, prævia sacramentali confessione Illustrissimo D^no^ Episcopo facta, ab eodem in ecclesia Monasteriensi sacra Communione refecta est ac sacramento Confirmationis munita; ejus matrina fuit perillustris D^na^ abbatissa de Reide, quæ ei nomen Albertina superaddidit. Id Serenissima D^na^ Ducissa, tum et ipse abbas Florentius Summo Pontifici significant, quorum epistolis respondet Pontifex Clemens XI per Breve apostolicum ejus ut sequitur tenoris:

Brief van Paus Clemens XI aan deze vorstin.

Epistola Clementis XI Summi Pontificis ad Serenissimam Ducissam de Brunswich et Luneburgh.

Dilecta in Christo filia, nobilis virgo, salutem et apostolicam benedictionem. Repletum est gaudio cor nostrum et lingua nostra exultatione, statim ac ex litteris nobilitatis tuæ, necnon ex iis quæ dilectus filius Florentius, abbas monasterii Corbeiensis, Ordinis S^ti^ Benedicti, fuse nobis significavit, te singulari omnipotentis Dei beneficio illustratam veritatis viam, tibi jampridem a dilecto etiam filio nobili viro Antonio Ulrico, genitore tuo, monstratam iniisse, relictaque ac ejurata hæresi, in qua educata fueras, orthodoxæ religionis cultum suscepisse cognovimus. Eidem præterea Patri misericordiarum et Deo totius consolationis gratias agimus immortales, quod te ex errorum tenebris eductam in admirabile Catholicæ veritatis lumen benigna manu perduxerit, adeoque in diebus nostris ex inclyta tua domo novum et quidem splendidum

Romanæ Ecclesiæ ornamentum adjecerit. Tibi vero, lectissima virgo, cujus eximias virtutes, et decora ex hoc ipso a te suscepto consilio satis superque colligimus, hanc dexteræ Excelsi salutarem in te mutationem effuse gratulamur, eoque impensius gratulamur, quod animi magnitudine, tuis natalibus plane digna, mundi opes et omnem ornatum sæculi contempseris propter amorem Domini nostri Jesu Christi, ac ejusmodi sacrificio meritum tibi duplicaveris ad coronam; quamobrem centuplum illud quod cum vita æterna iis promittitur, qui temporialia pro Salvatore demiserint, tibi debes jure optimo polliceri. Nos interea devotas tuæ erga Sanctam hanc Sedem filialis observantiæ significationes perlibenter amplectimur, et Deum optimum maximum, qui dives est in misericordia, deprecamur, ut nova indies suæ gratiæ munera tibi largiri dignetur, ad quæ promerenda te vicissim omnia pietatis studia ultro positura esse non ambigimus, et nobilitati tuæ paternæ nostræ charitatis pignus Apostolicam benedictionem peramanter impertimur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo piscatoris die 17 Septembris 1712, Pontificatus nostri anno 12. Signatum erat: H. Batellius. (Ita ex copia, mihi a R^do^ Patre Tubast, Soc. Jesu, dictæ Ducissæ confessario, mihi data.)

De bisschop van Roermond gaat naar Utrecht, om bij de vredesonderhandelingen de belangen van zijn kerk te bepleiten.

Sub finem Septembris Episcopus Dusseldorpium petiit, inde Ultrajectum, ad congregationem Oratorum de pace concludenda curaturus negotia Geldriæ ac ecclesiastica, ni fallor, bis vel ter iter instituit.

De bisschop van Roermond doet *sede vacante* te Brugge dienst.

23 Octobris Episcopus, existens Brugis, requirentibus vicariis sedis vacantis, consecravit D. Balduinum de Witte abbatem monasterii de Eeckhoute dicti, canonicorum regularium S. Augustini, assistentibus abbate monasterii D. Andreæ prope Brugas, et abbate monasterii Dunensis, Brugis.

Item requisitus ab iisdem 24 et seq. usque ad 29 in ecclesia Cathedrali B. M. V. Sacramentum Confirmationis impendit 11 millibus circiter. Item requisitus 30 ejusdem benedictionem abbatialem impendit D^nae Joannæ Franciscæ Bouvaert, abbatissæ monasterii S. Trudonis, can. regul. S Augustini.

ANNO 1713.

Dood van Frederik, Pruisisch koning, zijn zoon Frederik Willem volgt hem op.

Cum inter Cæsarem ejusque Fœderatos ac Galliæ Regem Ultrajecti ferveret pacis negotium, Fridericus, Rex Borussiæ ac Elector Brandeburgensis, annum dum ageret 56, 25 Februarii Berolini in fata concessit. Patri in regnum reliquasque ditiones succedit Fridericus Wilhelmus, qui post patris excessum Rex salutatur, præstitis quæ moris erant solemniis. Thori sociam sibi delegit 1706 mense Novembri Sophiam Dorotheam, filiam Georgii Ludovici, Regis Angliæ ac Electoris Hannoveriani, quæ fœcunda utriusque sexus prole hactenus beare non disinit familiam regiam, quam misericors Deus clementer conservare ac benedictione tam spirituali quam etiam temporali (quod est meum scribentis ac subditi votum) cumulare dignetur.

De voornaamste vredesvoorwaarden

Imminente nunc vere, Cæsar in Gallos arma parat, at Batavi, Britannicis jam auxiliis destituti, aliisque per Gallos commodis invitati, pacem cum Gallis Hispanoque ineunt mense Aprili, ac reliqui Cæsaris in bello socii, prout sibi commodum erat, idem fœdus amplectuntur 11 Aprilis hoc anno, præcipua pacis capita hæc erant, ut Hispania omnis cum Indiis Philippo Borbonio cederet, Belgium vero, Neapolis ac Medionalum, Sardinia etc. in Caroli Cæsaris ac Regis potestate sint, Siciliam Sabaudus habeat; tamen aliquot urbes Batavi præsidio teneant, donec iis ab Cæsare factum satis, Geldriæ vero Superioris præcipua pars ad Regem Borussiæ transeat, qua de re Cæsar

Een gedeelte van het Overkwartier van Gelderland wordt bij verdrag door den keizer

cum Borussiæ Rege speciali pacto jam tum 2 Aprilis hoc anno convenerat, de quo infra.

afgestaan aan den koning van Pruisen.

Ea pacis leges hoc modo inter partes inita, exceptis quæ de Geldriæ Superiore erant, Cæsari minime probantur, hinc legati ejus Utrajecto cedere jussi, atque hoc modo universa belli moles in Germaniam Rhenumque translata, festinantibus illuc e Belgio tum Cæsaris tum Gallorum copiis, et quidem *Princeps Eugenius* Philippopoli Germaniæ robur cogit, *Villarius* autem, Gallorum Dux, firmatis prope Spiram castris Landavium obsidet sub finem mensis Junii, ac 21 Augusti expugnat. Locum curabat *Alexander, Dux de Wirtenbergh*, qui relicto nuper Lutheranismo, ad Catholicismum transierat. Galli inde digressi Friburgium, pulso Vaubanio, qui urbem vallo cinxerat, obsident, ac initio Novembris ad redditionem cogunt. Marte igitur hoc modo ad Rhenum furente, Galli, vigore pacis initæ, Namurcum ac Luxemburgum educto præsidio Batavis tradunt.

De keizer neemt geen genoegen met de vredesvoorwaarden, uitgezonderd wat het Geldersch Overkwartier betreft.

Borussiæ quoque Rex eam, quam ab Cæsare acceperat ditionis Gelriæ portionem occupat in vim pacti, quod cum Cæsare Ultrajecti 2, uti dictum, Aprilis 1713 inierat, quod uti et reliqua pacta, tractatus ac conditiones a partibus, bello innexis desuper facta subjicere libet, idiomate, quo concepta sunt, nempe Teutonico, Gallico ac Latino; et quidem primum, Cæsarem inter et Regem Borussiæ conclusum, idiomate Germanico est hujusmodi. (Originale accepi a Commissione regia sub manu clarissimi D. Henius, archivarii et secretarii, sub dato Geldriæ 29 Oct. 1725).

De koning van Pruisen treedt in het bezit van het Geldersch Overkwartier.

„Zu wissen Denen ist nötig, dasz nachdem vom Ihrer Rom. Keis. Majt Leopoldo I glorwürdigsten Andenckens aufs sichere Art und Weise, und unter gewisse Bedingnissen versprochen worden ein und

Verdrag, te dien aanzien gesloten tusschen den keizer en den koning van Pruisen.

andere Forderungen, womit der letst verstorbene König in Hispanien Carolus II, Hochstseel. Andenckens, dem König in Preussen verhafftet gewesen auf sich zu nehmen, hieraus auch erfolget, das deren befriedigung von hogstged. König in Preussen verlanget und dessenthalben ein ansehlicher theil der Oberquartieren von dem Spanischen Gueldere innen behalten worden, so ist zu stifft und erhaltung guter einvernehmens und in ansehung der stadtlichen verdiensten, welche der letzhin abgelebte König in Preussen, glorwürdigsten andenckens, umb dasz Ertzhaus von Osterreich, sambt ganzen gemeinen wesen erworben und von dem jetzo in der regierung mit gleichmässigen patriotischen eyffer eintretenden nachfolger Königl. Maj[t] ferner verhoffet werden, endsbefindlichen dato zwischen beyderseydts allerhochtged. Kayser und Königl. M[tes] zu gegenwertigen friedenscongres bevolmächtigten ministris und zwarn ahn seithen ihrer Rom. Kayser. und Catholischen Königl. Majt[t] deren hoch und wohlgebornen wohlgebornen Herrn *Philip Ludwig* des Heylig Röm. Reichsgrafen *von Sinsendorff* und herhaüsen, *freiherrn von Ernstbrun*, Herrn der Herrschafften föll und Grosseelowiltz und *Burggrafen zu Rheines*, obrist Erbkamf-Richteren und Schildtragern, wie auch obrist erblandsvorschneidern in ober und unter Osterreich, erbschencken in Osterreich ob der emsz der Rom. Kayser in Germanien, Hispaniën, zu Hungarn undt Boheim Königl. Maj[t] Cammerern würcklicher geheimbten Rats, obristen Hoffcantzelrn, Rittern des goldenen flieses und ersten gevollmachtigten zu den algemeinen friedenscongres, dan *Michael Achatz*, *freiherrn von Kirchner*, Herrn zu Stevaletz, Humpoletz-Pollerskirchen, Rothenthurm und Quittenau, Ihro Rom Kayserl. Maj[t] wurcklichen Reichs-Hoffrats: an seiten Ihro Königl. Maj[t] in Preussen aber deren hoch und wohlgebornen Herrn *Otto*

Magnus, des Heyl. Röm. *Reichs-Grafen van Dünhoff*, erbherrn zu Friederichsstein, Wenefeldt und Schönmer, seiner Königl. Maj^{t} in Preussen Etates ministern und wurcklichen geheimbten Kriegsrats Generael Lieutenant von der Infanterie, des Preussischen schwartzen Adlers Rittern, Gouverneur und oberhauptman zu Mimmel und ersten plenipotentiario zu dem allgemeinen friedenscongress, dan *Johann August Marschalck von Biberstein*, wurcklichem geheimbten Etatsrats, ober Heroldsmeisteren, Ambtshauptman zu Gribichenstein und St Moiritzburg, des Preuss. schwartzen Adlers und des St Johannis Ordens Rittern, verglichen und abgeredet worden. Es begeben sich:

Art. I. Ihro Königl. Maj^{t} in Preussen obgedachter forderungen und remuncieren auf dieselbe völlig edoch mit vorbehalt derjenigen, welche auf die Niederländische Provintzien bereits würcklich auszgesetzet und angewisen worden, ziehen auch so gleich bey einräumung der possession der benamten cedirten lande ihre trouppen aus der *vestung Venlo* und den fort *St Michiel*.

Art. II. Dagegen überlassen ihro Rom. Kayserl. und Catholische Königl Maj^{t} in bester formb, rechtens dero antheil des *Oberquartiers von Geldern*, welches der König in Preussen vorjetzo innen hat, benanntlich die *stadt Gueldern*, die *Vogtey des ambts, und niederambt von Guelderen*, mit allen was daerzu gehöret und davon dependirt, insonderheit auch die städte, ämbter und herrschaffen *Strahlen*, *Wachtendonck*, *Middelaer*, *Walbeeck*, *Aerssen*, *Aefferden* und *Well*, imgleichen *Raey* und *Klein-Kevelaer*, sambt allen ihren zugehörungen und dependentien, ferner die *Ammanie von Krieckenbeck* mit allen was darzu gehöret oder davon dependiret, imgleichen das *landt von Kessel*, gleichfalls mit dessen Ammanien und völligen district, nichts ausgeschlossen, ausser Ercklentz

und dessen zubehör und dependentzen ahn hochgedachte seiner Königl. Majt Friderick Wilhelm, König in Preussen, und dessen erben und nachkommen, mann und weiblichen geslächts, in der qualität wie solches bis hero bij den Erzhause Osterreich gewesen undt mit aller landtsfürstl. Hochheit, Rechten und gerechtigkeiten, einkünften und vortheilen sie mögen nahmen haben, wie sie wollen ebenermassen wie solches bis anhero das Ertzhaus Osterreich und sonderlich der letzverstorbene König in Hispanien besessen undt innen gehabt, jedoch mit denen darauff haftenden beschwörungen und pandtschafften, er setzen auch Ihro Kayserl. Majt seine Königl. Majt in Preussen bey auswechslung der ratification dieses Tractats in die würckliche und ruhige prosession aller den cedirten stücken, welke seine Königl. Majt noch nicht besitzen.

Art. III. Was die lehnschafften betrifft, welche innerhalb obged. district gelegen oder zu denen angewiesenen Ammanien bishero gezehlet oder geschlagen worden, darüber soll den König in Preussen das dominium directum sambt allen was davon dependirt, ohne einige ausnahm zustehn, dahingegen alle die, welche ausserhalb des abgelettenen antheil landts sich befinden, es seije in dem übrigen Gelderen oder an welchen orth es nur wolle ihro Kayserl. Majt. ebenfals mit aller lehn- und oberherrnl. juribus vorbehalten bleiben.

Art. IV. Die Römsche Catholycke Religion soll allenthalben in städen, so woll als auff dem Landt durchgehendts in dem zustandt verbleiben wie solches zur zeit Caroli II gewesen, und darinnen wie auch allen darbey üblichen offentlichen und anderen Ceremonien, als processionen, wahlfarten, leichsbegangnissen und dergleichen weder directo, noch per indirectum die geringste neuerung oder anderung, unter was schein und vorwandt es auch immer seijn möge, gemachet werden.

Art. V. Und gleich wie Ihro Rom. Kayserl. und Catholische Königl. Majt die benennung und nomination eines Bisschoffs zu Ruremonde ohne des bevorbleibet, also soll gedr Bischoff und seine nachfolgeren die geistliche jurisdiction und dasz jus Diocesanum in dem vorhin gehabten volligen district gelassen werden, wie er solche zur zeit Caroli II exerciret wie dan auch.

Art. VI. Die Clöster, Kirchen, Hospitaler, Schulen, Seminaria, sambt allen geistlichen Stifftungen ohne einige beschränkung von die Rom. Catholische Religion wie vorhin verbleiben, und unter der auffsicht und collateur des Bisschoffs zu Ruremonde gelassen, auch die beneficia ecclesiastica durch niemandt ausser selben vergeben werden.

Art. VII. Was anlangt die privilegia und freiheiten des Landts und dero sambtlichen Ständen und unterthanen, so ist durch Ihro Königl. Majt versprochen worden solche gewöhrlicher massen vermög des zu Venlo anno 1543 geschlossenen Tractats beschweren zu lassen, und die sambtliche Stände und Unterthanen darbey ruhig undt ungekränckt zu erhalten, auch niemandt zu gestatten etwas dargegen zu thun, insonderheit kraftst derselben.

Art. VIII. Alle und jede Ehrenambter sowohl bei der Landtregierung als in Städten, Obrigkeiten, magistraten und gerichten mit eingesessene Rom. Catholische persohnen zu besetzen, und

Art. IX. Zu handthabung der Justitz ein eignes Tribunal zu bestellen, damit die Standte und Unterthanen vor keine gerechtbarkeit auszerhalb landts gezogen werden mogen, oder da darbey schwerigkeiten hervon kommen solten, sich darüber met ihren landtsstanden zu vernehmen.

Art. X. Undt weil auch die einrichtung der Landtschaffte angelegenkeiten, wie solche hinführo ohne ein des anderen theils nachteil gesondert, und

die auf die *totalitatem provinciæ* genohmene schulden bezahlet und versichert werden können, eine besundere untersuchung erfordert, als sollen darzu von beiden Seithen fordersambts commissarii benennet, undt sowohl hierin als wo es sonst nötig, die billichkeit beobachtet werden.

Art. XI. Auch haben beide theile sich anheischig gemacht, keine neue Vestung an der Maes in dem Geldrischen bezirck zu bauen.

Art. XII. Wegen der jahrlichen Renthen von $\frac{m}{80}$ gulden, welche auf die Maeszolle verschrieben seindt, und von Friedrich Henrich, Prinzen von Oranien Christlobl. gedachtnis herruhren, imgleichen wegen Daesberg, St Veit, Vianden und Bietgenbach, wie auch wegen allen übrigen zur Oranischen Succession gehörigen, und in dem Spanischen Niederlandt belegenen Stucke werden seiner Königl. Maj^t in Preussen ihre *jura* reservirt.

Art. XIII. Diesen tractaet werden beidetheil innerhalb 6 Wochen *a dato* des unterschrifts und wohe möglich ehender ratificiren, zu urkundt dessen haben eingangl. benante *ministri plenipotentiarii* dieses eigenhändig unterschrieben, undt ihr gewohliches pittschafft dabei gedruckt Geschehen Utrecht den anderten Aprilis im Jahr 1713.

Waeren onderteekent: Philip Ludwig. G. v. Singendorff. — O. M. G. V. Donhoff. — Michael Achaz, fh. von Kirchner. — J. A. Marschalck von Bieberstein.

Tractatum hunc ratificavit sacra sua Cæsarea ac Cath. regia Majestas in castro Laxenburg 12 Maii 1713.

Sequuntur duo articuli, nempe VII ac VIII, ex tractatu pacis, inter Ludovicum XIV, Galliæ Regem, ac Fridericum, Regem Borussiæ, 11 Aprilis 1713 inito, una cum ratificatione Philippi, Regis Hispaniarum, quantum ad dictos articulos de cessione portionis Gelricæ.

De koning van Pruisen machtigt heeren van Heijden, van Hagen en van Hijmmen, in zijne plaats eed af te leggen.

Verhael van den Eedt, gedaen in naeme ende van weghen Sijne Koninckl. Majt in Prussen Friderici Wilhelmi aen de Landschappe, en wederom van Landtschap aen Coninck binnen Gelre, op den 13 Sept. 1713, geconvoceert door T. J. Richardt, secretaris derselve stadt.

„Wij *Johan Sigismund, vryheere van Heijden und Hofstad*, erbhere zu Otmarsum, der Rom. Keyserl. und respective Konigl. Preussischen Majt wurcklicher General Feldmarschalck Lieutenant, General Lieutenant, Ritter der St Johanniter Ordens, Obrister uber ein Bataillon zu fues, und Commendant der vestung und citadelle van Wesel, und *Philip Sigismund, vrijheere van Hagen*, Generalmajor und Gouverneur zu Geldern etc. und *Reijnard van Hijmmen*, geheimer Regierungsrat, und vicecancellier des Hertochdombs Cleve etc., uijt crachte van speciale volmacht van woorde tot woorde luijdende als volght:

Wir, Friderich Wilhelm von Gottes Gnaden König in Prussen, marckgraff zu Brandenburgh, des Heijl. Röm. Reichs Ertzcammerer und churfürst, souverainer Printz van Oranien, Neuschatel und Vallingen, zu Magdeburg, Cleve, Gulick, Berge, Stettin, Pommeren der Cashuben und Wenden, zu Mecklenburg, auch in Schlesien zu Crossen, Hertog, Burggraff zu Nurnbergh, Fürst zu Halberstad, Minden, Camin, Wenden, Schwerin, Ratzenburg und Meurs, Graff zu Hohenzollern, Ruppin, der marck Ravensbergh, Hohenstein, Tecklenburg, Lingen, Schwerin, Bühren und Leerdam, Marquis zu der Vehre und Vlissingen, Heer zu Ravenstein, der lande Rostock, Stargard, Lauenburg, Buton, Arlay und Breda Thun kund und fuegen hiermit zu wissen, demnach es das allerhöchsten gefallen, dem Durchluchtigsten, groszmächtigen Fürsten und Herrn Friderich, König in Prussen, Marckgraff zu Brandenburg etc. — unsers Herrn Vattern Majt.

vor einiger zeit ausz dieser Wereldt ab zu fordern, und wir daraus die regierung in denen von Hogstged. Majt nachgelassenen Königreich und landen, insonderheit auch in dem antheil der Oberquartiers von Geldern, welches Ihr. Majt besessen, in Gottes nahmen angetreten, auch nachgehendts vermöge eine met Ihre Kayserl. Majt errichteten Tractats, wie auch des mit der Chrone Franckreich zu Utrecht geschlossenen Friedens, ausser obigem antheil annoch die beijde ambten Kessel und Krieckenbeeck, nebst allen dazu gehörigen pertinentien, erb und eygentumblich, uns und unseren erben und nachkommen *in perpetuum* cediret, und abgetretten worden, und wir dannenhero nuhnmero gutgefunden in sothanen uns zu gehörigen ganzen antheil des oberernenten Oberquartiers von Geldern, die huldigung einnehmen zu lassen, als haben wir derhalb denen wohlgebornen, vesten und hochgelehrten unsern General-Lieutenant von der Infanterie *Johan Sigismund, vrijheer van Heijden*, wie auch dem Generalmajor und Gouverneur zu Geldern, *Philip Sigismund van Hagen*, und unseren Clevischen geheimen Regierungsrath und vice Cancellier *Reinhard van Hijmmen*, Commission und volmacht ertheilet, wir thun das auch authoriseeren und bevolmächtigen dieselbe hiemit, und krafft dieses das in unsern nahmen und an unser Stadt sie zu solcher huldigung einen *terminum* anberahmen, darzu die sambtliche stände von Ritterschafft, Burgemeisteren, Scheffen, Rathen und sambtlichen eingesessenen, wie auch ubrige unterthanen unsers vornennten antheils von dem Oberquartier von Geldern vor uns bescheiden, sie unserer Genade und landesväterlicher propension versicheren, auch darneben bij unsern Konigljcke worte versprechen sollen, das wir gedachte unsere getreue Stände bij allen ihren wolherbrachten privilegien, vrijheiten, immuniteiten, rechten und

gerechtigkeijten nach des bisherigen Observants und auf den fues den Venloischen Tractats de anno 1543 ungekrenckt lassen, und sie dabij kräfftig schutzen und handhaben wollen, auch darauf von gedachten unsern getreuen Standen und unterthanen die huldigungspflichte in der gewoonlichen form, und auf dieselbe wiese, wie bij denen vorigen landtsheeren geschehen, zb zu nehmen und im ubrigen allen dasjenige zu thun, zu verrichten und zu beobachten, wie die dortige Observantz und verfassung mit sich bringen, und was wir, wan wir in höher persohn zugegen wehren, thun könten oder möchten. Dahre auch gedachte unsere bevollmächtichte einen mehrespecialen gewalt als hirinn enthalten, bedürffen solten, soo wollen wir ihnen dieselbe hiemit auch in der besten form ertheilet haben, und versprechen wir hiemit bij unsern Königl. wordt auff das bundigste, das wir allen denjenigen, was gedachte unsere bevollmächtigtte thun, verrichten und versprechen werden, genehm halten, und solches unverbrechelijck halten, auch dawieder selbst etwas thun noch andere dawieder etwas vohrnehmen lassen wollen. Des zu uhrkund haben wir diese volmacht eigenhändlich unterschrieben und mit unserm Königl. Insiegel bedrucken lassen. Gegeben zu Berlin den 29 Julij 1713.

Was geteekent: Fr. Wilhelm. Ter sijden stont den segel van sijne Majt. *In pede* was geteekent: M. R. von Printzen.

Koning Frederik Wilhelm machtigt de heeren van Heijden, von Hagen en von Hijmmen, om eed van getrouwheid in 't Geldersch Overkwartier af te nemen.

Wir Friderich Wilhelm von Gottes Gnaden König in Prussen, Marckgraff zu Brandeburg, des Heijl. Röm. Reichs Ertzcammerer und Churfurst, souverainer Printz von Oraniën, Neufchatel, Vallengin etc. Thun kund und bekennen hiemit demnach wir gutgefunden in dem uns zugehörigen antheil der Oberquartiers von Geldern die landeshuldigung einnehmen zu lassen

und darhin unseren General-lieutenant *freiherrn von Heijden*, wie auch den Generalmajor *von Hagen*, und dem Clevischen geheimbten Regierungsrath und vicekantzler *von Hijmmen* volmacht zu ertheilen und dan die bisherige Observantz mit sich bringet, das wir bij solcher occasion auch dem zwischen weijlen Keijser Carl den V glorwürdichsten andenckens an einer und denen sämbtlichen Ständen des Herzogthumbs Gelderen und der graffschafft Zutphen andererseyts anno 1543 den 12 Sept. zu Venlo errichteten tractaet beschwören lassen, inmassen dan solches auch in dem mit Ihro Maj^{t} dem jetzt regierenden Keijser jüngsthin geschlossenen tractaet von uns versprochen worden, hierzu aber eine speciale volmacht und gewalt von nöthen ist, als wollen wir dieselbe gedachten unsern Generallieutenant von der Infanterie Johan Sigismund frijhern von Heijden ertheilet haben, wir thun das auch, und bevolmächtigen denselben darzu hiemit, und krafft dieses dergestalt und alsoo, das er in unserm nahmen, und an unserer Stat dem gewöhlichen eidt, wie selbiger von denen vorigen Landtsherren in dem Herzogthumb Geldern bij einnehmung der huldigung geleistet, und abgeschworen worden, ablegen solte, inmassen wir dan hiemit auf das bündigste versprechen, das wir sothanen von ihren leistenden Eidt, auff eben die wiese als wan selbiger von uns selbst abgeschworen worden, jedesmahl onverbrüchlich halten, und allen denjenigen, wozu wir uns dadurch verbindlich machen, nachkommen wollen. Des zu urkund haben wir diese volmacht eijgenhändigh unterschrieben und mit unserem Königl. insiegel bedrucken lassen. Gegeben zu Berlin den 29 Juli 1713. Was geteekent: F. Wilhelm. Ter sijden stont den segel van sijne Maj^{t}. Leger stont geschreven: M. L. von Printzen.

Eed, afgelegd door de ridderschap en stenden van het gedeelte van 't Overkwartier, dat onder de heerschappij van Pruisen kwam — en vice versa.

Doen te weeten alle tegenwoordige ende toecomende, ende bekennen dat op heden den 13 daegh des maendts September 1713 voor ons gecompareerd sijn in de stadt Gelder de Ridderschap, gelijck oock de gedeputeerde der steden Gelder, Straelen en Wachtendonck, representeerende de stenden van 't aendeel des Overquartiers uit Hertochdom Gelder, staende onder de gehoorsaemheijt van Sijne Maj^{t}, om van ons respe t' ontvangen, ende ons te doen d' eeden, hiernaer geïnsereert, dat ick, *Johan Sigismund vryheere van Heyden und Hooffstad* etc., hun luyde hebben gedaen den eedt, hiernaer volgende: „Ick, Johan Sigismund enz. gelobe und schwere vermoge des hierzu habenden specialen allergnädigste befehls und volmacht, in nahmen und von wegen seiner Königl. Maj^{t} in Prussen, meines allergnädigsten Hernn zu Gott dem Almächtigen, das hochgedachte seine Königl. Maj^{t} dero getreuen Landtstenden, auch Ritterschafft und Steden, wie auch Burgemeister, Scheffen, Rathe, Gemeine Bürgere, eingesessene und unterthanen der Haupt- und kleynen Städte des seiner Königl. Maj^{t} zugehörigen antheils von diesen Oberquartier des Hertzochtum Geldern als dero getreue und gehoirsaeme unterthanen bij guter ruhe und frede, soo viel an ihro ist erhalten sije bij ihren wohlherbrachten privilegien, rechten, freijheden, alten herkommen und gewohnheijten, briefen und siegelen krafftigh schutzen und sie dawieder nicht krencken, oder darin beeinträchtigen lassen, insonderheijt auch dieselbe wieder alle gewalt und unrecht beschirmen und sonsten soo halten und tractiren wollen, wie ein gnädiger Furst und Landesheer gegen seine getreue und gehoirsaeme unterthanen verbunden ist, und wie der zwischen weijland Kaijser Carl den V glorwürdighsten andenckens und diesen sämbtlichen stenden des Hertochdombs Geldern den 12 Sept. in 1543 Jahr zu Venlo auffge-

richtete tractaet mit sich bringet; soo wahr uns Gott helffe durch seinen Sohn Jesum Christum."

Welchen Eidt alsoo met legginge der handt op het heylig Evangelium bij mij gedaen sijnde, hebben deselve Ridderschappe ende steden ons gedaen den reciprocquen Eedt in der manieren sooals hiernaer volgt:

„Wij, Ridderschappen ende steden tegenwoirdigh representeerende de staaten des aendeels int Overquartier des Hertochdombs Gelder, sijnde onder de gehoirsaemheijt van Sijne Coninckl. Majt den alderdoorluchtichsten ende grootmachtigsten Prince Frederik Wilhelm, Coninck in Prussen etc. — gesien hebbende copije authenticque vant tractaet van cessie des voorschreve Geldrische aendeels, den 2den April lestleden binnen de stadt Utrecht tusschen de plenipotentiarissen van sijne Kaijs. Maj. en Con. Majt van Prussen, alsoock den 11 dito tusschen syne alderchristelijckste Majt den Coninck van Vranckrijck, in naeme van sijne Coninckl. Majt Philippus den vijffden, Coninck van Spangiën, ende sijne Hochged. Majt in Prussen gemaeckt, ende heden ontfangen hebbende den Eedt, in naeme van sijne hooghged. Majt den Coninck in Prussen als erffheer ende souverain des voors. Geldrischen aendeels uit crachte van speciale volmacht gedaen Johan Sigismund, vryheere van Heyden etc. — gelijck de Coningen van Hispaniën als Hertoghen van Gelder ghewoon sijn geweest aen ons te doen, belooven ende sweren, dat wij sijne Coninckl. Majt in Prussen als onsen souverainen erffheer des voors. aendeels in het Overquartier des Hertochdombs Gelder, leen des H. Roomschen Rijcks, ende sijne erven ende naecommelingen gehoirsaem, getrou ende hold wesen sullen derselver Majt mit oirbaer ende beste voor te stellen ende te doen, derselver schaede ende naerdeel weeren, ontwenden naer alle onse beste vermeughen, ende voorts alle

't gheene te doen, dat goede, getroue ende gehoirsaeme Staaten ende onderdaenen haeren natuijrlijcken ende rechten erffheere ende souverain te doen schuldigh ende plichtigh sijn, alles getrouwelijcke und ohne gefheerde, soo moet ons Godt helpen ende alle sijne Heyligen."

Voorders is den voorschreven Eedt gedaen publickelijck op den Theatrum op de Merckt ter praesentie van de ghemeente, waervan ende van 't gheene voorschreven is, de voorgemelte Ridderschappe ende Steden ons versocht hebbende te doen depescheren ende verleenen eenigh ensiegnement, wij hebben hun gegeven deze tegenwoordige onder onse naemen ende segelen, hetwelcke is alsoo gedaen ende gepasseert in de stadt van Gelder den derthienden September in het jaer ons Heeren seventhien hondert derthien, ende in oircont van sulcks hebben wij, Coninclijcke Commissarissen, dese onderteekent, ende met onse aengebooren pitschafften bekräftiget op dato als boven, ende waeren onderteekent: J. S. Freijheer van Heijden, P. S. Hagen, R. V. Hijmmen.

Keizer Karel bekrachtigt den afstand van een gedeelte van het Geldersch Overkwartier, ter gunste van den Prüisischen koning gedaan.

Wir, *Carel* den sechsten, von Gottes Gnaden erwelter Rom. Kaijser, zu allen zeiten mehrer des Reichs in Germaniën, zu Hispanien, Hungarn und Boheimb, Dalmatien, Croatien und Schlavonien, Konig, Ertzhertzog zu Osterreich, Hertzog zu Burgund, Steijer, Karnthen, Crain und Wurtenberg, Graff zu Habsburg, zu Flanderen, Tyrol und zu Gartz, thun kund und fuegen zu wissen jedermännichlich hiemit nach dem gewissen unsern, und dan des Durchlauchtigst groszmächtighsten Fursten, Herrn *Friederich Wilhelm* zu Prussen, Konigs Marckgrafens etc. — zu denen friedenstractaeten beijderseijts gevolmachtigen ministris, als: unserseits denen Hoch und wohlgebohren, auch wohlgeb. *Philipp-Ludwig*, des H. R. Reichs erbschatz-

meistern *Grafen von Sintzendorff* etc : dan *Michael Achatzen, freyherrn von Kirchner* etc. an einen — dann an seiten seiner Lb[d] denen auch Hochg. und wohlgeb. *Otto Magnus* etc., dan *Johan August marschall von Bieberstein* etc. — am anthertheil, den 7 April dieses lauffenden Jahrs zu Utrecht ein vergleich auf unsere ratification von wegen uberlas und abtrettung an Lb[d] eines nahmhafften antheils der Oberquartiers von dem Spanischem Geldern eingangen und getroffen worden, welcher von woort zu woort alsoo lautet:

„D[n] Philippe, par la grace de Dieu, Roy de Castille, de Leon, d'Arragon, de deux Siciles, de Jerusalem, de Navarre, de Grenade, de Tolède, de Valence, de Galice, de Majorque, de Séville, de Sardaigne, de Cordue, de Corsegne, de Murcie, de Jean, des Algarres, d'Algeure, de Gibraltar, des Isles de Canarie, des Indes Orientales et Occidentales, Isles et terre ferme, Duc de Bourgogne, de Brabant et de Milan, Comte d'Apsbourg, de Flandres, de Tyrol et de Barcelone, Seigneur de Biscaye, de Moline etc.

Le Marquis de Bonac, envoyé de France en cette Cour, ayant mis entre mes mains la copie de deux articles 7 et 8 du traité, conclu par le Sérénissime Seigneur Roy très-Chrétien mon ayeul, avec le Roy de Prusse, reglée et signée à Utrecht l'onze d'Avril de la présente année 1713 par les ministres plénipotentiaires de ces deux Puissances, desquels deux articles la teneur est à la lettre comme suit:

Art. 7. La partie du Haut-Quartier de Gueldre, dite Gueldre Espagnole, que possède et occupe le seigneur Roy de Prusse, nommément: la ville de Gueldre, les præfectures, ville, bourges, fiefs, terre, fonds, cens, rentes, revenues, péages de quelque nature ils soient, subsides, contributions et collectes, droits, foedaux, domaniaux et autre quelconque, et

généralement tout ce qui est compris dans cette partie du Haut Quartier de Gueldre, que le Seigneur, Roy de Prusse occupe et possède actuellement, avec tout ce qui y appertient et en dépend, sans rien excepter, luy est cédée à perpétuité par S. M. très-chrestienne en vertu de pouvoir quelle en a du Roy Catholique, et demeurera ac Dt Seigneur Roy de Prusse, ses héritiers et successeurs de l'un et l'autre sexe, en plene propriété et souverainité, ainsi et de la manière que tout ce que dessus a esté possédé par le Roy Charles Second de glorieuse mémoire, non obstants toutes exceptions, pretentions ou contradictions, faites ou à faire pour troubler le Dt Seigneur Roy de Prusse dans la paisible possession et la dite partie cy dessus cédée, tout pactes, conventions ou dispositions contraire étant censez nuls et de nulle valeur.

Cette cession ainsi faite avec cette clause expresse, que l'Estat de la Religion Catholique subsistera dans les dits lieux, cédez en tout et par tout, tel qu'il estoit avant leur occupation et sous la domination des Roys d'Espagne, sans que le dit Seigneur Roy de Prusse y puisse rien changer.

Art. 8. Pareillement Sa Majesté très Chrestienne cède à perpetuité a sa St^e Maj^e Prussienne en vertu du pouvoir, qu'elle en a du Roy Catholique, dans le Haut Quartier de Gueldre, le pays de Kessel et le baillage de Krieckenbeek, pour les posséder luy et ses héritiers et successeurs de l'un et l'autre sexe en plaine souveraineté et propriété, ainsi et de la manière que les a possédé le Roy Charles II de glorieuse mémoire, avec toutes leurs appartenances, dépendances, villes, bourgs, fiefs, terres, fonds, cens, rentes, revenues, péages, de quelque nature qu'ils soient, subsides, contributions et collectes, droits, foedaux, domaniaux et autres quelconques et généralement tout ce qui est compris sous le nom du dit

pays et baillage. Cette cession ainsi faite non obstant toutes exceptions, pretentions ou contradictions, faite ou à faire, touts pactes, conventions ou dispositions contraires étant censéz nulles et de nulle valeur, *à condition toutfois que l'Etat de la Religion Catholique subsistera dans les dits pays et baillage comme dans les pays, cy dessus cédez, en tout en par tout, tel qu'il estait sous la domnation des Roys d'Espagne, sans que le dit Seigneur Roy de Prusse y puisse rien changer.* Sa Majᵉ très-Chrestienne promet de faire fournir la ratification du Roy Catholique de cette article et du 7ᵐᵉ qui le précède, les deux contenant la cession d'une partie du Haut Quartier des Gueldres, faite en faveur de sa Majᵉ Pruissienne et de la délivrer dans l'espace de deux mois, à compter du jour de la signature du présent traité.

Ce pour quoy ayant veu et examiné les dits deux articles je les ay approuvéz et ratifiez comme en vertu de la présente je les approuve et ratifie, en la meillieure et plus ample forme que je puis, promettant en foy de ma parole royale de les accomplir entièrement. Suivant ce qui y est contenu et exprimé et à cet effet j'ay ordonné d'expédier la présente signé de ma main, scellée de mon sceau secret et contresignée par mon sousigné secrétaire d'Estat. Donné à Madrid le 2 de May de mil sept cent treize.

Signé Moy le Roy.

D. Manuel de Vadillo y Velasco.

(Geschreven en gecollationeert met een copie van Gelder 1713.)

Tractatus pacis inter Regem Galliæ Ludovicum XIV et Fridericum Wilhelmum Regem Borussiæ, conclusus Ultrajecti undecimo Aprilis 1713 — ubi inter alia in artt. VII et VIII agitur de translatione Gelriæ partis ad Borussiæ Regem, quos Philippus, Rex

Hispaniarum ratihabet in instrumento, desuper confecto Madriti 2 Maii 1713, quod est hujusmodi:

Art. VII. La partie du Haut-Quartier de Gueldres etc. ut supra.

Art. VIII. Pareillement sa Majte très Chrestienne etc. ut supra.

Ita conclusum Ultrajecti undecimo Aprilis 1713.

Oratores subscripserunt:

ex parte Regis Galliæ: ex parte Regis Borussiæ:
Huxelles. O. M. DE DONHOFF.
Mesnager. J. A. MARSCHALCK DE BIEBERSTEIN.

(Ratificatio tractatus facta fuit a Rege Galliæ 18 Aprilis 1713 et a Rege Philippo 2 Maii 1713.)

Dasz wir demnach was von obersagt unsern ministris mit seiner Lbd bevollmachtigten jetzgehörter massen gehandelt, vergleichen und geschlossen worden, in allen puncten und articulen durchgehendts genehm gehalten, bestättiget und ratificiret haben, halten auch genehm bestättigen und ratificiren dasselbe, alles wie obstehet, hiemit und in krafft dieses versprechen und geloben unter unserm Kaijserl. Ertzhertzochl. worte, und wollen, dasz was von unsertwegen alsoo abgeredet, geschlossen und jetz von uns genehm gehalten und bestätiget worden, in allen sijnen inhalt und clausulis getreulich und auffrichtich volzogen, demselben nicht zuwieder gehandelt, noch das es von andere geschehe, von uns gestatet werden solle, zu dehenen mehrer bekraftigung wir diesen instrument eijgenhändich unterschrieben, und demselben unserm Kaijserl. Konigl. und Ertzhertzochliches secretinsiegel anhangen lassen. Geben auff unserm schloss Laxenburg den 12 Maii 1713, unserer Reiche, des Rom. in zweijten, des Hispanischen in zehnden, und des Hungarischen und Boheimischen auch im zweijten Jahre.

Carl.
Johan Frire Goseilern.

Ad mandatum S^ae Cæsareæ et Cath^ae regiæ Maj^ter proprium.
Johan Georg von Buol

Onderstondt: ad mandatum Sacræ Cæsareæ et Cath^ae Reg^ae proprium.
Signatum: Johan Georg. von Buol.

Obstehende Copij mit dem beij hiesigem Konigl. Preuss. archivo befindlichen Original gleichlautend.
Berlin, 2 Sept. 1713. Huno Konigl. Pruss. Rats und Archivarius.

(Ratificationem hanc sicut et tractatum, inter Cæsarem et Regem Borussiæ per copiam dedit clarissimo D^no van Aefferden Theodorus Joannes Richardt, „secretaris der stadt Gelder, uijt het legerboeck der stadt Gelre fol. 53", et subscripsit ac authentizavit copiam actorum inaugurationis, quæ peracta fuit Geldriæ 13 Septembris 1713.)

Vigore igitur pactorum memoratorum, Status generales Fœderati Belgii per suos commissarios *Reinerum van der Beeck*, Generalem, Gubernatorem Venlonensem, item *Franciscum Adamum van Aefferden*, consiliarium, 5 Junii 1713 tradiderunt commissariis Regis Borussiæ, mane circa undecimam in Hinsbeeck satrapiam de Krieckenbeeck, et vespere circa horam septimam eodem die, satrapiam de Kessel, in Sevenum, absolventes si qui essent Batavis juramento obstricti, eodemque die præsidium Hollandicum Stralenam dimisit; Batavi quippe tunc Superiorem Geldriæ magna ex parte tenebant, ut Venlonam, Ruræmundam, Stevensweerdam una cum satrapiis dependentibus; Rex vero Borussiæ tenebat oppidum Geldriæ cum satrapia de Guelder ac dependentibus dominiis. Erant autem deputati ex parte Regis Borussiæ: *Joannes Sigismundus Baro de Heijden* peditatus Vice-Generalis, *Philippus*

Sigismundus van Haegen, Gubernator Geldriæ, vigiliarum magister generalis, et *Reinardus Hymmen*, vice-cancellarius Cliviensis.

De koning van Pruisen te Gelder als hertog van Gelder plechtig ingehuldigd.

Iis igitur præliminariter præmissis Borussiæ Rex, usitato hactenus in Geldria ritu, Dux Geldriæ inaugurari voluit, ad eam solemnitatem in oppido Geldriæ peragendam indicta dies 13 Septembris, ut inibi Ordines Geldriæ civitatumque rectores, reliquique, quorum intererat coram adsint. Excitatum igitur in foro Geldriæ theatrum, quod rubei coloris ornamenta undequaque decorabant, in theatri medio mensam ornabat holosericum auro, argentoque intextum pulvinar, cui diadema regium una cum sceptro impositum erat. Sella quoque regio decore exculta post mensam posita, cui effigies Regis Borussiæ imminebat, varia insuper ad decorandam Neo-Ducis Geldriæ inaugurationem theatri peristiliis appensa sunt votiva chronica; inter reliqua tamen quod eo die quispiam Geldriæ recitabat hoc videbatur congruentius, ipsum nempe Regis ac Neo-Ducis Geldriæ nomen, cujus litteræ numerales præsentem annum exprimunt: FRIDERICH WILHELM.

In medio igitur theatri Regis nomine stabant *Joannes Sigismundus Baro de Heyden*, item *Philippus Sigismundus Baro de Hagen*, necnon *Reinardus van Hymmen*, — a dextris vero viri equestris Ordinis seu Status Superioris Geldriæ, a sinistris vero deputati oppidorum Geldriæ, Stralenæ et Wachtendonckæ, una cum syndico *N. Meyers* et secretario *N. Joris*.

Baro de Heijden igitur, ex speciali commissione, sibi in id a Rege facta, Regis nomine jurat ac promittet, quod Rex ordines, civitates, consules, consiliarios, cives, reliquosque incolas fideles et obedientes subditos in pace et quiete, quantum in se tenebit, in privilegiis ac juribus, libertatibus consuetis manuteneat, etiam contra vim et injuriam defendat, ac prout

clementem Dominum ac Ducem decet, subditos habebit, etiam juxta contenta in tractatu, inter Carolum V Imperatorem gloriosæ memoriæ et Ordines Gelriæ 12 Sept. 1543 prope Venlonam inito. (Hunc tractatum vide in Historia mea eccles. lib. 4 cap. X fol. 152). *So wahr uns Gott helfe durch seinen Sohn Jesum Christum!*

Hoc juramentum, posita manu super sanctum Evangelium peracto, D^nus Adrianus Marchio de Hoensbroeck et Geldriæ marschallus, ponit manum dexteram super sacrosancto Evangelio, — Ordines vero ac deputati ditionis Gelricæ, Borussiæ Regi translatæ, omnes elevata manu dextra prioribus digitis, prout in theatro stabant, juramentum fidelitatis Regi Borussiæ præstiterunt: *Soo moet ons Godt helpen ende alle sijne Heijligen!* (Eo die præsens fui Geldriæ.)

His peractis ordine procedunt ad ecclesiam parochialem, quæ est Carmelitarum, et decantato solemniter hymno Ambrosiano, interboantibus tormentis bellicis, ac solemniis absolutis, ad prandium itur et magna festivitate illa dies transacta est.

De bisschop van Roermond vormt te Breda.

Episcopus Bredæ a magistratu honorifice suscipitur, qui sacra biblia doni loco illi offerunt, ubi in vicinia ultra 5 mille homines sacramentum Confirmationis impendit.

Kardinaal de Bouillon en de prins von Wolfenbüttel bezoeken Roermond.

6 mensis Julii Ruræmundam advenit Emin. D. Cardinalis de Bouillon, Decanus S. Collegii, hospitatus in aula episcopali usque ad 29 Augusti subsequenti, quo tempore Princeps Wolfenbüttel suam ibi filiam Ruræmundæ morantem visitat, atque in ecclesia Societatis Jesu de manu Cardinalis sacram Synaxim suscipiunt.

ANNO 1714.

Rechtbank te Gelder opgericht.

Supremam curiam seu tribunal constituit Rex, ubi Gelris suis jus dicatur, atque justitia administretur;

consiliarios autem elegit duos ex Ordini equestri, quos more Gelrico *costumiers* dicimus, reliquos similiter consiliarios in jure utroque peritis, et quidem perillustres ac generosos Dominos *Wilhelmum Adrianum Marchionem de Hoensbroeck*, marschallum hæreditarium Geldriæ, quem et cancellarium constituit, D. *Casparum Baronem de Meerwijck*, Dominum in Kessel, item Dominos *Adamum Steintges*, *Joannem Martinum Bosman* et *Henricum van Darth*, consiliarios ordinarios, *Goesman*, *Koninckx*, qui et mamburnus regius, et *Voeten* graphiarium.

Hi postquam in ecclesia Patrum Capucinorum sacrificio Missæ interfuerant, Deumque precati pro fausto rerum deinceps gerendarum auspicio, primam sessionem juridicam Geldriæ in domo, in id parata, 21 Februarii 1714 habent.

Gubernator autem oppidi Geldrienses hinc erat *Philippus Sigismundus van Hagen;* hic post *Comitem de Horn* primum nomine Regis Borussiæ Geldriæ Præfectum, gubernacula suscepit, in ejus autem defuncti locum successit D^nus^ *Generalis de Lelie*, quo abscedente, pro nunc (1729) *Generalis Roeseler* Gubernator est Gelriæ. Goeverneurs van Gelder.

Cœperunt etiam Ordines seu Status Geldriæ consueta comitia celebrare denuo, et reliqua juxta conditiones et pacta, in translatione Geldriæ facta, executioni mandari.

Rex Borussiæ primo Geldriam advenit 15 Julii 1714.

Rex Borussiæ etiam qua Dux Geldriæ 1719 novam cudit monetam argenteam in minori et majori forma.

Cum Cæsaris Fœderati nunc cum Gallis pacem inierant, soli Germani in Catalonia longe dissita subsistebant, quibus consultum videbatur in Germaniam recedere; facto igitur cum Rege Galliæ desuper pacto, relictis Catalaunis Germaniam petunt; Imperatrix Barcelona en Catalonie komen in de macht van koning Filips.

quidem ac Regina, quæ hactenus Barcinone substiterat, inde mense Martio 1713 solvens, mense Julio sospes Viennam advenit, secuti exinde reliqui Germani. Catalauni ac Barcinonenses, hac tametsi ope destituti, adduci haud poterant, ut *Philippi* Regis imperatis parerent; hinc arma expediunt; at Hispani, juncti Gallis, Barcinonam obsidione cingunt, eosque qui nisi salvis privilegiis ad Hispanos transire volebant, acerrime oppugnant; obsessi demum, in arcto positi, salva civium vita ac urbis prædatione, *Philippi* Regis gratia sese permittunt leges ab eo accepturi, atque hoc modo die 13 Septembris 1714, Barcelona cum reliqua Catalonia in *Philippi* potestatem tandem transiit.

De Pruisische koning ontbiedt uit Luik steenbakkers en wapensmeden.

Serenissimus Borussiæ Rex, ut militiam suam usque ad 60 millia et ultra auxit, ita et provincias vario modo ornare studet ædificiis, aliisque opificiis; hinc, ut ex lapide lateratio domus passim ædificarent, ex Leodio adduxit plurimam turbam virorum ac mulierum, qui norunt ex argilla seu luto lateres coquere. Insuper ex eodem Leodio, ubi ea ars magnifica est, adduxit fabros in ære et ferro, ut arma fabricarent, maxime bombardos majores et minores, ea quippe in arte dicti Leodienses excellent, ut affabre admodum hæc fabricare sciunt ac variis ramentis ex auro, argento et ære vermiculare, arma variegare et polire contra rubiginem.

Lubet hic addere litteras, quas Pontifex Clemens XI Ducissæ Brunswicensi et Lunenburgensi consolatorias super morte parentis transmisit; hic quippe in ea, quam professus erat Catholica Fide pie defunctus est 27 Martio 1714, postquam publicam Catholicæ religionis exercitium in ditionibus suis jam tum stabilitam de assensu etiam filii successoris firmaverat.

Clemens P.P. XI.

Breve, door Paus Clemens XI gericht aan prinses von Wolfenbüttel, bij gelegenheid van den dood haars vaders, hertog Antonius Ulrich.

Dilecta in Christo filia, nobilis virgo, salutem et Apostolicam benedictionem. Quod ante duos annos, cum scilicet faustum tuæ ad orthodoxam Fidem conversionis nuncium allatum ad nos fuit, percepimus gaudium plane ingens et singulare, ut aliis nostris in simili forma *Brevis* die 27 Sept. 1712 conscriptis litteris nobilitati tuæ significavimus instauratum majoremque etiam in modum auctum experti sumus, epistolam perlegentes, quam die 28 proxime præteriti mensis Martii ad nos dedisti; ex ea siquidem acceptum a divina misericordia beneficium te luculentius in dies agnoscere, Catholicæ religionis cultum, quem tanta cum tui nominis laude amplexa es, te summo studio atque constantia tueri, ea demum mentis quiete, tranquillitate ac hilaritate, qua cum in errorum tenebris versareris, omnino carebas, te nunc abunde potiri, adeoque sanctum propositum tuum magno assiduoque tibi solatio esse, præcipua cum voluptate cognovimus, qua in te cum supernæ gratiæ fortiter suaviterque tecum agentis fructum perspiciamus, Patri misericordiarum ac Deo totius consolationis, qui regeneravit te in spem vivam hæreditatis incorruptibilis et incontaminatæ et immarcescibilis, qua conservatur in cœlis, uberes iterum in humilitate cordis nostri agimus gratias, eumque enixe rogamus, ut ea quæ cœpit cœlestium donorum largitudine tibi continenter adesse dignetur, donec confecto hujus sæculi laborioso certamine, ad ea te vocet, præmia sempiterna, quæ repromisit diligentibus se; egregiæ insuper solidæque pietatis sensus, ac humilem imprimis divinæ voluntati subjectionem, quam tuam in literis diserte profiteris, magnopere commendamus, illamque nunc maxime usui tibi fore credimus ad excipiendum qua par est æquanimitate et constantia, vulnus profecto gravissimum, quod genitoris tui, omni virtutum laude ornatissimi,

Antonii Ulrici Ducis Brunswicensis et Luneburgensis, cujus memoria in benedictione, obitus tibi nuper inflixerit. Luctuosum hunc eventum nos ipsi, qui extinctum Ducem ob præclara sua decora ac eximium præsertim Catholicæ religionis zelum summopere diligebamus, ægro molestoque tulimus animo, et quod paterna charitas a nobis postulabat, illius animæ æternam requiem precibus sacrificiisque nostris hactenus comparare non prætermisimus, publicisque præterea exequiis id ipsum a venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, negotiis propagandæ Fidei præpositis, solemni ritu præstari mandavimus. Studemus modo levare mœrorem nostrum cum dulci recordatione eorum, quæ defunctum Principem, divinæ gloriæ studio accensum, paulo antequam humanis rebus eximeretur, egisse novimus, ut liberum publicumque Catholicæ Fidei exercitium suis in ditionibus stabiliret: quo sane facto sua ceteroquin illustria in Ecclesiam merita coronavit, tum etiam iis quæ de morte, ab ipso piissime ac constanti animo obita, plurimorum sermone ac literis fideliter ad nos relata fuerunt, hæc eadem, magno tibi quoque levamento futura non ambigimus ad temperandum dolorem tuum, ac abstergas lachrymas, quas filialis pietas paterno funeri denegare nequivit; quod superest, dilecta in Domino filia, pia pastoralis officii nostri sollicitudine te vehementer in Domino hortamur, ut non solum eamdem Catholicam religionem, quam suscepisti, firmiter sancteque colas, sed etiam alios, ac potissimum fratres, cæterosque sanguine tibi conjunctos ad eam amplectendam, sequendamque, non minus tuum, quam patris, augustæque neptis tuæ gloriosum exemplum quibuscumque poteris rationibus, excitare ac urgere non prætermittas, ut, quam a Deo misericordiam consecuta es, eam proximis tuis in eodem, quo tu aliquando fuisti cæcitatis errore, versantibus impendas; illud tandem a te enixe petimus,

ut ejusdem pie defuncti genitoris tui vestigiis inhærens, Catholicum cultum in memoratis inclytæ gentis tuæ ditionibus, non modo, prout constitutum fuit, libere ac palam exerceri, sed etiam ampliari omni adhibito studio contendas. Quod dum te sedulo facturam esse prorsus confidimus, persuasum interim habere te cupimus, quidquid vel a pontificia authoritate, vel a paterna, qua te prosequimur benevolentia in tua commoda et ornamenta poterit proficisci, paratum semper fore nobilitati tuæ, cui in auspicium bonorum omnium Apostolicam benedictionem ex intimo cordis nostri depromptam peramanter impertimur. Datum Romæ ad Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die 28 Aprilis 1714, Pontificatus nostri anno 14. *Signatum erat.* H. Batellius. *Superscriptio:* Dilectæ in Xo filiæ, nobili virgini Henriettæ Christinæ Ducissæ Brunswicensi et Luneburgensi.

Tweede *Breve* over hetzelfde onderwerp.

Dilectæ in Xto filiæ virgini Henriettæ Christinæ Ducissæ Brunswicensi et Luneburgensi.

Clemens P.P. XI.

Dilecta in Christo filia, nobilis virgo, salutem et Aplicam benedictionem. Etsi litteris, quas ad nobilitatem tuam dedimus, ubi primum dilecti filii, nobilis viri Antonii Ulrici Brunswicensis et Luneburgensis genitoris tui obitus nobis innotuit, effuse tibi explicaverimus mœroris sensum, quem ex luctuoso hoc eventu suscepimus plane gravem et acerbum, idem nihilominus triste officium tecum iterum usurpamus, ad eam respondentes epistolam, qua de obitu ipso certiores non ita pridem nos facere voluisti; quemadmodum autem nos e cœlo, quo illum ob eximia sua merita receptum fuisse constanter arbitramur, opportunum tristitiæ nostræ solatium quærimus, ita quoque te justo dolori tuo leniendo salutare inde levamen

petere plane cupimus. Patrem enim misericordiarum, de cujus munere venit, ut a tenebris et umbra mortis ad veræ Fidei lumen feliciter emerseris, non destitutum confidimus hoc etiam tempore cor tuum uberi consolatione perfundere ac roborare, quatenus gravem nanc jacturam moderato constantique animo ferre possis. Hinc firmam quoque in spem adducimur, fore ut adversis omnibus, quæ deinceps contingere tibi possent, eadem divina opitulante gratia fortiter obsistas, neque patiaris ut ullum hujusce mortalis vitæ incommodum aut periculum te unquam separet a charitate Xti, quem in scopum reputare tecum frequenter debes illud Apostoli: „non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis." Cæterum pro comperto habere te volumus, nos patris tui locum et munus imposterum gesturos esse, paternæque charitatis officia, quoties occasio feret, alacri, libentique animo præstituros nobilitati tuæ, cui interim Aplicam benedictionem peramanter impertimur. Datum Romæ apud S^tum^ Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris die 2 Junii 1714, Pontificatus nostri anno 14.

Infra: H. Baiellius.

(Hæc copia concordat cum originali, quod mihi transmisit R. P. Ludov. Toebast. S. Jesu, Ducissæ de Wolfenbüttel confessarius. Ita testor Joês Knippenbergh, pastor in Helden, decan. Kessel).

13 Januarii fuit ingens terræmotus.

Aardbeving 13 Januari.

Mense Septembri in oppido Gelriæ, tres Episcopus ecclesias dedicat noviter constructas, 26^a^ nempe Patrum Capucinorum in honorem S.S. Petri et Pauli, 21^a^ monialium ordinis Carmelitani, in honorem Josephi et Mariæ Magdalenæ de Pazzi, et 23^a^ sororum Tertiæ

De bisschop van Roermond wijdt 3 nieuwe kerken te Gelder en 5 klokken in de Roermondsche kathedraal.

Regulæ S. Francisci, in Hulst, in honorem S.S. Petri et Pauli, Francisci, Magdalenæ, Catharinæ et Barbaræ.

14 Octobris in ecclesia Cathedrali 5 campanas consecravit Illustrissimus.

Opkomst van het Jansenisme hier te lande.

Universam pene Europam hæreditas Hispanica inter Austriacos ac Borbonios contraversia ad arma concitaverat; inter eos belli tumultus homines inquieti ac protervi Ecclesiam Catholicam novis doctrinis, maxime Gallias ac Belgium nostrum, inquietabant et propositiones 5 Jansenii Episcopi Iprensis, quas Innocentius X Pontifex 1653 31 Maji ceu hæreticas damnaverat, variis hactenus subterfugiis eludere ac enervare studebant, imo variis argumentis errores proscriptos tueri, additis sub specie pietatis novis erroribus. Ex Galliis præcipue hi errorum magistri per Belgium vagantes, clanculo infecerunt plures, ast detecti, in Hollandiam, ceu locum magis tutum, sese receperunt, inde libellis publicis ceu nebula quadam Belgium impleverunt; inter eos *Antonius Arnaldus*, doctor Sorbonicus, de gremio scholæ Sorbonicæ excitus, in Beginagio Delphensi, apud Batavos, ceu martyr Jansenianæ hæresis susceptus, aliquandiu moratus est. Eum est post secutus *Quesnellus*, qui ob inobedientiam et proterviam ex Galliis in Belgium profugus, ibidem ceu vulpecula quædam sub varia specie delitescit, ast, detectus, carceri mandatus, ex quo suorum ope ereptus, etiam in Hollandiam recessit, ubi in excommunicatione pertinax vivis tandem excessit. Hic *Quesnellus* Gallus, ex Oratorio S. Philippi Nerii presbyter, varias edidit in Novum Testamentum interpretationes ac reflexiones morales, quibus non damnatas dumtaxat Jansenii propositiones sub variis pietatis vocabulis tuetur, sed et novis erroribus sub eloquentia Gallica incautos infecit; libri idiomate Gallico eoque politiori quippe editi, magna aviditate tum a Gallis, tum

Belgis Gallizantibus legebantur, adeo ut qui iis libris non uteretur, parum in Christiana vita aut virtutibus profecisse videretur; hinc et filiæ morales ac Jansenistarum discipulæ ejusdem librorum tenore institutæ, brevi per meditationes et contemplationes ceu scalas quasdam ascendentes, jam ad sanctitatis apicem sese pervenisse facile credebant, adeo ut aliarum religiosarum virginum in monasteriis degentium sanctam et piam conversationem ex alto quasi despicerent, nec deërant earum magistri, qui variis encomiis laudibusque extollerent et demulcebant, atque ita sexus iste, laudis comprimis avidus, in errore suo pertinacius usque huc perseverat. Supremæ potestates, aliis intentæ, non ita ad hæc respiciebant, interea ipsi, opportunum tempus nacti, maxime dum aliquot annis ob bellum hæreditatis Hispanicæ Belgium nostrum Protestantium milites, ut puta Germani, Angli, Batavi impleverant, tum sub minorennitate Ludovici XV, Regis Galliarum, ipsi errores suos liberius in Galliis, tum in maxime in Belgio nostro Catholico, ubi inter cæteros etiam ex schola Lovaniensi non paucos infecerant, impense errores suos latius quaquaversum diffuderant. Antistites Belgii contra hos lupos tametsi pro virili obsisterent, attamen parum proficiunt, utpote brachio sæculari destituti, donec sedata nonnihil 1713 bellorum tempestate, tum ad Summum Pontificem, tum Imperatorem Belgii nunc Dominum ac possessorem recurrunt. Clemens igitur XI Summus Pontifex, ne tantum malum serperet ulterius, errores centum et unum, in libris *Quesnelli* contentos, excerpsit, rejecit ac damnavit per Bullam seu Constitutionem suam, quæ incipit „*Unigenitus Dei Filius*". Eam Pontifex per Ecclesiam Catholicam universam publicari jussit, quam inter reliquos Belgii Antistites Episcopus Ruræmundensis per subsequens mandatum in Diocesi sua observari voluit:

De bisschop van Roermond vaardigt een herderlijken brief uit ter begeleiding van 's Pausen Bul *Unigenitus*, waarin Quesnellus wordt veroordeeld.

Fr. Angelus Comes d'Ongnyes, Dei et Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Ruræmundensis, Primas Geldriæ, Ill^mi sæcularis Capituli B. M. V. Thorensis canonicus etc. omnibus præsentes literas visuris, lecturis aut legi audituris salutem in Domino.

Spiritus idem Sanctus, qui nos meritis licet impariibus sola sua misericordia in ea parte, quam Sanctæ sedi Apostolicæ nobis committi placuit, posuit regere Ecclesiam Dei, eam quoque quam successoribus S. Petri debemus subordinationem præcipit, dum eidem Apostolo Jesus Xtus ait Lucæ 22 & 32: „Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu, aliquando conversus, confirma fratres tuos", et quoniam hanc divina gratia subordinationem, veramque obedientiam vicario Jesu Christi, (non solum intuitu meritorum personalium et qualitatum eximiarum sedem Apostolicam hodiedum tam digne occupanti,) sed multo magis vigore potestatis et authoritatis ipsi ut successori Principis Apostolorum S. Petri immediate tributæ, delatam, fide divina credamus, mandatis Summi Pontificis ut filius obediens sanctissimi Patris indilate parere non dubitamur. Cum itaque Sanctissimus D^nus noster Clemens XI Pontifex Maximus, eam, quam gregis Dominici saluti indesinenter invigilans, adversus Quesnelliana in Novum Testamentum commentaria superioribus mensibus Constitutionem edidit, nobis per Nuntium suum Bruxellensem intimaverit, hinc universis et singulis subditis nostris, tam ecclesiasticis sæcularibus et regularibus, quam laicis utriusque sexus mandamus, ut debitam huic sanctæ Constitutioni præstent obedientiam. Præcipientes Archipresbyteris et pastoribus Diocesis nostræ, uti etiam omnibus monasteriorum utriusque sexus superioribus, ut in locis suæ respective jurisdictioni subjectis, eamdem publicent, illorum tenorem eisdem in lingua

vernacula explicent, insuper sub pœnis, in sacris canonibus ac præcipue in sac. Trident. synodo expressis, severe præcipimus, ne quisquam libros, in sæpe memorata Constitutione expressos, legat, aut apud se retineat, sed illos statim atque præsentis Constitutionis notitiam habuerint, ad nos deferat; Officialibus quoque et promotoribus nostris committimus et injungimus, ut præfatam Constitutionem et quæcumque in eis contenta exequantur et executioni mandari et observari ab omnibus curent, omnesque tam sæculares quam ecclesiasticos, qui eidem contravenire aut hasce sanctissimi D^ni^ nostri Rom. Pontificis nostramque Constitutiones non publicare præsumerent, nobis declarent secundum Canones puniendos. Actum in aula nostra episcopali hac 19 Maji anno 1714.

F. Angelus, Episc. Ruræmund.
De mandato Ill^mi^ ac Rev^mi^ Episc. præfati
De Breugel.

Cum autem *Quesnelli* dogmata piis vocabulis ac involucris vestita sint, ut doctiores etiam subinde virus in iis latens non advertant, hinc idem Pontifex, qua supremus in terris a Christo constitutus pastor, ac divino juxta Christi promissum lumine munitus, zizania e medio tritici sustulit, atque ita in pascuis virulentis herbam nocivam a salutari discrevit, ne incauti sub speciosis Sacræ Scripturæ sententiis seducantur ac virus hauriant; at libet exordium dictæ Bullæ hic annectere.

Clemens Episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus salutem et Apostolicam benedictionem.

„Unigenitus Dei Filius pro nostra et totius mundi salute filius hominis factus, dum discipulos suos doctrina veritatis instrueret, universamque Ecclesiam suam in Apostolis erudiret, præsentia disponens et

futura prospiciens, præclaro ac saluberrimo documento nos admonuit, ut attenderemus a falsis prophetis, qui veniunt ad nos in vestimentis ovium, quorum nomine potissimum demonstrantur magistri illi mendaces et in deceptione illusores, qui splendida pietatis specie prava dogmata latenter insinuantes, introducunt sectas perditionis sub imagine sanctitatis, utque facilius incautis obrepant, quasi deponentes lupinam pellem et sese divinæ legis sententiis velut quibusdam ovium velleribus obvolventes, sanctarum scripturarum, adeoque ipsius Novi Testamenti verbis, quæ multipliciter in suam aliorumque perditionem depravant, nequiter abutuntur; antiqui scilicet a quo progeniti sunt mendacii parentis exemplo ac magisterio edocti, nullam omnino esse ad fallendum expeditiorem viam, quam ut ubi nefarii erroris subintroducitur fraudulentia, ibi divinorum verborum prætendatur authoritas. His nos, vere divinis monitis instructi, ubi primum non sine intima cordis nostri amaritudine accepimus librum quemdam, Gallico idiomate olim impressum et in plures tomos distributum sub titulo: „Le nouveau testament en Francois avec des réflexions morales sur chaque verset etc. à Paris 1699" aliter vero: „Abrégé de la morale d'Evangile, des actes des Apostres, des épistres de St Paul, des Epistres canoniques, et de l'Apocalypse, ou pensées Chrétiennes sur le texte de ces livres sacrez etc. à Paris 1693 et 1694 etc."

Additque in sequentibus Pontifex perniciem hujus libri eo esse majorem quod intus lateat, ac proinde nonnisi velut improba sanies, secto ulcere fores erumpit, subjungitque præter alias plurimorum Antistitum ac virorum Catholicorum sibi porrectas ea de re preces querelasque, Christianissimum etiam Galliarum Regem Ludovicum XIV repetitis vicibus flagitasse, ut instanti animarum necessitate prolata quantocius Apostolica censura judicii consuleret dictus Pontifex.

Condemnatio igitur Roma facta est 1713 sexto Idus Septembris.

Quam Constitutionem reverenter quoque susceperunt Universitas tum Coloniensis, tum Lovaniensis, primariæ in Germania Inferiore scholæ, quas ceu munitiones firmas adversus ingruentes hæreses opposuerunt Romani Pontifices, tum etiam Catholici Imperatores ac Reges, quemadmodum hæc ex annalibus ætatis retro actæ affatim constant, maxime adversus Lutheri et Calvini dogmata. Quapropter consultum duxi earum scholarum sententias ac declarationes narratis meis inserere, utpote nonnulla alia admodum utilia complectentes, ac ad historiam ecclesiasticam spectantes.

Et quidem scholæ Coloniensis hæc, quæ subjungitur, est declaratio.

Declaratio Sacræ facultatis Theologicæ Coloniensis circa Constitutionem Apostolicam, quæ incipit „Unigenitus Dei Filius" etc.

Verklaring van de theologische faculteit te Keulen, 's Pausen Bul betreffende. Eenparig wordt Quesnellus veroordeeld.

In congregatione habita die 8 Januarii in monasterio F.F. Minorum Conventualium hora 11 matutina 1715, reverendissimus et eximius D. decanus facultati proposuit Clementem XI Romanum Pontificem, hodie feliciter regnantem, edidisse Constitutionem dogmaticam anno 1713 mense Septembri, quæ incipit: „Unigenitus Dei Filius", qua proscribuntur 101 propositiones ex libro, Gallico idiomate impresso, et in plures tomos distributo: „*Le nouveau*" etc. quæ quidem Constitutio a Rev^mo et Ser^mo Principe Electore et Archiep. Coloniensi etc. typis data et solemniter publicata fuit, omnibus ac præsertim facultate Theologica, eam æque reverenter et obedienter suscipientibus, ac proinde nullum sibi superesse dubium, quin in animis omnium et singulorum hujus facultatis suppositorum habuerit suum plenum, integrum et a Sede Apostolica desideratum effectum, nihilominus quia notorium est, indies

ex aliis regionibus clam et subdole inferri in hanc Archidiocesin et civitatem Coloniensem libellos, mandamenta, instructiones, dialogos etc. diverso idiomate scriptos et alibi impressos, quorum aliqua minus reverenter de Sede Apostolica ejusdemque Constitutionibus dogmaticis sentire videntur, præcipui etiam hujus vastissimæ Archidiocesios, in qua Catholici cum hæreticis ex pace publica permixtim vivunt, incolæ, in hac et similibus causis singularem reflexionem habere dignoscantur ad sensum facultatis Theologicæ Coloniensis, imo videantur in his rerum circumstantiis tacite aliquam ejus expressam declarationem postulare; idcirco judicare se opportunum et tempori congruentissimum, si sacra facultas idoneam sui sensus explicationem ad multorum instructionem daret circa memoratam Apostolicam Constitutionem: „Unigenitus" etc.

Qua propositione facta eximii dd. facultatem Theologicam consilio et authoritate Regentes laudaverunt omnes zelum D. decani, et collatis inter se consiliis, jusserunt indici congregationem generalem totius facultatis *sub juramento*, quo eidem astringuntur, id est tam magistrorum quam licentiatorum, bacchalaureorum et auditorum, in diem 11 Januarii proximam, in aula theologica hora 11 matutina ad declarandum in ea facultatis sensum circa prædictam Constitutionem, quæ incipit: „Unigenitus Dei Filius" etc. omnes insimul hortando, ut interea mature deliberent, quid circa eam opportunius et efficacius resolvi et declarari possit et debeat.

In congregatione generali facultatis Theologicæ, habita in aula Theologica 11 Jan. 1715.

Omnibus considentibus et expositis causis hujus congregationis generalis jussit D. decanus alta voce per pedellum prælegi Constitutionem dogmaticam Supremi Pontificis, quæ incipit: „*Unigenitus Dei Filius*", quo peracto mandavit, ut omnia et singula

collegia mature et solum Deum præ oculis habendo, deliberarent et libere declararent an et quid circa hanc Constitutionem declarari posset et oporteat a facultate Theologica. Convenientibus ergo singulis collegiis seorsim, ut moris est, et facto debito intervallo, processit facultatis Theologicæ fiscus, et impetrata loquendi licentia, exposuit, se ex omnium collegiorum deliberationibus et consultationibus cognovisse, omnium et singulorum animos et vota convenisse et convenire:

De theol. fac. van Keulen neemt 's Pausen onfeilbaarheid aan in zake geloofs- en zedeleer.

1°. Quod Romani Pontificis judicium et determinatio solemnis, et ex Cathedra, in materia Fidei et morum, sit se sola infallibilis, et irrefragabilis esse debeat toti Ecclesiæ, et omnibus vere Christi fidelibus: ita ut tali definitioni non satisfiat, si eidem obsequioso et reverentiali tantum silentio exterius non contradicatur, nec provisionaliter tantum illi sit obediendum, sed simpliciter juxta intentionem Pontificis, ex animo, et per omnia eidem confirmando sensus suos internos, ac proinde:

2°. Consensum seu acceptationem fidelium non esse authoritativum, nec definitionibus aut constitutionibus Romani Pontificis aliquem addere vigorem aut efficaciam; quin potius ex eo, quod Ecclesiæ consensus semper accesserit decretis et constitutionibus R. Pontificis in materiis Fidei et morum, certissimum est ex omni retro sæculorum historia, judicium et determinationem solius Summi Pontificis habitam fuisse et habendam pro infallibili et irreformabili.

3°. Credere omnes, non requiri, ut aliqua bulla Pontificis dogmatica sit, et dicatur acceptata ab Ecclesia, quod fiat solemnis et expressa acceptatio ab Ecclesiis particularibus, sed sufficere, quod Papa loquatur et Ecclesia taceat, exemplo primorum Christianorum, ad quos surgens Petrus dixit: Act. 15. „Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes

verbum Evangelii et credere, etc." et infra: „tacuit autem omnis multitudo", nec se convenisse ad recipiendam et acceptandam bullam „*Unigenitus*", sed ad debitam ei reverentiam et obedientiam præstandam, quam præstiterunt, præstant et præstabunt, Deo et vita comite, semper.

Quibus ita ab eodem recitatis, rogavit D. decanus, an D. fiscus omnium et singulorum mentem et sensum in punctis præfatis probe sit assecutus, et an omnia et singula in bulla contenta laudent, probent, et damnata damnent, ore et animo, eisque conformiter in posterum credere, docere et profiteri velint? et responderunt unanimiter: laudamus, probamus, damnata damnamus, ore et animo, credimus, docebimus et profitebimur, nec a definitis recedemus quamdiu fuimus.

Subintulit ergo idem D. decanus: censetis-ne igitur agendas esse gratias Deo, et acclamandum Summo Pontifici de edita tam diu desiderata et tam necessaria hac bulla? Responderunt omnes: Roma rescripta venerunt, causa finita est: utinam et error aliquando finiatur! Deo sint gratiæ, Clemento XI Urbis et Orbis Pontifici vita prosperrima, sospitas perpetua, gloria sempiterna!

Sicque dimissis D. licenciatis, numero 44, et bachalaureis, numero 38, qui adfuerant, præter confusam multitudinem auditorum, tota aula refertissima, mandatum fuit, ut magistri propria manu huic instrumento et declarationi subscriberent pro majore illius robore et vigore, id quod omnes libentes lubentesque fecerunt, requirendo eximium D. decanum, ut hanc totius facultatis resolutionem publici juris ad multorum instructionem quantocius facere velit. (Signatum Coloniæ ut supra.)

Laurentius Hulsman, S. Theol. Dr. protonotarius Aplicus, necnon facultatis p. t. et S. Severini canonicus et decanus Sic sentio et subscribo m. p.

Cornelius Brewer, S. T. D. facultatis senior, et collegiatarum S. Severini, ac B. M. V. ad Gradus canonicus et respective pastor, necnon Collegii pastoralis intra urbem camerarius et præses, librorum censor, sic sentio et subscribo m. p.

Petrus Dham, Sos. Jesu, S. T. D. et professor publicus gymnasii triconorati regens, sic sentio, sic subscribo m. p.

Petrus Moritz, S. T. D. et pastor ad S.S. Apostolos, sic sentio, sic subscribo m. p.

Fr. Sebastianus Knippenbergh, Ord. Præd. S. T. D. et professor publicus, inquisitor Aplicus Coloniensis, sic sentio, sic subcribo m. p.

Fr. Albertus Grünewald, Ord. Præd. S. T. D. et professor ordinarius, personaliter præsens ob impotentiam scribendi me jussit vice sua scribere, se sic sentore et subscribere. *Fr. Nazarius Smitz*, Min. Conv. m. p.

Joannes Georgius Molitoris, S T. D. et professor publicus, perillustris Collegiatæ St Gereonis can. capit. idem sentio et subscribo m. p.

Casparus Hanius, S. T. D. et professor, pastor ad S. Petrum, et perillustris ad S. Cæciliam can. sic sentio et subcribo m. p.

Fr. Nicolaus Gircken, Ord. Erem. S. Aug. S. T. D. et publicus ac ordinarius professor, examinator synodalis, sic sentio et subscribo m. p.

Fr. Bruno Schmitz, S. T. D. et professor publicus et ordinarius, conv. Col. ffr. Min. S. Franc. Conv. guardianus, sic sentio et subscribo m. p.

Fr. Leonardus Melchers, Ord. ffr. Min. S. Franc. Conv. S. T. D. et professor ordinarius, pater provinciæ ac p. t. guardianus Bonnensis m. p.

Casparus Kerich, Soc. Jesu. S. T. D. et professor ordinarius m. p.

Fr. Anno Snorrenbergh, S. T. D. et professor

publicus, præses collegii Præmonstr. examinator prosyn. sic sentio etc.

Joannes Sütgen, S. T. D. et professor publicus, manu propria subscripsi.

Fr. Reinerus Coenen, Ord. ffr. Min. S. Franc. Conv. theologus publicus m. p.

P. Antonius Blesen. Sos. Jesu. S. T. D. et professor publicus m. p.

Arnoldus Kochs, S. T. D. publicus ac primariæ parochiæ ad S. Columbam pastor m. p.

Fr. Adamus Eschenbrender, Ord. Præl. S. T. D. et professor ord. studii generalis in ordine regens m. p.

Fr. Henricus Hargard, Erem. Aug. S. T. D. et prof. ord. Prov. Colon. studii regens m. p.

Joannes Torden, Metrop. Colon. familiæ et B. M. V. in Pasculo pastor S. T. D. m. p.

Fr. Petrus Tholen, Ord. Præd S T. D. et prof. ord prior prov. Teutoniæ m. p.

Fr. Nicolaas Kessel, Ord. Præl. S. T. D. et prof. ord. in studio gener. regens secundarius m p.

Bartholomæus Des Bosses, Soc. Jesu. S. T. D. et prof. ord. m. p.

Petrus Moers, Soc. Jesu. S. T. D. et prof. sic omnino sentio et subscribo. (L. S. facultatis.)

Et quia ego, *Gereon Arnoldus Scaubergh*, sacris Apost. et Cæsareæ authoritatibus creatus notarius, S. facultatis Theol. baccalaureus, almæque Ubiorum Universitatis pedellus, huic actui et unanimi declarationi S. facultatis suppositorum in numero 106 præsentium adfui, omnia prout inscritur sic fieri vidi et audivi, etiam singula ad notam sumpsi, ideo præsens documentum per modum extractus protocolli extradidi, scripsi, et pro agnitione manuum subscripsi, et consueto meo notariatus sigillo communivi, idque

Ex speciali mandato sacræ facultatis.

(L. S.) notarialis. Gereon Arnoldus Schauberg.

Lovanienses theologi, tametsi dictam Bullam 1715 debita veneratione ac obedientia recepissent, attamen *Quesnelli* asseclæ per Gallias ac Belgiam sparsi, cum probe nossent, a magistrorum sententia pendere plures, hinc, ut incautos in errore ac inobedientia detineant, in vulgus spargunt, theologos Lovanienses in recipienda dicta Bulla dissidere, nonnullosque eorum ei resistere, quod etiam a doctis aliquanto tempore creditum fuit, qua de fraude ac calumnia Lovanienses penitus edocti, iterato suam ea de re declarationem publicarunt, suamque erga Apostolicam Sedem obedientiam toti orbi testatam faciunt, quæ declaratio est hujus ut sequitur tenoris.

De theologische faculteit der Leuvensche Hoogeschool herhaalt eene reeds vroeger door haar afgelegde verklaring in zake 's Pausen Bul.

> Interata Declaratio facultatis Theologicæ Lovaniensis circa acceptationem Constitutionis Aplicæ, quæ incipit: „*Unigenitus*".

Testimoniis fide dignis ad nos perlatum est cœpisse denuo in Gallia et alibi spargi quod circa acceptationem Constitutionis Aplicæ, quæ incipit *Unigenitus*, discordes sint facultatis nostræ magistri, aliis dictam Const. acceptantibus, aliis eamdem repudiantibus, aliisque denique eam in Ecclesia obtinere vim legis negantibus.

Quæ sane qua ratione de nobis nostraque facultate spargi potuerint, prorsus non intelligimus. Siquidem declaratio, quam edere nos a triennio compulerunt rumores ejusmodi, versatur in omnium manibus, in qua perspicue profitemur, agnoscere nos et sincere sentire, quod omnia et singula rite, legitime ac servato juris ordine (ideoque vim legis in Ecclesia obtineant) quæ dicta Constitutio decrevit contra librum Gallico idiomate editum, cui titulus: *Le nouveau testament* etc. Palam insuper in eadem professi sumus quod agnoscamus, omnes et singulas propositiones, damnatas per memoratam Bullam „*Unigenitus*", fuisse vere

damnabiles et vere recteque damnatas, etiam sub earum respective censuris, quarum saltem aliquam earum merebantur, quemadmodum id nos intelleximus, cum declarationem nostram edidimus, et ita intelligi debere expressit Sanctitas Sua omnes fideles docens, quod in sua Constitutione „plures noxios articulos ex eodem libro excerptas censuris variis quas respective, ut aiunt, hoc est singuli aliquam saltem earum merebantur, notatos, pro hujus Sanctæ Sedis more proscripserit." Sic enim sub variis respective censuris Leo X damnavit 41 errores Lutheri, Pius V et Gregorius XIII 79 errores vulgo Baianos, Innocentius XI 68 errores de Molinos, Alexander VIII 31 propositiones, Innocentius XII 23 propositiones desumptas ex libro cui titulus *Maxime des Saints.* Sic ipsum etiam Concilium Constantiense sub simili plane forma sessione 8 damnavit 45 articulos Joannis Wicleff, et sessione 15 30 articulos Joannis Hus.

Huic autem tam apertæ declarationi a tempore, quo primum condita fuit, constanter ac unanimiter hactenus inhæremus, ac Deo juvante, semper inhærebimus, insistentes vestigiis majorum nostrorum, præsertim in præfatione, quam anno 1588 justificationi seu defensioni celeberrimæ suæ censuræ præmiserunt, ubi unanimiter et solemniter profitentur, uti sequitur: „illud nobis solemniter præmittendum, ut quæcunque a nobis hic dicta sunt, totamque sententiam ac disputationem in hoc argumento nostram Apostolicæ Sedi tamquam Ecclesiæ totius magistræ prout par est, semperque fecimus, toto cordis affectu ac devotione submittimus; gratissimo animo accepturi quidquid hac in causa decernendum, præscribendumque censuerit, ejus vocem ac definitionem, non sexus atque a B. Petri cathedra ac Spiritus Sancti per eam loquentis ore profectam, obedienter, reverenterque suscepturos esse profitenter, ut tota intelligat Christi Ecclesia,

esse et nos Sedis Apostolicæ filios, qui ab ejus decretis ac definitionibus ne latum quidem unguem Dei gratia discedere propositum habeamus."

His nova quotidie accedunt argumenta, quibus ad firmius ac firmius semper declarationi nostræ inhærendum movemur, inter quæ illud palmare est, et irrefragabile (quod et Appellantes ipsos flectere deberet) Suam Sanctitatem in suis ad omnes Christi fideles litteris palam testificari, quod tota Christi Ecclesia Christum per os ejus loquentem secuta, Constitutionis ejus doctrinam debito obsequio atque obedientia susceperit.

Sed et ipsa Sanctitas Sua ad os iis obstruendum, qui alienis ab ipso verborum cortice interpretationibus Aplicam Constitutionem maligne carpere et ad majorem ei undequaque faciendam invidiam affirmare audebant, se ab ea suscipienda retardari eo quod suspicarentur per illam damnari sententias atque doctrinas, quas insignes Catholicorum scholæ absque ulla censura tenuerunt hactenus et docuerunt.

Demonstrare dignata est, ignorare eos non debere, sententias illas ac doctrinas, quasi ipsi cum erroribus per Aplicam Sedem damnatis confundunt, palam ac libere in scholis Catholicis etiam post editam memoratam Constitutionem, sub oculis Suæ Sanctitatis doceri atque defendi, illasque propterea minime per illam fuisse proscriptas.

Atque hæc sunt documenta prorsus ineluctabilia, quibus innixi constantius indies Constitutioni Aplicæ, nostræque circa illam declarationi, anno 1715 editæ, inhæremus, valde alieni ab iis, qui sensum proprium communi fratrum sententiæ, quin et supremæ B. Petri Cathedræ judicio obstinate præferentes, per appellationes ad generale Concilium, aut per recursus ad tribunalia laica, quantum in ipsis est, Constitutionem hanc Aplicam labefactare conantur.

En genuinam circa Bullam „*Unigenitus*" sententiam facultatis Theologicæ Lovaniensis, quæ sub juramento convocata, eam ex unanimi magistrorum suorum judicio in cubiculo Theologorum declaravit ac typis edi mandavit.

Acta sunt hæc die 23 Dec. 1718.

Quod attestor
Signatum erat:
Franciscus van de Velde,
S. Facultatis Th. bedellus et not.

Interea dum ad Rhenum inter Cæsarem et Gallos acriter res gesta fuerat, plures, etiam qui in bello socii fuerant, Europæ Christianæ pacem desiderant; hinc Principum quorumdam suasu et interventu, maxime Electoris Palatini, tandem eo deducta res est, ut tentamen pacis fieret, ac omissis legatorum solemniis, ipsi belli Duces, qui in propinquo stabant, positis tantisper armis, quasi in arena pacis consilia tractarent. Cæsaris igitur nomine *Princeps Eugenius* cum *Villario*, Gallici exercitus Duce, Radstadii eum in finem conveniunt, ubi post plurimas utrimque concertationes 6 demum Martii 1714, præcipua pacis capita definita sunt, quæ 7 tandem Septembris Badæ Ergoviæ omnimode absoluta atque signata sunt, quemadmodum ex pacis instrumento, quod 38 articulis absolvitur, videre licet.

De Duitsche keizer en de Fransche koning sluiten eindelijk vrede te Radtstadt.

Art. 19, het Overkwartier van Gelderland betreffende, wordt uit dit verdrag aangehaald: de Spaansche Nederlanden komen onder den keizerlijken scepter, uitgenomen het gedeelte van het Geldersch Overkwartier, dat bij den koning van Pruisen in bezit was.

Ex eo quæ ad Geldriam nostram spectant ac nostri instituti sunt adducere libet, art. nempe 19, qui est hujusmodi ut sequitur tenoris:

„Solemne Pacis instrumentum, nomine Sacræ Cæsareæ et Catholicæ Majestatis ac Sacri Rom. Imperii ab una — et S. Majestatis Christianissimæ ab altera parte — a D. D. legatis Cæsareis et Gallicis die 7 Sept. anno 1714 Badæ Ergoviæ signatum.

In nomine Sacrosanctæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti.

Notum sit universis, cum alma pace per Summi Numinis benignitatem feliciter instaurata Rastadii, 6 die nuper præterita mensis Martii inter Serenissimum ac potentissimum Dominum Carolum VI electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, ac Regem Germaniæ, Castellæ, Aragoniæ, Legionis etc. ac Sacrum Rom. Imperium ab una, et Serenissimum ac potentissimum Principem ac Dominum Ludovicum XIV, Franciæ et Navarræ Regem Christianissimum ex altera parte convenerit etc.

Art. 19. Cum Sacra Regia Majestas Christianissima Statibus Generalibus Fœderati Belgii loco et in commodum Serenissimæ Domus Austriacæ possidendum concessisset seu concedi fecissit quidquid Sacra Regia Majestas, ipsiusve Fœderati adhuc possidebant in Belgio vulgo Hispanico appellato, prout id quondam Rex Carolus II possiderat, et virtute pacis Rijswicensis possidere poterat, eadem Sacra Regia Majestas consensit, ut Sacra Cæsarea Majestas possessionem ingrediatur hujus Belgii Hispanici, eo deinceps et in perpetuum plene et quiete fruitura, ipsa illiusque hæredes et successores juxta successionis ordinem in Domo Austriaca receptum, salva, quam Imperator cum iisdem Statibus Generalibus de eorum repagulo vulgo Barrière dictorumque locorum initurus est conventione.

Retinebit nihilominus Rex Borussiæ ex Superiore Tetrarchia Geldriæ quidquid illic actu possidet, nimirum urbem Geldram, præfecturam, balliviam et balliviam inferiorem Geldrensem cum omnibus pertinentiis et dependentiis, uti et urbes, præfecturas et dynastias Stralam, Wachtendoncam, Middelaram, Walbecam, Aertseniam, Aefferdeniam et Wellam, pariter quoque Ray et Minorem Kevelaram, cum omnibus pertinentiis

et dependentiis, Tradetur præterea dicto Borussiæ Regi præfectura pagana, vulgo Ammania Krieckenbecana, cum omnibus, quæ eo pertinent indeque dependent, præfectura item seu ditio Castellensis sive Kesselana, similiter cum pertinentiis et dependentiis, et generaliter omnia dicta præfectura et districtu contenta, sine ulla exceptione nisi solius civitatis Herculani seu Erckelæ cum pertinentiis et dependentiis, ita ut omnia pertineant ad dictum Regem, Principesque utriusque sexus, ipsius hæredes et successores, cum omnibus juribus, prærogativis, proventibus et commodis cujuscunque generis aut nominis, eadem qualitate et ratione, qua Domus Austriaca et præsertim quondam Hispaniarum Carolus II ea possedit, cum oneribus tamen et hypothecis, conservandaque perpetuo juxta eum, qui sub eodem Rege Carolo II fuerat statum, religione Cath. Apost. Rom, et privilegiis Statuum illæsis.

Instrumentum pacis hoc modo finitur: Acta hæc sunt Badæ Ergoviæ die 7 mensis Septembris anno D^ni^ 1714.

(S. S.) Eugenius a Sabaudia. (L. S.) le M. Duc de Villars.
„ Petrus Comes de Goess. „ le Comte du Luc.
„ Joh. Frid. a Seilern. „ de Barberie de St. Conteste.

Hoc itaque anno Europa Christiana, quæm hæreditas Hispanica, inter Austriacos ac Borbonios contraversa, ad arma concitaverat, ad quietem pacemque, Deo miserante, tandem rediit, quod bellum omnino cruentum per acerrima inter partes prælia annis omnino 15 tenuit.

ANNO 1715.

7 Aprilis Episcopus, ab oratore Cæsareo *Comite de Konigsegg* evocatus, Bruxellas tendit. De bisschop van Roermond begeeft zich naar Brussel.

Cum reditus, mensæ episcopali Ruræmundensi in Bulla erectionis assignati, per bella ac religionis olim in Belgio motus hactenus impediti, imo suppressi sint, præter exiguas obventiones quasdam, Episcopus Ruræmundensis sedulo incubuit, ut hac in parte Sedi episcopali subveniatur: interea Episcopatus Brugensis, uti et Iprensis, aliquot annis Præsule destituti fuerunt; cum autem ampli dictorum Episcopatuum sint proventus, Episcopus ex eorum abundantia suæ Sedis indigentiæ aliquatenus providere satagens, instat tum Cæsarem, tum Summum Pontificem Clementem XI, ut ex vacantium horum Episcopatuum emolumentis aliquod subsidium Cathedræ Ruræmundanæ subministretur; prævio igitur Cæsaris consensu assignata sunt ex Episcopatu Brugensi 18 millia imperialium, ad annuum censum ponenda ac dictæ episcopali mensæ applicandum, juxta decretum Congregationis, Roma desuper expeditum 30 Novembris 1715, ex Iprensi vero Episcopatu 12 itidem imperialium millia, ad eumdem finem expendenda, qua de re aliud decretum Romæ datum 8 Novembris 1718. (An illa 12 millia sint tradita Episcopo Ruræmundensi, quærendum est, et consulendus Ill^mus D^nus.)

Den Roermondschen bisschopszetel worden, daar hij van de overeengekomen inkomsten verstoken bleef, tijdelijke toelagen verstrekt.

3ª Maji inter 9 et 10 antemeridianam ecclipsis splendorem solis adeo obscuravit, ut stellæ ob caliginem videri poterant, quarum unam prope solem vidi cum multis mihi astantibus.

Bijzonder merkwaardige zonsverduistering.

Post initam inter Cæsarem ac Regem Galliæ pacem, pacis leges erant implendæ, inter reliquas hæc erat, ut repagulum, vulgo *Barrière*, in Belgio Generalibus Statibus Fœderati Belgii promissum, iis asseratur, atque definiatur, qua super re Antwerpiæ cum anno mox evoluto 4 Octobris consultationes captæ essent, hoc demum anno 15 Novembris finiuntur, (erant 48

Het *Barrière*tractaat. Art. 18, het Overkwartier betreffend, wordt daaruit medegedeeld. Het Geldersch Overkwartier uit elkander gerukt: *de Staten van Nederland* krijgen Venlo en Ste-

consultationes) quæ autem de portione Geldriæ nostræ Superioris ad Status Generales convenit artº 18, libetque proëmium memorati tractatus ac quæ Geldriam nostram concernunt, verbotenus idiomate Gallico, prout publicis typis edita sunt, hic annectere:

vensweert, het ambt Montfort, met uitzondering van Swalmen en Elmpt, plaatsen, die den keizer blijven toebehooren; de archieven van het Overkwartier, die nu aan drie Mogendheden behooren, blijven te Roermond.

Traité de Barrière entre Sa Majesté Imperiale et Catholique Charles VI, Sa Majesté de la Grande Bretagne et les Estats Généraux.

Comme il a plu au Tout-Puissant de rendre depuis quelque temps la paix à l'Europe, et que rien n'est plus désirable et nécessaire que de rétablir et assurer par tout, autant que se peut, la sureté de la tranquillité commune et publique, et que leurs hautes Puissances les Seigneurs Estats Généraux des Provinces Unies se sont engagées de remettre les Pais-Bas à sa Majesté Impériale et Catholique Charles VI, selon qu'il a esté stipulé et arreté par le traité fait a la Haye le 7 de Septembre 1701 entre Sa Maj. Im. Léopold de glor. mem. et les dits Estats Généraux, que les dites Puissances conviendroient ensemble sur ce qui regarderait leurs interets reciproques, particulièrement par rapport à la manière, dont on pourroit établir la sureté des Pais-Bas, pour servir de Barrière à la Grande Bretagne et aux Provinces Unies, et par rapport au commerce des habitants des dits Pais-Bas, de la Grande Bretagne et de ceux des Provinces Unies et qu'à présent Sa Maj. Imp et Cath. Charles VI à qui les dits Pais-Bas seront remis par ce traité.

Art. 18. *Sa Maj. Imp. et Cath cède à leurs hautes Puissances les Estats Généraux* a perpétuité en pleine souveraineté et propriété *dans le Haut Quartier de Gueldre*, la ville de *Venlo* avec sa banlieue et le fort de Sᵗ Michel, de plus le fort de *Stevenswaart* avec son territoire ou banlieue, comme aussy autant de terrain qu'il faudra pour augmenter

leurs fortifications en deça de la Meuse, et promet Sa dite Majesté de ne faire jamais bâtir ni permettre qu'un autre batisse aucune fortification, de quelque nom que ce soit, à la distance d'une demie lieue de la dite forteresse. *Sa Maj. Imp. et Cath. cède de plus aux Estats Généraux l'ammanie de Montfort* consistant (à l'exception des villages de Swalmt et Elmpt, qu'elle se réserve) dans les petites villes de *Neustad* et d'*Echt*, avec les villages suivants, scavoir: *Ohe et Laek*, *Roosteren*, *Braght*, *Besel*, *Belfen*, *Vlodorp*, *Postert*, *Bergh*, *Lin* et *Montfort*, pour estre possédés par les dits Estats Généraux de la manière que les a possédés et en a joui Sa Maj. le Roy Charles II de glor. mém. avec les préfectures, bourgs, fiefs, terres-fonds, écus, rentes, revenus, péages de quelque nature qu'ils soient, subsides, contributions et collectes, droits féodaux, dominiaux et autres quelconques, appartenants avec dits lieux cédés cy dessus: le tout pourtant sans préjudice et sauf tous les droits, qui pourront compéter à Sa Maj. le Roy de Prusse, et ce non obstant toutes exceptions, prétensions ou contradictions faites ou à faire pour troubler les Estats Généraux dans la paisible possession des lieux cédés par le présent article. Tout pactes, conventions ou dispositions contraires au présent article estant censés nuls et de nulle valeur: bien entendu que cette cession se fait avec cette clause expresse que les Statuts, anciennes cotûmes en généralement tout les priviléges civils et ecclésiastiques tant à l'égard des magistrats et des particuliers, que des églises, conventions, monastères, écoles, séminaires, hospitaux et autres lieux publics avec toutes leurs appartenances et dépendances, de mesme que le droit diocésin de l'évesque de Roermonde, et généralement tout ce qui regarde les droits, libertés, immunités, fonctions, usages, cérémonies et l'exercise de la Religion Catho-

lique, seront conservés et subsisteront sans y apporter changement ou innovation, ny directement ny indirectement dans tous les lieux cy dessus cédés, de la manière que du temps du Roy Charles II de glor. mém, et selon qu'expliquera de part et d'autre plus amplement et cas qu'il arrive quelques disputs sur ce sujet: et ne pourront estre donnés les charges de magistrature et tels autres de police que à des personnes, qui soient de la Religion Catholique.

Le droit de collations de bénéfices, qui a esté jusques ici au souverain, appartiendra dorénavant à l'évesque de Roermonde à condidition que les dits bénéfices ne pourront estre donnés qu'à des personnes qui ne seront pas désagréables aux Estats Généraux pour des raisons particuliers à alléguer.

Il est aussi stipulé que les Estats Généraux ne prétendront pas d'avoir acquis par la cession de la ville d'*Echt* aucun droit de judicature ou d'appel par rapport au *Chapitre de Thorn* ou autres terres de l'Empire, et qu'il sera libre à Sa Maj. Imp. et Cath. de nommer tel endroit, qu'il convriendra pour la dite judicature ou appel.

Et puisque les habitans de la partie du Haut Quartier, qui vient d'estre cedée, ne pourront plus porter leurs procès en cas d'appel à la cour de Roermonde, il sera libre à Leurs Hautes Puissances d'establir une cour d'appel pour leurs sujets dans tel lieu de la province qu'elles trouveront convenir.

On est convenu de plus que les droits d'entrée et de sortie, qui se lèvent tout le long de la Meuse, ne pourront estre haussez ni baissez en tout ou en partie de commun consentement, desquels droits à Sa Maj. Imp. et Cath. tirera à son profit ceux qui se lèvent a Ruremonde et a Navaigne, et les Seigneurs Estats Généraux ceux qui se lèvent à Venlo, et comme les dits droits sur la Meuse en général, comme aussi

ceux sur l'Escaut subsidiairement sont affectez au payement de deux rentes distinctes, scavoir une de 80 mille et une de 20 mille florins par an, en vertu de la transaction passée et conclue le 26 Décembre 1687 avec Sa Maj. de la Grande Bretagne Guillaume III, on est convenu que Leurs Hautes Puissances a causse de la cession submentionnée subviendront à Sa Maj. Imp. et Cath. dans le payement des dites rentes et autres debtes, qui pourront y estre hypothequées annuellement et à proportion du produit des droits d'entrée et de sortie, qu'elles recevront, le tout suivant les constitutions mesmes des dites rentes.

Et quand aux debtes et charges contractez et constituez sur la généralité du Haut Quartier, les Estats Généraux concurreront dans le payement d'iceux pour leur quote part, selon la proportion portée par le matricule de tout le dit Haut Quartier.

Tous les documens et papiers, qui concernent le Haut Quartier de Geldre, resteront comme cy devant dans les *archives à Ruremonde*, mais on est convenu, qu'il en sera formé un inventaire ou régistre, à l'intervention des commissaires de Sa Maj. Imp. et Cath. de Sa Maj. Prussienne et des Seigneurs Estats Généraux, et copie authentique sera donnée du dit inventaire à chacune des trois Puissances, pour avoir toujours libre acces à tous les papiers et documens, dont elles pourroient avoir besoin pour la partie, qu'elles possèdent dans le dit Haut Quartier de Geldre, et dont copie authentique leur sera délivrée à la première requisition.

A Anvers le 15 Nov. 1715

L. C. de Königsegg. Wm Cadogan. B. v. Dussen.
(L. S.) (L. S.) (L. S.)
(L. S.) Le Comte de Rechteren.
(L. S.) S. L. Gockinga.
(L. S.) Adr. van Borssele tot Geldermalsen.

Ratificatio tractatus facto fuit per Cæsarem 21 Dec. 1715, per Regem Angliæ 30 Nov. 1715, per Generales Status Fœderati Belgii 14 Jan. 1716.

Tranlatio igitur portionis Gelriæ, Statibus Generalibus tradendæ, hoc pacto facta est, ut idem omnino maneat status tam Religionis Catholicæ quam regiminis politici, uti sub Carolo II Rege Hispaniorum, hactenus extiterat, cum omnibus juribus, privilegiis, immunitatibus ac libertatibus patriæ, prout ante, neque officia magistratus aut alia munia politica conferantur nisi hominibus Catholicæ Religionis.

ANNO 1716.

19 Januarii *Thomas Philippus d'Alsace*, Comes de Bossu, Viennæ consecratur Archiepiscopus Mechliniensis a Dom. Spinola, Nuntio Aplico; consecrationis solemniis assistebant Episcopi de Neutra et Waitzen; inde brevi Mechliniam petiit, ac 17 Novembris 1719 Cardinalitia dein dignitate a Clemente XI auctus, Romam 1721 profectus est ad electionem novi Pontificis, nam Clemens XI obierat, ac 8 Maii (erat festum Apparit S. Michælis Archang.) electus est Michaël Angelus Conti, ortu Romanus, elegitque vocari Innocentius XIII, qui hactenus fideliter Ecclesiæ Dei præest.

Thomas Filip de Bossu wordt aartsbisschop van Mechelen gewijd, en kardinaalbenoemd, Innocentius XIII tot opvolger van Paus Clemens XI verkozen.

28 Februarii Cæsareis *Ruræmundam* tradunt Hollandi, qui eam hactenus ab anno 1702 præsidio tenuerant, ac postera die inde decedunt; hinc *ecclesia* S^ti *Spiritus*, in qua suæ religionis exercitia habuerant, monialibus, quæ Pœnitentes dicuntur, restituta est, ac solemni ritu denuo ab Ill^mus D^nus E^s Ruræm. consecrata ac reconciliata. Mox initio Martii *Comes de Waldegem* cuncta Ruræmundæ Cæsaris nomine dispositurus advenit, apud Episcopum hospitatus, qui 6 dicti mensis Consilium Regium uti et Magistratum

De keizerlijken treden in het bezit van de stad Roermond, die door de Hollanders wordt verlaten; de H. Geestkerk komt terug aan de Zusters Poenitenten. Baron van Daelberg, goeverneur van Roermond.

Ruræmundensem post præstitum Cæsari fidelitatis sacramentum, in functione ac officio confirmavit.

Baro de Daelbergh, Cæsareæ militiæ supremus vigiliarum Magister, Ruræmundæ ac Gelricæ ditionis, quæ penes Cæsarem remansit, Gubernator constitutus, eoque etiam nomine 7 Aprilis sessionem in Supremo ibidem Consilio cepit

Geboorte van Filippina Charlotte, dochter van den Pruisischen koning.

13 Martii Regina Borussiæ enixa est filiam, cui in baptismo nomen datum *Philippina Charlotta*; patrinus Dux Aureliacensis, Franciæ Regens, ejusque mater matrina.

13 Aprilis hora 7 vespertina Imperatrix filium enixa est, baptizatur a Dom. *Spinola*, Nuntio Aplico; ei nomen inditum *Leopoldus Joannes Josephus*, qui non diu superstes, 4 Novembris eodem anno obiit.

De keizer verklaart den oorlog aan de Turken. Prins Eugenius van Savooie behaalt een schitterende overwinning aan den Donau, neemt Temesvar in.

5 Junii Viennæ bellum Turcis indictum est.

5 Augusti Cæsarei, sub *Principe Eugenio Sabaudo*. Ottomannos prope Salanckement ad Danubium in Ungaria ingenti strage profligaverunt, eosque cunctis, quæ in tantis castris erant, exuerunt; pertinax prælium, ancipiti primo sorte, ab hora 8 matutina usque ad 3 pomeridianam tenuit, 30 Turcarum millibus in acie cæsis, reliqui in fugam acti, quorum plurimos flumen de Drave hausit, plurimos saltus absumpsit.

12 Octobris Cæsarei, sub *Principe Eugenio*, civitatem Temesvar post difficilem obsidionem subegerunt.

Daar de Venrayschen voortdurend met de bewoners der naburige Bossche Meierij in onmin leefden wegens het recht op de Peel, wordt door de Staten-Generaal en den koning van Pruisen een verdrag diensaangaande gemaakt.

20 Novembris facta est conventio et designatio limitum paludis controversorum inter Gelro-Kesselenses et incolas Majoratus Sylvæducensis, maxime inter pagos *Venray* ex una — et *Deursen* ac *Boekel* ex altera parte. De hac palude, 12 horis in longum protensa, nonnihil diximus in prodromo Hist. eccl. Geldriæ § 2, quam tempore Julii Cæsaris ante Christum natum maxime Menapii Sicambrique incoluerunt, et

quæ refugii loco illis contra Romanorum incursus fuit, at tunc rarius habitatam quam secutis temporibus; erant quippe Romanorum tempore maximæ solitudines, paludes, sylvæ, horrida eruta, cultoribus vacua.

Placet tractatum, desuper factum Venlonæ inter deputatos Regis Borussiæ et Statuum Fœderati Belgii, subjicere.

Tractaet

wegens den Peel in het Ambte Kessel, tusschen Syne Coninckl. Maj^{t} in Preussen etc. en Haer HoogMog. de heeren Staaten-Generael der Vereenighde Nederlanden.

Translaet.

Conventie ofte Overeencomste, gemaeckt tusschen Sijne Maj. den Koninck van Preussen van den eenen kant, ende Haer HoogMog. de Heeren Staaten-Generael der Vereenigde Nederlanden van den anderen kant, over het subject van de questieuse limiten in den Peel, ghelegen tusschen het Ambte Kessel in 't Overquartier van Gelderlant, ende de Majerije van 's Hertogenbosch.

Zije kennelijck aen alle en een jeder, soo tegenvoordige als toekommende, dat bijnaer sedert een eeuwe geleden geweest hebbende groote twisten en tweedraghten tusschen de inwoonderen van het Ambte Kessel van den eenen kant, ende die van de Majerije van 's Herthogenbosch van den anderen kant, over het subject van de limiten, die jeder partie pretendeerde in het Moerasch, genaemt den Peel, Sijne Maj. den Coninck van Preussen als Souverain van het bovengemelte Ambte Kessel, ende Haer HoogMog. de Heeren Staaten generael der vereenigde Nederlanden in qualiteyt als Souverainen van de Majerije van 's Hertogenbosch, begeerende te eijndigen dese dispuijten en verouderde strijdigheden, die souden

konnen veroorsaken seer groote inconventien ende ongelucken, ende willende in platse van die doen succederen eene goede intelligentie ende Harmonie, hebben goetgevonden Commissarissen te noemen, soo van den eenen als van den anderen kant, om op de plaetsen te examineren ofte ondersoeken de limiten, die jeder partie voor de sijne reclameerde, mitsgaders de redenen ende de documenten van den eenen ende van den anderen kant, om te convenieren ofte overeen te commen, onder ratificatie, soo het mogelijck waere, van de waere limiten van het ambte Kessel, ende van die van de Majerije van 's Herthogenbosch in den voorsch. Peel.

Waeromme S. Maj^{t} den Coninck van Preussen hebbende genoemt den Heere *Wilhelm Frederich Duncker*, sijnen Hoffraedt ende Raedt van de finantien van het Lant van Cleve, ende den Heere *Frederich Otto de Saint Paul*, Raedt van het Commissariaet van het Lant van Cleve.

Ende Haer HoogMog. hebbende van 's ghelijcken den Heere *Daniel Lestevenon*, out-Borgemeester ende Raedtsheer van de stadt Goude, Gedeputeerden ter vergaderinge van de Staaten Generael der vereenigde Nederlanden voor de Staaten van Hollant ende Westvrieslant, ende den Heere *Adriaen Velters*, Ordinaris Gedeputeerden voor de Staaten van de provintie van Zeelant ter vergaderinge van de Staaten Generael, uijt craghte van voorgebroghte volmaghten, dewelcke sijnde vergadert in den maendt Augustus lestleden op de questieuse limiten, ende daervan eenige daghen langh hebbende genomen inspectie sonder alsdoen dese saecke geheelijck te hebben connen eijndighen, soo bij faute van eene exacte ofte pertinente caerte van den *peel*, alsoock omdat de noodige documenten aen de partijen manqueerden, sijn overeengecommen door een provisioneel accoordt van den 15 Augustus

lestleden, van sonder ophouden daeraen te laeten arbeijden, ende dat sij wederom opnieuws souden vergaderen binnen eenige maenden, om de leste handt daeraen te leggen.

Daeromme hebbende de conferentien hervat ende vernieuwt in de stadt Venlo, ende aldaer hebbende ondersoght ende geëxamineert de voorgebroghte documenten van den eenen ende van den anderen kant, mitsgaders de nieuwe caerte figurative, gemaeckt door de daertoe vercosene Ingenieurs ofte Landtmeters, ende door beydersijts partijen voor goet erkent, is overeengecommen ende sijn vastgestelt onder approbatie, ende Ratificatie dese volgende artikulen, te weten:

1. Dat op gelijcke costen sal gestelt worden eene groote steen ofte pael in 't midden van de linie tusschen *Springelbeeck* ende de *loeff*, getrocken sijnde op de nieuwe caerte figurative, gemaeckt door ordre van de voornoemde commissarissen, welcke steen ofte pael sal dienen tot een altijtduerende punct, alwaer het Landt van Gelder moet eijndigen met het landt van Brabant, ende sal genoemt worden *Vreedepael*.

2. Van desen paal ofte steen alsoo gestelt sijnde, in egaele distantie van *de Loeff* ende *Springelbeeck*, sal getrocken ofte gemaeckt worden een graghte in rechte linie tot op de plaetse ofte punct in de nieuwe caerte geteekent *Langerijser*, van welcke de helfte sal gemaeckt worden door die van *Baeckel* ende consorten, ende de ander helfte door die van *Venray*.

3. Van het voorschreve punct *de Langerijser* sal getrocken ofte gemaeckt worden een graghte in rechte linie tot eene groote steene paal, die sal gestelt worden op gelijcke costen van *Deursen* ende van *Venray* op den *Grootenbergh*, dertig roeden van 't uijterste punct van de voornoemde *Grootenbergh*, te rekenen van den kant van *Deursen* van de letter A. naer de letter B. ofte naer de capelle, gelijck

men dat geteekent vint op de groote caerte figuerative: op welcken paal sal gesneden ofte gegraveert worden op den eenen kant *Geldria*, ende op den anderen kant *Brabantia*, ende den voornoemde *Grootenbergh* sal niet doorgraeven ofte doorsneden worden, maer sal in sijn geheel blijven.

4. Van den voornoemden paal op *Grootenbergh* sal gemaeckt worden een ander graghte tot op de plaetse geteekent *Vosschollen*, op het punct daer den steen is weghgehaelt in 't jaer 1713, welcke twee graghten sullen gemaeckt worden de helfte door die van *Venray* ende de helfte door die van *Deursen*.

5. Ende van de *Vossehollen*, alwaer eenen anderen steenen paal sal gestelt worden op gelijcke costen, sal gemaeckt worden eene graghte in rechte linie tusschen de twee *brunne-Meeren*, alwaer men vindt op de voors. nieuwe caerte de letter F., ende van daer op de dwerslinie tusschen *Volckmeer* ende de letter Q. op die plaetse, daer men vindt geteeckent op de voornoemde caerte de letter R., ende alwaer van's gelijcken op gelijcke costen sal gestelt worden eenen steenen paal, genaemt *eijndepaal*, welcke sal wesen het leste punct van *Brabant* naer het landt van *Gelder*, welcke graghte sal gemaeckt worden de helfte door die van *Deursen* ende *Liessel*, ende de helfte door die van *Horst*, *Sevenum* etc.

6. De Liniën ende graghten alsoo getrocken ende gegraven, sullen voor altijt aengesien en gehouden worden voor de waerachtige limiten in den *peel* tusschen Sijne Maj. den Coninck van Preussen ende tusschen Haer HoogMog. ten aensien van 't Overquartier van Gelderlandt, gecedeert aen den Coninck van Preussen, ende de Majerije van 's Herthogenbosch toebehoorende aen de Staaten Generael der vereenigde Nederlanden, sonder oijt te connen gealtereert nochte verandert worden door de ondersaeten van den eenen

nochte den anderen kant, op wat pretext het soude mogen wesen.

7. Men sal de graghten beginnen te graven toecommende lenten, soo haest als het saysoen ofte het weder sulx sal toelaeten, ten langhsten te beginnen met den maendt May toecommende, om die te voltrecken soo haest als 't mogelijck sal wesen.

8. Dat de ingenieurs van den eenen ende van den anderen kant de plaetsen op den grondt sullen teeckenen, alwaer de paalen ofte steenen sullen gestelt worden, volgens designatie hiervoorens geteeckent, ende dat sij oock de liniën op den grondt sullen trecken, langhs dewelcke de graghten sullen moeten ghegraven worden, welcke graghten sullen moeten thien voeten breedt wesen ende ten minste vier voeten diep.

9. De graghten voltrocken sijnde, sullen gevisiteert ende geëxamineert worden door de ingenieurs in presentie van de commissarissen, die van den eenen ende van den anderen kant daertoe sullen benoemt worden, om te sien ofte die oock gemaeckt sijn in rechte linie volgens het hiervoorens staende plan, ende, soo bevonden wort, dat den eenen ofte den anderen daeraen gemanqueert heeft, sal de faute gerepareert worden op costen van die partije, die gemanqueert sal hebben. Ende dat ten minsten van drie jaeren tot drie jaeren de voornoemde graghten sullen gevisiteert worden door de schepenen van die plaetsen, die van den eenen ende den anderen kant het naeste daeraen gelegen sijn, dewelcke sullen sorge dragen, dat die wel worden onderhouden door de geïnteresseerdens van weerkanten.

10. Dat den geheelen *peel* ofte grondt aen de oversijde van de voornoemde Liniën ofte graghten naar *Deursen* toe sal erkent worden voor *Brabant*, ende alle het geene aen dese sijde is, voor het landt

van *Gelder*, toebehoorende aen Sijne Maj. den Coninck van Preussen, ende dat alsoo de onderdaenen ofte inwoonderen van den eenen, ende van den anderen kant niet sullen moghen passeren eenighe van de voornoemde graghten ofte liniën om te commen torf steecken, vlaggen houwen, beesten weijden, bijenkorven setten, ofte eenigh ander acte van eigendom ofte jurisdictie exerceeren, op wat pretext het soude mogen wesen.

11. Dat soo jemant van den eenen ofte den anderen kant dit comt te overtreden, die sal gestraft worden volgens de wetten door die van de plaetsen, daer het attentaet sal bedreven sijn, welcke straffe ofte amende niet minder mogen wesen als thien pattacons.

12. Dese tegenwoordighe conventie ofte overeencomste sal geapprobeert en geratificeert worden in den tijt van twee maenden ofte soo haest als 't mogelijck is. In waerer oirconde hebben voornoemde commissarissen dese tegenwoordighe acte onderteekent, ende met haere segels becraghtigt tot Venlo den 20 November 1716. Ende was onderteekent

(L. S.) W. F. Duncker. (L. S.) D. Lestevenon.
(L. S.) F. O. Saint Paul. (L. S.) A. Velters.

Ratificatie van Sijne Coninckljicke Maj. in Preussen, den 4 December 1716, *was onderteeckent:*

(L. S.) F. Wilhelm.

Ratificatie van de Heeren Staaten Generael der vereenigde Nederlanden, door den president van onse vergaderinghe ende door onsen greffier laeten teeckenen in 's Gravenhaghe den 15 December 1716. *Ende was geteeckent:*

(L. S.) W. van der Does.

Door ordonnantie van de voornoemde Heeren Staaten Generael
Geteekent F. Fagel.

Alle het bovenstaende is met de origineele gecollationeert, ende is bevonden daermede t' accordeeren, hetwelck hier met geattesteert wort. Gelder den 24 Februarij 1717. *Ende was onderteeckent*

(L. S.) F. L. Friderics,
Koniglicher Preussischer secretarius und archivarius.

Dese copie is gecollationeert met den originallen tractaet in druck, en bevonden te accordeeren door mij, Joes Knippenbergh, landtdeeken des ambts Kessel en pastoor te Helden.

ANNO 1717.

13 Maji Imperatrix peperit filiam, cui nomen datum *Maria Theresia Walburga Aemilia.*

31 Maji Rex Borussiæ Geldriam venit, ubi prius extra portas sub tentorio substiterat, postmodum oppidum intravit, obsequiose salutatus ab Episcopo Ruræmundensi et Statibus patriæ, ac postera inde die recessit.

De Pruisische koning komt te Gelder.

In tractatu de Barrière additum erat, ut Statibus Fœderati Belgii liberum foret, in loco, ad eorum arbitrium designando, constituere Superiorem Curiam, ad quam magistratus seu dicasteria inferiora appellare possent: elegerunt autem Venlonam, atque in decreto ea de re 26 Junii 1717 expedito, præses, consiliarii et graphiarius constituti sunt clarissimi Domini ac viri in jure periti, et quidem *Franciscus Adamus van Aefferden*, questor seu receptor generalis Superioris Geldriæ, designatus est Consilii præses; consiliarii vero ordinarii: *Joannes Franciscus Correge*, *Joannes Josephus Baenen*, *Franciscus Gerardus Ruijs*, *Henricus Conrardus Junckers*, consiliarius ac momburnius, griffiarius seu scriba: *Godefridus Fran-*

De Staten-Generaal vestigen het hof van appel te Venlo en benoemen er voorzitter en raadsheeren.

ciscus Poel. (In ejus defuncti locum nunc suffectus est *Wilhelmus Bartholomæus de Requilé.)*

Designati igitur Domini præses ac consiliarii eum in finem Hagæ Comitis 7 Julii 1717 in congregatione Dominorum Statuum Generalium consuetum dixerunt sacramentum, ac secunda die Septembris ejusdem anni Venlonæ; postquam in ecclesia parochiali S^ti^ Martini sacrificio Missæ de Spiritu Sancto astiterant, primam sessionem juridicam habuerunt in domo ampla, ad hoc deputata in macello, ubi hactenus jus justitiamque suis subditis administrant.

Insuper exercitium publicum Catholicæ religionis, prout sub Carolo II, Rege Hispaniarum, Venlonæ, aliisque locis, quæ Statibus Generalibus in Geldria obtigerant, perseverat tam intra quam extra ecclesias, ut puta in publicis processionibus, in administrandis ægrotis, cæremoniisque funeralibus, aliisque religionis Catholicæ usitatis functionibus.

De Protestanten behouden en vergrooten de St. Joriskerk te Venloo.

Hollandis vero cum vigore capitulationis, post subactam Venlonam 1702 factæ, ecclesia S^ti^ Georgii *in de Gasthuysstraet* ad usum novatæ religionis assignata esset, eamdem ipsam ecclesiam retinent, quam suis sumptibus, nempe 1717 et 1718, ampliarunt.

Schitterende overwinning van prins Eugenius te Belgrado. Baron van Daelberg, goeverneur van Roermond, sneuvelt.

16 Augusti *Princeps Eugenius*, supremus exercitus Cæsarei Dux, Belgradum obsidens, et ipse a Turcis obsessus est, adeo ut castra essent castris inclusa; hinc cum nulla post Deum nisi in armis ac virtute militis esset spes ac salus posita, Eugenius 16 Augusti sub diei crepusculo militem silenti agmine castris educens, hostem de repente aggreditur; anceps initio certamen, at ubi Cæsaris miles hostile vallum ingenti impetu transilierat, mox inclinatur Ottomannorum acies, ruptisque ordinibus, ad 9 millia cæsi sunt, cunctisque exuti in fugam vertuntur; hinc Bel-

gradum, nulla subsidii spe reliqua, post triduum in Cæsaris transiit potestatem; eo in prælio strenue agens *Baro de Dalbergh*, Cæsaris Ruræmundæ Gubernator, is enim, ut erat excubiarum Magister seu Generalis, dum hora quinta matutina in sinistro cornu aciem instrueret, sclopeti globo, ut putatur venenato, percussus femur post triduum vivis excessit in tentorio Domini *Generalis de Wachtendonck*, ibique prope fanum Otmannicum sepultus, at subacto Belgrado, idem templum in honorem B. M. V. consecratur; hinc corpus memorati *Dalbergh*, denuo effossum, in eodem templo honorate conditum est. Cujus quidem fortissimi militis memoria vel ideo nostris narratis inserenda tum quia Gubernator Ruræmundæ tum etiam quia propulsando Christiani nominis hoste animam suam posuit.

ANNO 1718.

Keizer Karel sluit vrede met den Sultan. Koning Filips van Spanje draagt de schuld ervan, dat toen de Turken niet voor goed uit Europa zijn gedreven.

21 Julii Passarowitzii inter *Carolum VI*, Romanorum Imperatorem, ac Sultanum, Turcarum Dominum, pax concluditur, atque hoc modo universa demum Ungaria ad domum Austriacam rediit, quin majorem multo potentiæ Ottomannicæ partem ademisset Cæsar, ni victricibus ejus armis remoram injecisset *Philippus II*, Hispaniarum Rex, qui infestis navibus Sardiniam, Siciliamque impetebat, ac toti imminebat Italiæ; hinc satius duxit Cæsar tueri parta, quam iis desertis aliena ancipiti subinde fortuna impetere, atque hoc modo ut Turca, primo humilis, per Christianorum dissidia Orientis imperium adeptus est, ita eorumdem discordiis in ea potentia perseverat hactenus. Id quoque hoc bello orbi palam factum est, militem Cæsareum virtute bellica Ottomanicæ potentiæ non modo parem, sed etiam absque Imperii auxiliis longe esse superiorem.

De bisschop van Roermond zorgt voor de degelijke opvoeding der toekomstige priesters.

Episcopus Ruræmundensis inter alia sui regiminis negotia magnopere incumbebat, ut dignos et excultos in Episcopatu suo sacerdotes fidelibus præpararet ac præficeret, hinc conformiter Conc. Trident. sess. 23 cap. 18 constitutionem seu decretum fecit, ut nemo ad Ordines majores sit admittendum, quin prius candidatus per 6 menses continuos ante hujuslibet Ordinis susceptionem in habitu clericali Seminarium episcopale inhabitaverit, ibidem studiis Theologicis, sed et Scripturæ Sacræ, cantu Gregoriano et exercitiis spiritualibus bonisque moribus et ecclesiastica disciplina diligenter vacaverit, ac ejusdem Seminarii episcopalis regulas et statuta observaverit, idque testimonio directoris Seminarii probaverit, prout alia ibidem salutares ordinationes servari mandavit per decretum 25 Octobris 1718 Ruræmundæ datum. (Juxta originale per secretarium *S. F. Dispa).*

ANNO 1719.

Divisa igitur, eo quo supra diximus modo, est Geldria Superior, ac in varias est secta partes, adeo ut pars potior cum oppido *Geldriæ*, *Stralena*, *Wachtendoncka* cæterisque, uti memoratum, Borussiæ Regi cesserit, *Venlona* vero cum satrapia *Montfortia*, *Insula S. Stephani*, *Neostadium* ac *Echta* ad Status Fœderati Belgii translati sint.

De keizer staat Erkelenz af aan den hertog van Gulik.

Erckliniam postremo cum appendentiis Electori Palatino ac Duci Juliacensi traditum est 1 Maii hoc anno per momburnium regium Ruræmundensem *N. Bloemaers*, ad id speciali Cæsaris mandato deputatum, qui a juramento, Cæsari præstito, ubi magistratum et incolas absolverat, Ercklinium Cæsaris nomine Domino *Francken*, vice-cancellario ac commissario Electoris Palatini tradidit ac transtulit, salvis tamen

privilegiis atque antiquis prærogativis; hinc magistratus et incolæ more consueto Electori Palatino ac Juliæ Duci fidelitatis juramentum præstiterunt ac vice versa Dominus vice-cancellarius, Electoris nomine, Erckliniensibus spospondit, in privilegiis, juribusque consuetis eosdem esse conservandos ac manutenendos. Constituta quoque Erckliniæ Curia seu tribunal justitiæ, ad quod inferiores appellarent, dictique consilii director designatus est memoratus *D. Francken*, vice-cancellarius, cui additi consiliarii seu commissarii duo, nempe N. *ab Hasenbach*, præfectus Wassenbergensis, alter N. *Schol*, præfectus Dalensis, secretarius vero N. *de Laeck*. (Ex scriptis D^ni *Andreæ Knippenbergh*, decani Erckliniensis).

Frans Caspar van Hemselrode legt, namens den keizer, te Roermond den gebruikelijken eed af en ontvangt den eed van getrouwheid. Inhuldiging van den keizer als hertog van Gelderland te Roermond.

Unica demum Ruræmunda, Superioris Geldriæ caput ac metropolis (ubi episcopalis Sedes ac Supremum Consilium) jam reliquis membris destituta, apud avitum mansit Dominum, nempe augustissinium Carolum VI Imperatorem ac Hispaniarum Regem, ejusque qua Geldriæ Ducis inauguratio 6 Decembris hoc anno Ruræmundæ ut sequitur modo celebrata est. (Præsens fui Ruræmundæ).

Erat theatrum ante domum civicam in foro magnifice erectum, in quo effigies *Caroli VI* Imp. ac Regis Hispaniarum posita erat, cui imminebant ejus insignia, ad latus vero apparebant Ducatus Geldriæ insignia. D^nus *Franciscus Casparus de Hemselrode*, præses seu vicecancellarius Ruræmundensis, ad hanc inaugurationem, Cæsaris nomine peragendam, a *Marchione de Bieff*, Belgii Vice-Præfecto, specialiter delegatus, in sedili ad hoc parato considet; ante eum mensa posita, in qua super cussino holoserico posita erant sacrosancta Evangelia, ab una parte corona Imperialis, ab altera vero sceptrum, ad dexteram stabant Status patriæ a sinistris vero deputati Ru-

ræmundenses, consul nempe et scabinus, graphiarius Consilii et syndicus Ordinum Geldriæ. Cives interea, per centurias distincti, in foro obsequebantur. Vice-cancellarius postquam dixerat ad populum succincte, tum graphiarius legit juramentum, quod nomine Cæsaris præstandum erat de privilegiis patriæ conservandis cæterisque solito servandis, quod præfatus vice-cancellarius nomine Caroli Imp. qua Geldriæ Ducis præstat ac jurat, posita manu super sacrosancta Evangelia; post hæc syndicus recitat juramentum a Statibus Cæsari reciproce præstandum. *Adrianus* igitur *Marchio de Hoensbroeck*, Geldriæ marschallus, ac *Petrus Lom*, consul Ruræmundanus, tactis itidem sacrosanctis Evangeliis, ac reliqui Status, elevata dextra erectis primoribus digitis, sacramentum fidelitatis præstant; mox graphiarius inclamat *vivat Carolus VI Dux Geldriæ!* respondet populus, ac faustis acclamationibus forum complet. Iis peractis ad ecclesiam Cathedralem proceditur, ubi Episcopus pontificaliter sacrificium Missæ celebrat, inde ad prandium, in ædibus vice-cancellarii magnifice paratum, per obsequientium civium ordines, uti et venerant, processere, atque ita dies hæc inter varias lætitiæ testificationes ingenti celebritate transacta est.

De koning van Pruisen laat als hertog van een gedeelte van Gelderland munt slaan.

Hoc anno Rex Borussiæ, qua Geldriæ Dux, signari et cudi fecit monetam argenteam in minore ac majori forma ac valore usque ad imperialem. Moneta signata præ se fert inter alia etiam insignia Ducatus Geldriæ, binos nempe leones invicem erectos.

ANNO 1720.

De bisschop van Roermond geeft een verordening betreffende de levenswijze zijner geestelijkheid.

Episcopus, consideraus varios in Clerum irrepsisse abusus, constitutiones ac decreta quædam pro restauranda disciplina ecclesiastica 9 Aprilis hoc anno edidit ac publicavit. Cum enim plerique clerici uterentur

collari laïcali aut militari, etiam veste sæculari aut alterius quam nigri coloris, adeo ut clericus a laico discerni vix posset; item quod nonnulli in tabernis sæcularium consortio indiscrete sese immiscerent; insuper quod parochi eorumque deservitores longo nimis tempore a parochiis suis abessent, singulis inhibuit sub mulcta ac pleraque alia, quæ in ipsis constitutionibus prolixius posita videri possunt, præterea constitutiones ad decreta Rev^mi Episcopi Creusenii 1652, 23 Septembris in congregatione Archipresbyterorum edita, confirmavit, quæ decreta in Historia nostra Geldriensi lib. 6 cap. 9 referuntur.

Dood van Th. Egb. Bloemaers, deken van het Roermondsche kapittel, opgevolgd door Judocus van der Vooren.

Hoc quoque anno mense Augusti obiit *Theodorus Egbertus Bloemaers*, J. U. L. decanus Capituli Cathedralis ac præpositus ad S^am Ursulam in Kessel, in eadem ecclesia Cathedrali sepultus, cujus loco ad denominationem Cæsaris institutus est 1721, 16 Aprilis *Judocus van der Vooren*, antea canonicus ac scholasticus, (qui obiit 14 Febr. 1729).

Van Hemselrode wordt keizerlijk kanselier benoemd te Roermond.

Hoc eodem anno 24 Decembris a Carolo VI Cæsare cancellarius Supremi Consilii Ruræmundensis deputatus est D^nus *Franciscus Casparus van Hemselrode*, eumque in finem consuetum juramentum præstitit in manibus Ill^mi D^ni Angeli, Episc. Ruræmundensis, specialiter ad hoc deputati. Et quidem hactenus ab anno 1702, quo D. *Philippus Franciscus van Varick*, cancellarius, cum Philippinis in Brabantiam abscessit, in Consilio Ruræmundano consiliarius senior præerat, sub nomine præsidis, et quidem post dicti cancellarii abscessum præsedit D^us *Mathias van Aefferden*, post hunc *D. de Hall*, hunc excepit D. *Cox*, quo, similiter defuncto, præsidebat D. consiliarius *van Hemselrade*, cui cancellarii dignitatem, uti jam memoratum, addidit Carolus Cæsar.

ANNO 1721.

De bisschop van Roermond vraagt en verkrijgt een wij-bisschop met recht van opvolging: Pater Franc. Lodewijk Sanguessa.

Episcopus Ruræmundensis, *Comes d'Ongnyes*, jam septuagenario major, corpore tenuis, tametsi debilis, anima tamen adhucdum vegetus, pro bono Ecclesiæ suæ de successore deliberare cœpit, ut vis tanto oneri par tempestive sibi sufficeretur; idoneum ad id muneris censuit venerabilem Patrem *Franciscum Ludovicum Sanguessa*, ex Ordine F.F. Minorum S^ti^ Francisci, eumque in finem apud Cæsarem Carolum VI institit, ac Clementem XI Papam, qui, justis adeo precibus inclinati, præfatum Patrem ad eum finem admittunt, præmisso tamen de ejus vita cæterisque dotibus Episcopo dignis solerti scrutinio; hinc ad Cæsaris denominationem ac præsentationem Pontifex delectum Patrem *Sanguessa* titulari nomine instituit Episcopum Uticensem, (est autem Episcopatus Uticensis in Africa, sub barbaris) Coadjutorem Episcopi Ruræmundensis, ac futurum successorem, quemadmodum hæc in Pontificis Bulla tum Cæsaris etiam diplomate prolixius referuntur.

Est autem dictus Pater *Sanguessa* ex spectabili admodum parentela senatorii ordinis, Mechliniæ, ac originaliter Hispana ortus, (patre Henrico Sanguessa, Supremi Consilii Mechliniensis graffiario), qui Ordinem Fratrum Minorum S^ti^ Francisci ingressus, ob egregias dotes ac eruditionem fratribus suis philosophiam ac Theologiam prælegit, inde ad regimen vocatus, guardiani primo, tum definitoris, reliquaque honoratiora Ordinis munia abiit, demum sui Ordinis per Inferiorem Germaniam Minister Provincialis deligitur, atque ita per tot munierum gradus, ceu Episcopatus quoddam tyrocinium, ad infulas evectus est. Hunc Episcopus Ruræmundanus, necnon Ill^um^ D^um^ *Santini*, Archiepiscopum Trapezuntinum, Sedisque Aplicæ ad Colonienses Nuntium, in ecclesia Cathedrali Ruræmundæ Episcopos

consecravit, assistentibus sibi Ill^is D^is *de Libois*, Episcopo Thermopylensi, suffraganeo Leodiensi, ac *Petro Josepho Francken-Sierstorff*, Episcopo Antwerpiensi. Consecratio peracta est 1721, die 10 mensis Augusti, quæ divo Laurentio est sacra. Dum consecrandi in aula Episcopali inter civium militumque ordines armatos ad ecclesiam Cathedralem in rhedis procederent, eos Antistes consecrator, Præsules item assistentes, Senatus regius, Magistratus ac ingens vicinorum nobilium syrma deducebant. Solemniis consecrationis peractis eadem via sub festivis explosionibus inter armatos ordines ad Episcopium reditum est, quos convivium, pro dignitate commensalium lautissime inibi instructum, excepit, atque ita reliquum diei inter festas congratulationes, ac publica ovantis populi gaudia transactum est. Mox Ill^us neo-Episcopus Uticensis sedulam Antistiti Ruræmundensi operam in muniis episcopalibus præstare cœpit, adeo ut quam de viro hoc venerabili spem, exspectationemque conceperat, neutiquam se frustratum esse, magnopere gauderet.

Overlijden van Fr. C. van Hemselrode, als kanselier opgevolgd door Petrus Lom.

7 Novembris obiit D. *Franciscus Casparus van Hemselrode*, Cancellarius Ruræmundensis, sepultus in ecclesia nobilium virginum, vulgo *Het Munster* Ruræmundæ. Cui in dignitate ea successit *Petrus Lom.*

ANNO 1722.

Overlijden van bisschop Angelus van Roermond te Brussel.

Episcopus Ruræmundensis *Angelus Comes d'Ongnyes*, cum vergentis esset ætatis, utpote annum agens 72, Bruxellas, quorsum Ecclesiæ suæ negotia eum vocabant, profectus est, ibidemque 9 Aprilis hoc anno in fata concessit. Ruræmundæ 12 dicti mensis in choro ecclesiæ Cathedralis depositus; eum quippe locum sepulturæ suæ destinaverat, posito inibi lapide sepulchrali, in quo hoc sibi vivens epitaphium celte excavari jussit:

D. O. M.

Hic jacet F. Angelus Comes d'Ongnijes et Estrées, ex primogenito stirpis suæ humilis Capucinus, inde octavus Episcopus Ruræmundensis et canonicus capitularis Thorensis, obiit die 9 mensis Aprilis anno 1722, ætatis suæ 72. R. I. P.

Magnificum pro dignitate episcopali funus ductum, exequias quoque, assistente universo Civitatis Ruræmundensis Clero tum sæculari tum regulari, Senatu itidem ac Magistratu, populoque 24 Aprilis pontificaliter celebravit Ill^us^ Antistes successor, habita etiam latine ad præsens auditorium concione funebri; per universam quoque Diocesim justa funeralia defuncto Episcopo persoluta sunt.

Nonnulla hujus Præsulis acta in limine „Historiæ Ducatus Geldriæ", quam illi inscripseram, compendio quasi depinxi, alia quantum mihi innotuit, in Chronico hoc simpliciter notavi, tametsi plura omnino sint, quæ me fugiunt, eaque his, qui eidem in negotiis tam publicis quam domesticis coram astiterunt, (D^no^ *Dispa*, secretario ac scholastico Cathedralis) luculentius desigmanda dimitto.

Id tamen addendum existimavi, ut, quemadmodum decessores ejus pro suo quisque tempore speciale quiddam in Episcopatus Ruræmundensis decorem præstiterint, ita ipse tenuem ejus dotem augere laboraverit, ut Præsul Ruræmundanus pro reverentia ac dignitate Ordinis Episcopalis sustentari posset decentius, eumque in finem etiam tabulis postremæ voluntatis suæ supellectilem pretiosam Episcopatui legavit.

Post ejus fata Ill^us^ ac Rev^us^ D. *Franciscus Ludovicus Sanguessa*, Episcopus Uticensis, quem vivus Coadjutorem, ac post obitum sibi successorem a Summo Pontifice ac Cæsare impetraverat, gubernacula Ecclesiæ Ruræmundanæ suscepit, Ruræmundensium Episcopus

in ordine *nonus*, qui mox a domo Dei et ecclesia Cathedrali reparanda ac exornanda initium fecit, ac deinceps gregem sibi commissum circumspicere, ac ea, quæ muneris pastoralis sunt, diligenter exequi, cui Deus robur ac sapientiam, tanto muneri parem, de supernis sedibus largiri dignetur, pacificumque episcopalis administrationis decursum.

Ruræmundana igitur ac Superior Ducatus Geldriæ tetrarchia, in partes nunc secta, varios, uti in antecedentibus memoratum est, sortita est Dominos, sub quibus perseverat hactenus, quæ Geldria, quemadmodum in ortu suo humilis dynastia, variis exinde aucta incrementis, in Comitatum primo, dein in Ducatum excrevit, ita nunc demum vetustate quasi fatiscens, paribus decrementis imminuta est, ut priscum vix Geldriæ nomen usque retineat; adeo discimus in rebus humanis nil stabile esse, ac firmum.

Besluit.

Id tamen nobis, Superioris Geldriæ incolis, a Deo misericorditer datum, ut in ea Fide, quam S. Petrus Apostolus, per *Maternum* discipulum suum, majoribus nostris jam tum a mille sexcentis et ultra annis annuntiavit, in ea inter tot mundanas varietates immobiliter perseveraverint usque huc, secuti monitum divi Apostoli ad Galatas, dicentis, quod, „licet nos ipsi (Apostoli) aut Angelus etiam de Cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit." Faxit Deus ut in eadem permaneant usque ad consummationem sæculi.

FINIS.

NASCHRIFT.

Onder het nazien der drukproeven gewerd ons door welwillende tusschenkomst van den eerw. heer H. Hanssen, aan wien het in orde brengen van ons vrij rijk bisdommelijk archief zoo wél is toevertrouwd, een schrijven, door Knippenbergh 3 Februari 1725 gericht aan den Roermondschen bisschop Sanguessa, ter begeleiding van een afschrift der overeenkomst, 2 April 1713 tusschen den keizer en den Pruisischen koning aangegaan, den afstand van 't Overkwartier betreffende.

In dezen brief — waarvan wij den tekst hierachter onverkort mededeelen — maakt onze schrijver gewag van zijn *Appendix ad Historiam Geldricam* en van 't voornemen, dat hij had, „ter wille van zijn minder ontwikkelde landgenooten" eene geschiedenis van Gelder in de landstaal samen te stellen.

Laatstgenoemd werk zou hoofdzakelijk dienen tot weerlegging der dwalingen, voorkomende in de geschiedkundige werken van *Spondanus* en *Slichtenhorst*, beiden protestantsche schrijvers, en tot bevestiging van zijn landgenooten in 't aloud geloof; „zoodoende — merkt hij aan — meen ik mij naar kracht en vermogen van de mij opgelegde taak te kwijten; immers ons moet het niet beter vergaan dan onzen voorouders, die zelfs hun leven op het spel zetten ter verdediging van voorvaderlijke zede en waren Godsdienst."

Illustrissime ac Reverendissime Domine.

Mitto tractatum, inter Cæsarem et Regem Borussiæ de cessione Geldriæ 2 Aprilis 1713 initum et 13 articulis absolutum, qui est fundamentum regiminis non politici tantum sed etiam maxime ecclesiastici.

Sunt et alii tractatus Ultrajecti conclusi de cessione Geldrica, ast tractantes non erant Geldriæ domini.

In hoc tractatu Cæsar ut Geldriæ dominus tradidit Geldriam Regi Borussiæ sub certis conditionibus, quas se servaturum Sereniss. Rex Borussiæ juravit in auguratione ducali publice 13 Septembris 1725 Geldriæ facta, prout hæc in actis inaugurationis latius patent.

Videtur mihi omnino necessarium (salvo meliore Ill^mi D^ni judicio) ut acta ista inaugurationis, juramentum, verba juramenti, et super quibus, uti et hic tractatus adjunctus, ad archivum episcopale ponantur, cum sint regula jurisdictionis episcopalis in Geldria Prussica.

Hæc acta jam haberi poterunt, forte alio tempore non; an D. Syndicus *Meiers* hæc daturus sit absque consensu Statuum dubito.

D. *Richarts*, secretarius Geldriensis, posset dare actorum horum copiam, utpote in archivo Geldriensi registratorum.

Status nostri habent copiam authenticam istius tractatus ad originale Berolinense collationatum, prout acta inaugurationis perhibent, quorum copiam simplicem habeo.

Anceps hæsi si in appendice ad historiam Geldricam hunc tractatum addam, nisi habuero sub manu notarii aut personæ juratæ; tunc eum utpote fundamentum regiminis nostris, Deo favente, inseram meis narratis, idque de consilio etiam eorum, ad quos reipublicæ cura et patriæ salus spectat.

Locutus sum cum typographo *Ophoven*, qui pro 5 aut 6 quaternionibus, quibus mea res absolvi poterit, 20 imperiales pro 100 exemplaribus exigit.

Considero si aliquo modo patriæ meæ prodesse potero et religioni Catholicæ, ibidem decrescenti.

Nam acatholici patriam circumstant et possident, alii libris numerosis nos obsident; post Protestantes jam Jansenistæ, inita societate ut

typograficam operam facilius ferant, sub variis titulis nummos corradunt ut Catholicam Fidem oppugnent.

Quid Batavia sacra? Quid notitia ecclesiarum fœderati Belgii? Quid libri Gallici et Sorbonistarum historiæ aliaque plura, quæ magno plausu a nobis Belgis suscipiunt — quid aliud quam Jansenistarum machinationes, quibus lectorem a veritate Catholica inter falsa narrata abducant.

Varia isti viderunt manuscripta, veteres editiones et hujusmodi multa, et nil aliud agunt, quam suo tempore Lutherus ejusque asseclæ, ut sub specie veteris Ecclesiæ suas hæreses substituant.

Hæc nota sunt, Ill^me^ D^ne^ — ignoscat si conceptum meum exprimam — videmus ista et dolemus et juste quidem; videmus et *Spondanum* historiam Geldricam scribentem latine, ejusque interpretem *Slichtenhorst*, hominis acatholicos, ac suos errores historiæ inserentes.

Pro modulo meo iis respondi in *Hist. Eccles. Geldriæ*, et si quid temporis mihi clementissimus Deus dederit, illud post peractum officium pastorale, constitui impendere historiæ Geldricæ idiomate Geldrico scribendæ, ut sic ansam habeam narratis inserendi dogmata nostra Catholica, et argumenta adversariorum refutandi, ac patriotas meos, maxime minus instructos, in Fide avita, quam a majoribus suis acceperunt, confirmandi; hac enim ratione spero me vocationis meæ partes quadantenus impleturum; non enim meliores sumus patribus nostris, qui et animas posuerunt pro patriis legibus et vera religione.

Confide quod Ill^us^ D^nus^ hanc animi mei expressionem benigne suscipiat, nam ex Catholico zelo procedit, quem scio Illmo D^no^ esse gratissimum.

Hisce Ill^mam^ V^ram^ Gratiam divinæ tutelæ commendo hoc tempore undequaque procelloso qui sum.

Ill^mi^ ac Rev^mi^ D^ni^

Humilis famulus

JOES KNIPPENBERGH,

pastor in Helden et decanus distr. Kesselensis.

Helden, 3 Febru. 1725.